

Kalendern 2013

BILDNING

KUNSKAP

KULTUR

EKONOMI

Svenska folkskolans vänner

SFV-kalendern 2013

SFV:s årsbok

Årgång 127

Bli vän med vännerna!

SFV grundades år 1882 för att starta folkskolor och bibliotek och för att ge ut skrifter till den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Idag är uppdraget betydligt bredare: SFV främjar bildningsarbete via Studiecentrallen, genom stipendier och understöd, och genom att vara ägare till utbildningsenheten Axxell. SFV äger även bokförlaget Atena, är delägare i förlaget Schildts & Söderströms, driver kulturhuset G18, ger ut egna publikationer och entusiasmerar och stöder personer med stipendier, priser och medaljer. SFV har cirka tiotusen medlemmar.

Kärnideologi

vi vill stärka det svenska i Finland...

Verksamhetsform

genom utbildning, förlagsverksamhet och understöd...

Kärnvärden

som en folkrörelse för bildning, kunskap och kultur.

Vision

Svenskan är en självklar del av den finländska vardagen.

Svenska folkskolans
vänner

Chefredaktör:
Catharina Gripenberg

Kalenderredaktör & ombrytning:
Rabbe Sandelin

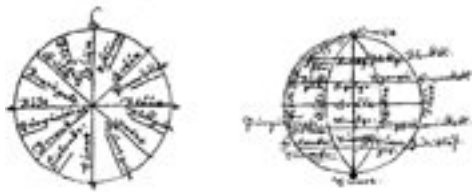
ISSN 0357-1068 (Print)
ISSN 2243-0261 (Web)

Ab Forsberg Rahkola Oy
Jakobstad 2013

Svenska folkskolans vänner

Annegatan 12, 4 vån. (PB 198)
00121 Helsingfors

09-6844 570
sfv@sfv.fi
www.sfv.fi
Vi finns på Facebook och Youtube
Twitter: sfv_forening

Förord

År 2012 präglades för SFV av ett fördjupat strategiarbete. Man kan tala om fokuseringsår. Föreningen har sett över ekonomin för att i enlighet med styrelsens linjedragningar kunna flytta tyngdpunkten från strukturer till verksamhet. Styrelsen har granskat föreningens olika verksamhetsformer och beslutat att verksamheten fortsättningsvis fokuseras i enlighet med stadgarnas syftespåra: *SFV har till ändamål att främja bildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning genom att understödja skolor, barnträdgårdar och bibliotek, utge studieunderstöd ävensom stödja andra former av finlandssvenska bildnings- och kultursträvanden.* Mer om SFV:s strategiarbete samt om verksamheten och ekonomin 2012 i föreningens årsberättelse på sidan 96.

Krister Ståhlbergs artikel är ett viktigt bi-

drag till debatten om ”fonder och stiftelser”. Man kan inte läsa hans artikel utan att inse hur begränsad denna debatt hittills har varit i Svenskfinland. Det frågar debatten mest har kretsat kring har inte varit oviktiga, men frågorna har i väldigt liten grad kretsat kring Ståhlbergs huvudfråga om hur fonder och stiftelser skapar mervärde. Även SFV har orsak att ingående studera Ståhlbergs 10 punkter.

Sigfrid Aronus Forsius lyfts i Lars Karlsons artikel fram som en fascinerande gestalt på gränsen mellan medeltiden och renessansen.

Tove Fagerholm behandlar *Don Quijote* av Miguel de Cervantes – böckernas bok – om man får tro de 100 författare som 2002 röstade fram den som världens bästa bok. Fagerholm skriver att Don Quijotes storhet bottenar i att ”det finns delar av dig själv

som du inte kommer att känna fullt ut förrän du släpper in Don Quijote och Sancho Panza i ditt hjärta”.

Svenskbygdens mångåriga redaktör **Olle Spring** har vänligt nog tillåtit publiceringen av ett kapitel ur sin bok *Berättelser från blytiden*, som handlar om tidningen Västra Nyland och Ekenäs Tryckeri Ab före den digitala revolutionen.

Anna Lena Bengelsdorff behandlar Erik Hornborgs verksamhet som kontaktlänk mellan Sverige och Finland. Hornborgs position var unik, Bengelsdorff ställer befogat frågan ”vilken finländare kunde i dag tänkas vara den rätta personen” att axla samma uppdrag.

Zacharias Topelius kan inte sammanfattas med ett epitet; för att beskriva honom behövs alltid flera beteckningar, exempelvis författare, akademiker och folkbildare.

I sin artikel belyser **Pia Forsell** särskilt Topelius gärning som publicist.

Slutligen behandlar **Klas Backholm** en aspekt på dagens publicistiska verklighet – hur journalister själva påverkas av att rapportera om olika typer av kriser.

Catharina Gripenberg
chefredaktör, biträdande kanslichef

Utmaningar för fonder och stiftelser

BETYDELSEN AV fonder och stiftelser är förmodligen större för finlandssvenskarna än för de flesta andra folkgrupper. Enligt en utredning från Justitieministeriet (nr 47/2012) uppgår de registrerade stiftelsernas antal i Finland till drygt 2800. Av dem är 14 procent svenskspråkiga. Dessa stiftelser och fonder förfogar över 21 procent av landets totala stiftelseförmögenhet. Siffrorna skall ses mot bakgrund av att vi svenskspråkiga är bara drygt 5,5 procent av landets befolkning. Betydelsen av det vi till vardags kallar för fonder och stiftelser är troligtvis ännu mycket större än vad siffrorna visar. De viktigaste allmännyttiga bidragsgivarna inom Svenskfinland – Svenska litteratursällskapet i Finland, Föreningen Konstsamfundet, Samfundet Folkhälsan, Svenska folkskolans vänner – är formellt sett föreningar, inte stiftelser.

Mot bakgrund av fondernas stora betydelse i Svenskfinland är det helt förståeligt att diskussionens vågor rörande fondvärlden allt emellanåt svallar höga, betydligt högre än på finskspråkigt håll. Ändå har de senaste årens diskussion även i Finland präglats av drag som är gemensamma för många länder i världen. Stiftelsernas antal har vuxit, på vissa håll mycket kraftigt. Kapitalet har vuxit ännu snabbare. Samtidigt

har stiftelserna uppfattats som slutna och ogenomskinliga. Frågor ställs om vad som sker inom stiftelserna. I många länder har svaret varit att stiftelser inte alltid främjar den allmännytta de grundats för att tjäna och att i vissa fall direkta olagligheter har begåtts. Med uppmärksammade fall som Nuorisosäätiö, Urheiluoipistosäätiö och de i Hbl uppmärksammade Nymanska stiftelserna och Bensows stiftelse passar även Finland in i den större bilden.

Stiftelser uppfattas som privilegierade p.g.a. den offentliga subvention som skattelättnader eller befrielsen från skatt utgör. Frågan som ställs är om stiftelsernas allmännyttiga verksamhet uppväger de uteblivna skatterna. Några få men stort uppmärksammade fall av misskötsel har kastat en mörk skugga över hela fond- och stiftelseväsendet.

UTGÅNGSPUNKTEN FÖR en omfattande internationell, i första hand amerikansk och europeisk, diskussion om fonder och stiftelser är ungefär den jag kort har antytt. Diskussionen handlar i första hand om understödsbeviljande fonder och stiftelser, inte stiftelser som har egen verksamhet, t.ex. i form av serviceinrättningar som sjukhus eller åldringshem.

Stiftelser uppfattas som organisationer

som fungerar som mellanhand mellan mottagare av understöd och en ursprunglig donator eller testator. Stiftelser förvaltar kapitalet, i de flesta fall, i ett evighetsperspektiv. Avkastningen delas ut allmännyttigt i enlighet med donators bestämmelser. Denna verksamhet stöds av samhället genom skattelättnader eller direkt skattefrihet. Här ligger ett utbytesförhållande mellan donator och stiftelse å ena sidan och samhället å andra sidan som kan uppfattas som problematiskt.

I en ofta återropad artikel som ursprungligen publicerades i Harvard Business Review, "Philanthropy's New Agenda" (nov. 1999) presenteras det problematiska utbytesförhållandet rätt tillspetsat av Michael E. Porter och Mark R. Kramer. Alternativet till att donera pengar till en allmännyttig fond eller stiftelse uppfattas vara att donera pengarna direkt till ett allmännyttigt ändamål. Om en donation ges till en fond, t.ex. 100 dollar, läggs den till kapitalet. Av detta delar fonden ut ca 5,5 procent som avkastning, alltså 5,5 dollar årligen. Eftersom staten inte uppstår skatt för donationen, förlorar staten 40 dollar (skattesubventionen enligt lagstiftningen i USA). Som motprestation får staten alltså mindre än 14 procent av den förlorade skatten. Det här kan då

jämföras med situationen att donationen ges direkt till ett gott ändamål. Då går hela summan 100 dollar till det goda ändamålet. Samtidigt förlorar naturligtvis staten den uteblivna skatten. Men nu kan vi säga att staten får 2,5 gånger mer för allmännyttan än staten förlorar i skatt.

Exemplet är polemiskt och det kan byggas ut i tiden, men för att göra det måste många svåra och komplicerande antaganden göras. I det här sammanhanget är det viktiga att exemplet pekar på en grundläggande frågeställning: Kan fonder och stiftelser som mellanhänder mellan donator och de slutliga mottagarna av understöd skapa ett mervärde som berättigar skattefriheten till fonderna istället för att begränsa skattefriheten enbart till donationer som går direkt till det allmännyttiga ändamålet. Eller som författarna formulerar det på ett annat sätt: Fonderna köper genom att utbetala understöd en allmännytta av något slag. Med samma summa kan i princip vem som helst köpa samma nytta av en understöds-mottagare. Fonderna skapar ett mervärde vid utdelandet av understöd när de lyckas skapa större nytta än vad understödets rena köpvärde representerar. Förmågan att skapa det här mervärdet är ett kännetecken för en väl fungerande fond eller

stiftelse. Hur det kan ske är vad jag i fortsättningen försöker fundera över.

PORTER OCH Kramer menar att det finns fyra verksamhetssätt för att skapa det mervärde de talar om. De fyra sätten bildar ett trappsteg från det lätta och vanliga till det svåra och sällsynta inom fond- och stiftelsevärlden. Enligt min uppfattning och erfarenhet täcker de fyra verksamhetssätten eller ansatserna för fondarbetet inte alla de sätt fonderna kan skapa mervärde på. Jag skall därför räkna upp ett större antal ansatser eller verksamhetssätt, men börja med de fyra ansatser som Porter och Kramer räknar upp.

1. Att stöda de bästa ansökningarna:

De flesta fonder och stiftelser som delar ut understöd tar emot långt flera ansökningar än de kan tillmötesgå genom ett understöd. Många fonder har väl inarbetade förfaringsätt för att sakkunnigt väga ansökningarna. Det är inte enbart inom ett finlandssvenskt perspektiv som det är angeläget att säkerställa de sakkunnigas oväld, att inte ovidkommande överväganden som vänskap eller kanske bara en allmän positiv kännedom om en sökande avgör. Beträffande t.ex. vetenskapliga projekt är ofta t.o.m. en internationell referensram snäv eftersom högt specialiserade forskare inom ett område ofta känner varandra, som vänner eller ovänner. I ett mindre sammanhang som Svenskfinland ställs överväganden av det här slaget ofta på sin spets, något som ibland syns i den kritik som riktas mot fonderna.

När antalet ansökningar till fonderna ökat i takt med att de delar ut allt större eller allt flera understöd, har fonderna i allmänhet tvingats till mer genomtänkta och systematiska rutiner för valet av mottagare av un-

derstöd. Utvecklingen förfaller på den här punkten att ha varit klart positiv.

2. Sprid kunnandet till andra fonder och samarbetsparter:

Det påpekas ofta i den internationella diskussionen att fonder och stiftelser är konservativa och förhållandevis självtillräckliga. I någon mån kanske det ligger i deras natur. Men i ökande utsträckning verkar fonder inse sina egna begränsningar och nyttan av att utbyta erfarenheter med andra fonder. Särskilt inom Svenskfinland, men i ökande utsträckning även i landet i stort, samverkar de största fonderna och stiftelserna i ett förhållandevis systematiskt utbyte av erfarenheter, i ett samarbete där man tillsammans kan göra mer än ensam för en sak som är gemensam och i att staka ut en tydligare arbetsfördelning fonderna emellan som gör det möjligt för en enskild fond att tydligare koncentrera sig på sitt kärnområde. Jag har intrycket att det här har skett utan att på något skadligt sätt inverka på de sökandes möjligheter att s.a.s. höra en andra åsikt, att alltså få sin sak omprövad av någon annan fond.

En positiv utveckling till trots har jag haft ett intryck av att det ännu finns många attitydmässiga hinder för samarbetet. De rör inte bara enskilda fonders vilja att markera sitt oberoende utan också osäkerhet om med vilka rutiner samarbetet genomförs – ett långtgående samarbete kan påtagligt stärka den operativa ledningen. Bristen på samarbete är enligt min erfarenhet ändå störst inom det område där samsarbetsvinsterna kunde vara störst, nämligen det internationella fondsamarbetet. Det skulle ur ett finlandssvenskt perspektiv kännas naturligt att särskilt framhäva det nordiska samarbetet. Trots att det samarbetet förekommer, mås-

te det nog betecknas som begränsat. Det är kanske symptomatiskt att Nordiska kulturfonden är en förhållandevis liten fond jämfört med de fonder som i de enskilda nordiska länderna stöder kulturen.

3. Att hjälpa stödmottagarna att bli bättre:

Logiken i den här ansatsen öppnar sig kanske lättare i ett amerikanskt sammanhang än inom t.ex. Norden, där en stor andel av fonderna stöder vetenskapliga projekt. I USA går största delen av stiftelsernas stöd till organisationer inom den frivilliga, den tredje sektorn. Men av den enorma tredje sektorns utgifter står fonder och stiftelser bara för omkring 3 procent. Genom att med sin 3 procent bidra till att höja professionaliteten hos mottagarna inom den tredje sektorn, kan fonderna och stiftelserna positivt inverka på det sätt resterande 97 procent av den tredje sektorns anslag används.

I Svenskfinland, där många fonder ger förhållandevis stora bidrag till den tredje sektorn, till föreningar och förbund av olika slag, utgör nog fondernas andel betydligt mer än 3 procent av organisationernas utgifter, särskilt på förbunds-nivån. Växelverkan mellan organisationerna och fonderna har varit förhållandevis aktiv och organiserad. Till mina erfarenheter hör de årligt sammankommande organisationskonferenserna och uppbyggandet av portalen Kulturhuset med alla rutintjänster för att öka kompetensen hos och möjligheterna för organisationsfolket.

Det är lätt att på den här punkten säga att fonder och stiftelser borde förstå att den egentliga sakkunskapen ligger hos dem som faktiskt gör saker. Ändå kan det vara klokt att inte förivra sig i den kritiken. Genom att systematiskt behandla och värdera en

mycket stor mängd ansökningar varje år får fonderna en unik överblick av det fält stödmottagarna utgör. I fondernas behandling av ansökningar kan man få syn på oomönskade dubbleringar i verksamheter, på bristande ambitionsnivå för att en sökande ensam är för liten för att bära ett större lass, på samarbets-svårigheter mellan likasinnade p.g.a. prestigemotsättningar mellan individer och på kvalitativt dåliga förslag som bottenar i att den sökande inte känner till ett bättre förslag som någon annan gjort. Trots att det naturligtvis är känsligt för fonderna att påta sig en rådgivarroll i förhållande till sökande, tycker jag att fonderna lite väl lätt sticker under stol med det i erfarenhet baserade kunnande som de representerar.

4. Att påverka samhällets problemuppfattningar och problemlösningar:

Det fjärde och sista av Porter och Kramers verksamhetssätt kan synas alldeles för ambitiöst för en fonddiskussion i Finland. Den slutsatsen drar man lätt även i ljuset av de exempel författarna lyfter fram, t.ex. Ford- och Rockefeller-stiftelsernas långsiktiga och revolutionerande insats till förmån för den gröna revolutionen, för att utveckla den globala produktionen av mat för miljarder eller Carnegie-stiftelsens likaså långvariga arbete för att i grunden ändra universitetsutbildningen, särskilt inom medicinen. Nyare exempel kunde kanske vara det arbete Bill och Melinda Gates stiftelse gör i olika delar av världen, bl.a. beträffande bekämpningen av aids.

Den fjärde ansatsen behöver kanske i mindre sammanhang inte uppfattas som så heroisk att den genast drar mattan undan våra fötter. Bland de erfarenheter jag själv har finns exempel som inte saknar inslag av an-

satsen. Svenska kulturfonden har varit förhållandevis långsiktigt och med viss systematik engagerad i att väcka den finlandssvenska utbildningssektorn till insikt om starka förändringstryck. Alla konkreta inslag i det engagemanget får inte rum här, men på rubriknivån handlar det om t.ex. Staffan Selanders utvärdering av läromedlen, om arbetet på att omorganisera läromedelsproduktionen i digital riktning, om en rad utredningar om de finlandssvenska gymnasier och om att stärka samordningen och det digitala samarbetet mellan dem, om att förbättra lärarnas kunskap om och villighet att använda digitala hjälpmedel, om att genom Vetamix skapa en läromedelsbank och om att stärka den digitala infrastrukturen i skolorna. Samtidigt var fonden engagerad i en lång rad struktur-utvecklingsprojekt rörande utbildningen. I praktiskt taget alla dessa rätt stora projekt samarbetade Kulturfonden med andra fonder och med statliga och lokala myndigheter. Och, bör det kanske tilläggas, i många fall kan nog fonderna uppfattas ha varit den drivande parten.

Från ett helt annat område kunde här nämnas de många stiftelser som verkar till förmån för en renad och hållbar Östersjö. I grunden handlar det alltså om långsiktigt, systematiskt och öppet proaktivt arbete till förmån för syften som uppmärksammas för lite och/eller i alltför långsam takt. Alla här nämnda exempel innehåller inslag av kunskapsutveckling, kunskaps-spridning och faktisk verkställighet av projekt. förhoppningsvis ökar insatser av det här slaget i framtiden i takt med att fondernas och stiftelsernas kapital ökar.

5. Att förvalta kapitalet med beaktande av donators syfte:

Gränsen mellan förvaltandet av fondkapital och användningen av avkastningen för olika slag av understöd är ofta klar. Inom kapitalförvaltningen gäller det att få en trygg, stabil och hållbar avkastning som sedan kan delas ut för goda ändamål. Inom fonder och stiftelser finns ofta egna avdelningar som sköter kapitalförvaltningen respektive utdelandet av understöd.

Den här konstruktionen vilar på antagandet att ett väl förvaltad kapital gör det möjligt att i det långa loppet skapa mest nytta för det goda ändamål donationen har. Ett följdantagande är att en god kapitalförvaltning är neutral i förhållande till detta goda syfte. Medan det första antagandet säkert i stor utsträckning stämmer, behöver det andra antagandet inte alltid stämma. Vi kunde exempelvis tänka oss att en stiftelse som arbetar för renandet av Östersjön får sin största avkastning från aktier inom bolag som aktivt smutsar ned den. Här kunde det alltså gälla att göra en avvägning eller helt i kapitalförvaltningen rikta in sig på investeringar som minskar nedsmutsning eller gör det möjligt att motverka den, t.ex. investeringar i miljöteknologi. I just detta tänkta exempel är det inte helt omöjligt att en investering i linje med donationens syfte i själva verket skulle ge högre avkastning även ur kapitalförvaltningens synvinkel än en investering i verksamhet som smutsar ned. Men i de flesta fall kan man knappast hitta så klara handlingsalternativ. Då blir det fråga om att söka investeringsalternativ som är lika bra eller bara lite sämre än en investering som bara är baserad på hänsyn rörande avkastning. Utöver att ge avkastning främjar investeringen då alltså donationens syfte direkt.

Till det här resonemanget måste ändå fogas en viktig randanmärkning. Särskilt beträffande fonder och stiftelser som grundats med ett evighetsperspektiv för ögonen kan det inte handla om kapitalförvaltning som tär på grundkapitalet och som äventyrar framtida möjligheter att främja donationens goda syfte. Jag har alltså talat om att förvalta, inte om att förintä kapitalet. Om det stadgas ju också i stiftelselagen.

6. Att verka som katalysator, resurs- och lösningssamordnare:

Ofta är det svårt att få gehör för en god sak helt enkelt för att den är för stor, för dyr och kanske för svår för en enskild ansvarig att prioritera. I sådana situationer kan fonder verka som katalysatorer som hjälper alla potentiella parter att övervinna den tvekan de skilt för sig kan känna. Enligt min erfarenhet finns projekt av det här slaget ofta på den gränssyta som förenar många fonder och det offentliga.

Bland mina erfarenheter finns många exempel av vilka ett av de trevligaste och också svåraste var renoveringen av Lappfjärds skola i Kristinestad. Det gällde ett projekt som på ett besvärligt sätt hade kört i stå och som väckte ökande motsättningar inom staden, inte minst mellan svenskspråkiga och finskspråkiga. Utmaningen blev att finna en formel som kunde få alla parter, förtroendemän, tjänstemän, föräldrar och barn och ortens rika föreningsliv att verka för en gemensam sak, utan att utifrån, med pengars makt, diktera en handlingslinje. I det här faller vill jag tro att Svenska kulturfonden verkade som den katalysator som förenade alla parter och som utlöste en fantastisk medborgaraktivitet som stöd för skolan. När det gäller byggandet av Musikhuset i Helsingfors kan nog de medverkan-

de finlandssvenska fonderna sägas ha spelat en likadan roll för att bryta ett olyckligt dödläge kring det för landets musikutbildning och musikliv viktiga projektet.

7. Att lösa akuta situationer:

I anslutning till den här ansatsen kunde man även tala om brandkårsutryckningar eller katastrofhjälp. Ibland uppstår situationer som om de får fortgå kan resultera i stor och långvarig skada, kanske just för en verksamhet som en fond har till uppgift att stöda. Det kan röra sig om mycket tråkiga situationer som när något fel, kanske rentav ett brott, begåtts och som i sin tur kan lamslå en organisations verksamhet helt och hållet, kanske rentav resultera i något slag av konkurs. Vi talar alltså om grov vårdslöshet eller om försnillningar m.m.

Just i situationer av det slag jag nu berör kommer en av fondernas särskilda styrkor väl till pass. Också i den internationella diskussionen framhävs ofta att fondernas särskilda fördel är att de kan verka mindre formellt och mycket snabbare än de flesta andra parterna i samhället. Fonder kan säkerställa att en verksamhet kan fortgå även under den tid man löser det akuta problemet.

Akuta situationer behöver naturligtvis inte bara hänvisa till stora och tråkiga frågor. Mycket ofta handlar akuta situationer om små problem som måste lösas för att något större kunde ske. Inom Svenska kulturfonden har just med tanke på sådana situationer skapats ett regelverk för att göra små, snabba och direkta understöd möjliga. Jag antar att liknande arrangemang finns inom andra fonder.

8. Att verka för tillräckligt uthålligt stöd:

Vad jag här vill peka på är något som enligt

min erfarenhet är svårt att uppnå. Intressanta projektplaner som lovar genuina innovationer, lovar naturligtvis något vi saknar erfarenhet av. Och eftersom det är den sökandes sak att försöka övertyga fonderna, ligger det nära till hands att lova lite mer än man kan hålla, inte med något dåligt uppsåt, utan helt enkelt för entusiasmen och viljan att göra nytt. Ofta förblindar entusiasmen vår syn för svårigheterna att börja med något nytt och framför allt för att få det nya inbäddat i redan förefintlig verksamhet. Vid beviljandet av understöd gäller det helt enkelt att vara medveten om att tilläggsansökningar antagligen kommer att lämnas in för att ro projektet i land.

Så här långt är det antagligen lätt att hålla med om resonemanget. Det problematiska blir naturligtvis att det blir frestande att dra ut på projektets inledningsfas, kanske t.o.m. så långt att man kan fråga sig om det alls är det ursprungliga syftet som längre styr projektet. Vad jag alltså vill lyfta fram är en svår avvägning som understödsbeviljande fonder ständigt måste göra. Och jag påstår att fonder genom sin frihet och oberoende är särskilt väl lämpade för att göra sådana svåra avvägningar. Kanske det paradoxalt nog kunde hävdas att fonderna är bättre situerade än offentliga myndigheter för att ta hänsyn till den klassiska förvaltningsprincipen tillräcklighet, att man inte kan kräva resultat om förutsättningar för att göra resultat inte har getts.

9. Att följa upp och utvärdera:

Redan den problematik som lyftes upp i föregående punkt talar för att ändamålsenliga beslut är svåra att fatta utan kontinuerlig uppföljning och utvärdering av tidigare beslut. Det handlar om att skapa en grund för vad som i organisationstänkandet

kallas ”double-loop learning”. I praktiken betyder det att en organisation måste vara beredd att inte bara justera valet av medel för att nå ett mål, utan även att ifrågasätta själva målet.

Varför skulle denna punkt representera ett mervärde som just fonderna kunde leverera? Fonderna är fria, oberoende och inte inordnade i komplicerade förvaltningar eller regelverk. Fonder och stiftelser har en potential för snabb anpassning som de flesta andra organisationstyper saknar. I denna ligger en väldig styrka och det är tråkigt att konstatera att uppföljning och utvärdering inte enligt empiriska kartläggningar utgör någon grundbult i de flesta fonders verksamhet. Att följa upp och utvärdera är alltså en utmaning som fonder bör leva upp till för att till fullo utnyttja sin potential för att skapa mervärde.

10. Att välja en strategisk ansats:

I Porters och Kramers framställning finns inte en strategisk ansats bland de fyra mervärdeskapande verksamhetssätt som de lyfter fram. Däremot handlar den andra halvan av deras artikel uttryckligen om behovet att även utforma strategier för fonder och stiftelser. Min syn på strategi skiljer sig från deras och jag kan mycket väl placera in strategi även som en särskilt ändamålsenlig mervärdeskapande ansats.

Jag vill gärna se att en strategi tar sig uttryck i en rad med varandra förbundna projekt, där projekthelheten utgör mer än summan av de enskilda projekten. Projekten kan pågå parallellt och/eller följa efter varandra i tid. Projekten kan vara länkade till varandra genom konkret samarbete, men de kan även pågå helt oberoende av varandra. Som ett konkret exempel kunde jag lyfta upp raden av utbildningsprojekt som

nämns i punkt 4. Projekten handlar alla om utnyttjande av digitala hjälpmedel i skolundervisningen. Inget av projekten kunde ensamt skapa en stor förändring. Tillsammans har projekten ändå bidragit till att skapa en digital undervisnings- och inlärningsmiljö som förhoppningsvis så småningom börjar mata sig själv.

Uppfattad på det här sättet är en strategi klart mervärdeskapande. Och åter kan hävdas att fonderna har särskilt goda förutsättningar att förverkliga strategier i den här meningen. Få andra aktörer kan nämligen så obehindrat röra sig över hela det spektrum av åtgärder som kan utgöra förutsättningen för att nå den helhet som utgör mer än summan av sina delar.

EGENTLIGEN KUNDE frågan i den här krian ställas så här: Om vi nu inte skulle ha en stiftelselagstiftning, finns det alls något skäl för att vi skulle stifta en stiftelse? Vore det inte tillräckligt med en skattelagstiftning som bjuder skattelättnader som morot för donationer till allmännyttiga ändamål? Det är min förhoppning att genomgången av möjliga ansatser för just fonder och stiftelser att för oss alla skapa ett mervärde, visar att stiftelser behövs. Det ökande antalet stiftelser världen över visar att de flesta länder kommit till samma slutsats. Mot den här bakgrunden vill jag säga att den skugga som under de senaste åren fallit över stiftelserna inte får skymma vår blick för det mervärde fonder och stiftelser skapar. Däremot skall skuggan påminna om det krävande ansvar som bärs av fonders och stiftelsers förvaltare.

Lars Karlsson

*En Låfsång till
then Alrahögste obegrijpelighe Skaparen*

Sigfrid Aronus Forsius – en vägröjare

Träsnitt ur Forsius
Prognostica från 1617.

SIGFRID ARONUS FORSIUS (cirka 1560–ca 1624) är en av de mest fascinerande gestalterna i renässanstidens Norden. Hans liv utspelar sig då medeltidens tankevärld börjar vackla och de moderna naturvetenskaperna söker sin plats. Hans lynne ligger i tiden: han är en orolig, brinnande sökare som inte anpassar sig till något system utan går sin egen – ofta mycket svåra – väg.

Om Forsius tidiga år vet vi inte mycket. Han föddes kring 1560 och familjenamnet tyder på att han föddes i Helsingfors. Han gick troligtvis i skola i Åbo, för vi vet att han där var lärare för fältmarskalk **Klas Horns** söner. Enligt tidens sed studerade han latin, katekesen, grammatik och senare bland annat ljudlära, metrik, dialektik, sång och musik. Allt detta för att möjliggöra en dialog med andra lärda på latin.

Han studerade också i Stockholm och det är möjligt att detta skedde i en jesuitskola.

En sådan skola verkade faktiskt en kort tid i det protestantiska Sverige, **hertig Johan** var ju en gynnare av katolicismen. Mycket tyder också på att han studerade vid något tyskt universitet och med säkerhet vet vi att han var inskriven vid Uppsala universitet 1595.

Sigfrid var lärare i Estland och Livland under åren 1591–95 och kom att se den stora kometen över Reval 1594. År 1599 verkade han som fältpredikant under **hertig Karls** fälttåg i Estland och Baltikum. Han måste ha gjort intryck på Karl, eftersom han följande år kallades till präst vid Karls hov i Stockholm.

Forskningsresande

Hans kunskaper i astronomi var säkert en av orsakerna till att han redan 1601 tillsammans med matematikerna **Daniel Hjort** och **Hieronimus Birckholz** sändes på en expedition till Lappland och Ishavet.

Deras uppgift var att göra astronomiska mätningar för en nordisk karta som var under arbete. Resan hade också politiska övertoner, Sverige hade gränstvister med Danmark och man ville markera sin närvaro – expeditionen påminner lite om **Manerheims** ritt genom Asien 300 år senare. Mätresultaten är förbluffande exakta när man beaktar den tidens instrument och **Bureus** berömda karta grundar sig på trions beräkningar.

Vid återkomsten fick Forsius ett pastorat i Närpes, som han knappast ens hann besöka, och 1602 blev han utsedd till kyrkoherde i Kimito. Snart var han igen på farande fot. Hösten 1605 förde han lärda samtal med kolleger vid nordtyska universitet, och nu leder hans djupa kunskaper i astronomi och astrologi till synligt resultat: *Prognosticon astrologicum* för år 1606 publiceras i Lybeck. Prognostikan, som skrivs på svenska, följer tidens sed: den innehåller

väderobservationer, särskilda dagar, stjärnors ställning och rörelse, men också förutspåelser om kommande händelser. Liknande böcker gavs ut överallt, och de fungerade ofta som vetenskapliga informationskanaler där vetenskapsmännen och filosoferna rätt öppet kunde samtala – naturligtvis på latin.

I myndigheternas klor

Han rörde sig tydligen redan nu i farliga vatten. Trots att Sverige officiellt var protestantiskt hyste ännu många – mestadels i hemlighet – katolska sympatier. När han återvände till Sverige häktades han genast och fördes till Örebro fästning, anklagad för samröre med den katolske **Sigismunds** sympatisörer. Hans känsloladdade försvarstal har bevarats, och 1607 är han åter fri, men får inte predika i Stockholm. Nu har han tid att fördjupa sig i astronomiska problem. På den tiden var astronomi och astrologi nästan identiska ämnen.

Hädanefter utkommer hans almanackor i en jämn ström varje år. Han förutspår märkvärdiga händelser både i himlen och på jorden. Han skriver för sitt bröd, men är samtidigt djupt övertygad om astrologins sanningsvärde. Han blir berömd och utnämns 1608 till professor i astronomi vid Uppsala universitet. Där försvarar han bland annat sin vän **Johannes Messenius**, som anklagats för samhällsomstörtande verksamhet. I protokollen står att läsa hur Forsius *druckin och fuller* försvarar sin vän. Messenius döms ändå till livstid på Kajaneborgs fästning. Forsius klagar över hur efterblivet och instängt hans land är och önskar sig vidare horisonter.

Om de följande åren vet vi rätt lite, men 1613 utnämns Forsius till kyrkoherde på Riddarholmen i Stockholm. Han börjar använda titeln *astronomus regius*, men det är oklart om den nyutnämnde kungen **Gustav II Adolf** gav honom den. Åtminstone tycks han vara i majestätets gunst, för 1613 dedicerar han till kungen ett manuskript och får kungens tillstånd att ge ut almanackor. Hans almanackor påminner i stort om den tidens alster, men innehåller fler finska namn och beräkningarna görs utifrån hemlandet, och inte Mellaneuropas horisont. Pognostikornas inledande kapitel ger en levande bild av Forsius tankevärld. Som astrolog är han rätt traditionell. Han förutspår politiska vändningar och krig, men med tiden blir hans spådomar allt dystrare och de får en apokalyptisk ton.

Allt intresserar

Forsius är en verklig renässansmänska, inget område, inget fenomen är honom främmande.

Historia intresserade honom mycket. Messenius nämner att Forsius skrivit en

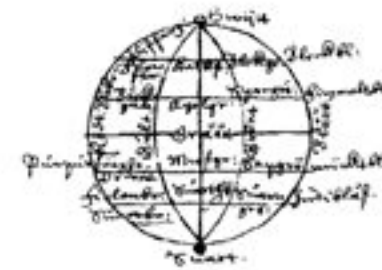
Finlands historia, som tyvärr aldrig hittats. Däremot finns ett fragment av hans dikt om de gamla finska gudarna bevarat. Han skrev många dikter och psalmer både på latin och svenska, och han gillade att prova olika versmått. Det är inte helt klarlagt om han skrev *Andelige psalmer och wijsor* ensam, men fem av hans psalmer ingår ännu i den svenska psalmboken av idag. *Speculum vitae humanae* – en ursprungligen dansk dikt om människans åldrar – översätter han till svenska, och eftersom den delvis infördes i bondekalendern kom den att påverka poesins riktning för långa tider. Mycket talar för att han också översatte den lågtyska fabeln *Reyncke Fosz* (Mickel räv). Om så är fallet är han upphovsman till det hittills största skönlitterära verket på svenska. Diktens formspråk är mycket levande.

Idag är han mest känd som banbrytande på vetenskapens område. Under hans livstid förändrades vår syn på vårt solsystem radikalt. Ptolemaios geocentriska världsbild trängdes alltmer undan av **Kopernikus** heliocentriska system med solen i mitten. Forsius intog en mellanställning, rätt nära **Tycho Brahe**, med element från bägge. Detta är typiskt för Forsius: om man inte är säker på någonting skall man inte bara haka på. Hans meriter inom astronomin har noterats; asteroiden nr 3223 i vårt solsystem bär hans namn.

Han intresserade sig också för färger och utvecklade en egen färgteori, som förebådar Goethes ljus-mörkerfärgsystem och som anses vara den första systematiska färgläran.

Physica, den stora läroboken

Forsius största och mest berömda verk är *Physica – eller naturlighe tings kvaliteters och egendomars beskrifvelse*. Han skrev boken på svenska.

Forsius färgteori och hans färgsystem var före sin tid.

Den börjar med en mäktig lovsång till Skaparens ära.

Den är ämnad som lärobok i naturfilosofi och dess uppbyggnad och många av delarna är nästan identiska med den tyska Marburgprofessorn **Johannes Magirus** *Physiologia peripatetica*. Men Forsius ändrar vissa delar och kommer ofta till helt motsatta slutledningar än Magirus. Skolastikens starka koppling till **Aristoteles** läror börjar brytas ner medan nyplatonismen vinner terräng.

Forsius står tydligt på den nya paracelsistiska, hermetiska, mystiska strömningens sida. Den medeltida naturuppfattningen utgick från att den sublunara världen ständigt förändras medan allt bortom månen är oföränderligt. Forsius är av annan åsikt, allt beror på allt, och skeendena på jorden inverkar också på kosmos. Den absoluta gränsen mellan himmel och jord börjar lösas upp och förebådar vår tids kosmologi, där det inte finns någon egentlig gräns alls: "...och äre the öffre Werldennes delar med the nidre igenom wädret som är werldennes siäl

så förbundne at the en sympatiam hafwa medh hwar annan".

För Forsius är den universella harmonin A och O. Naturen speglar alltid allt och Gud är själv den skapande naturen (*natura naturans*). Därför bör studiet av naturen ske med största fromhet, lika fromt som studiet av Bibeln, eftersom Gud talar genom båda.

Forsius grandiosa projekt är att skapa en helhetsbild av allt det som är, alltifrån Gud ända ner till urmaterien. Han betonar alltid den empiriska kunskapens betydelse. Gud är den stora hantverkaren och alkemisten, men samtidigt hela världens själ och *forma*, enkel och handfast och ändå subilt andlig. För Forsius är det helt klart att Guds sons inkarnation på jorden är det enda som kan garantera det intima samspelet mellan Gud och världen.

Physica blev färdig 1611 och den var nära att tryckas till och med två gånger. Manuskriptet blev ändå liggande i arkiven, och först 1952 trycktes boken.

Konflikterna djupnar

Länge hinner han inte fungera som kyrkoherde på Riddarholmen. Han råkar lätt i gräl och förfaller allt mer till dryckenskap, det var rätt få bland prästerskapet som spottade i glaset på den tiden. Äktenskapet med **Anna Larsdotter** är också rätt stormigt. Från predikstolen slungar han anklagelser till och med mot sina egna kolleger. Konsistoriets mått är rågat år 1615, när Daniel Hjort under ett supgille sticks ned på Forsius bakgård. ”*Thy här kan det aldrig bli lugnt så länge som den mannen är här och i präst-ämbetet är han helt skadhelig och giver ingen frukt*”, heter det.

Nu avgår mäster Sigfrid självmant och flyttar med sin familj till ett kyffe på Norrmalm. Han når sin familj som fri författare, gör prognostikor och publicerar kalendrar. Hösten 1616 utför han lantmåteri i Estland och rapporterar direkt till **Axel Oxenstierna**, alltså har han fortfarande någon hög beskyddare.

Han ger ut prognostikor i jämn ström, men motståndarnas antal växer. När han år 1619 försvarar den olärde bondeprofeten **Jon Olofssons** dystra profetior blir han anklagad för ”*superstitiosiske handlinger*” och han kastas i fängelse. Anklagarna anser hans spådomar gudlösa, men i försvarstalet, som bevarats, stöder han sin astrologi med filosofiska argument, och inte enbart med stöd av filosofiska auktoriteter och Bibeln, som hans vedersakare.

Man får lätt intrycket att det var Forsius spådomar som drev honom till allt djupare konflikter med människorna. Så torde ändå inte sakerna förhålla sig, för han var inte den enda som gav ut liknande alster, de var egentligen högsta mode. Tvisterna berodde nog mer på Forsius själv: han var en typisk son av sin tid, otålig, ivrig, in-

spirerad och samtidigt oroad av de stora omvälvningarna. Han hade också tillfört den akademiska diskussionen sådana element, som kunde anses farliga, ett av dem var kombinerat studiet av naturen med teologin. Knappast passade hans allt dystrare spådomar heller som ledstjärnor för en växande stormakt: ”*iagh måste bliffua gement en Prophet til de farlighe Ååren*”.

Ekenäs

Forsius var nu *persona non grata* i huvudstaden, men hjälpen kom igen från ovan. Som Raseborgs länsherre i Finland satt den självväldige greve **Sten Leijonhufvud**, som råkat i onåd i Stockholm på grund av obetalade skatter. Denne kallade Forsius till kyrkoherde i Ekenäs, som kom att bli hans sista befattning. Trots att hans liv hade varit mycket stormigt var han en mycket uppskattad och under de sista åren rentav legendarisk person i Sverige.

Från mäster Sigfrids år i Ekenäs berättas tre anekdoter.

En grupp människor är på väg till ett bröllop i Sällvik, tvärs över Pojoviken. Vädret är lugnt på morgonen, men Sigfrid varnar följet för ett annalkande oväder och råder dem att ta landvägen. Ingen tror på honom, båten sätter ut och när den nått halvvägs kommer stormen och alla i båten drunknar.

Den berömda astronomen hade också för vana att långa vinternätter lägga sig på Slottsberget i Ekenäs iförd en tjock vargskinnspäls och göra sina iakttagelser och beräkningar om stjärnornas rörelser.

Mäster Sigfrids död är också värdig en riktig astrolog. Han besöker en dödssjuk prästkollega, som frågar honom när han skall dö. ”*I morgon vid denna tid (klockan två) är Eder tid, och om sex veckor räknat från i morgon samma tid på dagen är min tid*”.

Båda spådomarna sägs ha slagit in.

Sigfrid Aronus Forsius är i all sin splittade mångsidighet en av de mest fascinerande representanterna för Sveriges stormaktstid. Han lever starkt i den medeltida apokalyptiska bildvärlden, men är samtidigt öppen för nya idéer och röjer väg för friare, personligare tankar. I motsats till mången samtida ser han ingen konflikt mellan

studiet av Bibeln och naturen eller mellan skapelseberättelsen och **Platons Timaios**, båda talar egentligen om samma sak, fastän på skilda språk. Medan den protestantiska ortodoxin skärper greppet om själarna går Forsius sin egen väg och genom den hermetiska naturbetraktelsen och ur apokalyptiska syner söker han svaret på tillvarens grundfrågor.

Litteratur:

Terhi Pursiainen: Sigfrid Aronus Forsius, Pohjoismaisen renessanssin astronomi ja luonnonfilosofi, SKS 674 1997

Arno Forsius: Tietämisen riemu ja tuska, Lahtis 1996

Tove Fagerholm

Don Quijote

av Miguel de Cervantes

"Sysslösa läsare" började boken jag just hade öppnat. Det var Cervantes Don Quijote. Cervantes talade till mig på ett avstånd av hundratals år på det speciella sätt som bara böcker kan göra, som en viskning inuti mitt huvud, som en plötsligt uppdykande okänd släkting, som om också jag var en del av detta vi, av vilket mitt eget jag bara var en liten delmängd. (Carsten Jensen)

AR 1547 stiftades *Lagen om rent blod* i Spanien. Var och en som ville ha en ställning i kolonierna måste kunna bevisa att det ädla spanska blodet inte var besudlat med moriskt eller judiskt blod. Man måste också vara gammalkristen, konvertiter dög inte. Samma år föddes Spaniens första och största moderna författare – och kanske det var den rigida lagens förtjänst att han inte gjorde karriär i Nya världen, utan istället försökte leva på sin penna.

Miguel de Cervantes Saavedra föddes år 1547 i Alcalá de Henares som den fjärde av sju barn. Födelsedagen var kanske den 29 september, säkert är att han döptes den 9 oktober.

Fadern, **Rodrigo Cervantes**, var läkare, eller fältskär, men inte speciellt framgångs-

rik, delvis beroende på att han var döv. Familjen flyttade ofta. Farfadern var tyghandlare, ett yrke för judar och muslimer, och hade sin affär i det mångkulturella hantverks- och marknadskvarteret vid Hästtorget i Córdoba. Här levde moriska flyktingar och nykristna judar och i denna mångkulturella miljö tillbringade Miguel sina första levnadsår, och hit återkom han gärna.

Farmodern kom från läkarfamiljen de Torreblanca, också läkarna var av tradition av judisk härkomst.

På grund av fattigdom och täta byten av boningsort fick Rodrigos söner en bristfällig skolundervisning. Kanske besökte Miguel jesuitskolan i Sevilla, eventuellt studerade han en tid i Salamanca. En lärd man var han inte, livet var hans främsta läromästare.

Porträtt av Miguel de Cervantes Saavedra som attribuerats till Juan de Jáuregui. Modern forskning är av annan åsikt – och hävdar att ingen Cervantes-bild är autentisk eller föreställer författaren.

Ett radband av motgångar

Som 22-åring begav han sig till Italien som kardinal Acquavivas kammartjänare, men tog snart värvning som soldat. Han ville kämpa för Gud och kungen. I slaget vid Lepanto den 7 oktober 1571 visade den unga Miguel stor tapperhet på den spanska galären La Marquesa.

Han träffades av tre skott med hakebössa, två i bröstet och ett som gjorde hans vänstra hand oduglig för resten av livet. Svag och invalidiserad tog han farväl av vapnen. Vårdad av sin bror återvann han långsamt krafterna. Äntligen på återväg till Spanien 1575 kapades Cervantes skepp av berbiska pirater. Under fem år var han slav hos morerna tills hans familj slutligen lyckades friköpa honom år 1580.

Han bosatte sig i Madrid och försöker försörja sig och sin utblottade familj som författare. Den första romanen *Galatea* utkom 1585. Det är en herderoman, men också en nyckelroman, många i persongalleriet har kunnat identifieras, men den sprider inget ljus över författarens egen livshistoria. Dessförinnan försökte han livnära sig som skådespelförfattare men utan större framgång. Uppmuntrad av det blygsamma arvodet för romanen gifte han sig med en 19 år yngre kvinna. Han bestämde sig för att ge upp författarkarriären, kanske på grund av hustruns tjat, och försökte bli handelsman. Hans ansökan om en ställning i kolonierna avslogs eftersom han inte kunde bevisa att han var av rent blod. Diskriminerad och utan att ha fått någon erkänsla för sin

Slaget vid Lepanto blev en vändpunkt i Cervantes liv.

krigstjänst eller sin status som handikappad veteran blev han till slut spannmålskommissarie under utrustningen av Stora

armadan. Sedan blev han skatteindrivare under de följande femton åren. Han tog sig fram på dammiga byvägar i spanska inlan-

det och kastades i några omgångar i fängelse i Sevilla, troligen med orätt anklagad för försnillning.

Don Quijote

Under fängelsetiden började berättelsen om den vandrande riddaren ta form. Den ursprungliga idén var att skriva en parodi på riddarromanerna som fortsatta att komma ut, stöpta i samma stelnade form. Cervantes ville visa hur skrattretande och verklighetsfrämmande dessa romaner var samtidigt som han vill ge världen en bok som lockade till skratt. Men det hände någonting när den sinnesförvirrade riddaren växer fram: han tog över berättelsen och gav parodin en överraskande djupdimension. Cervantes humor och sällsynt djupa människokänedom och medkänsla formade Don Quijote till genomsympatisk person. Han är häpnadsväckande kunskapsrik, intelligent och civilicerad. Han är just så tap- per och ridderlig och god som man kan önska sig av en äkta riddare. Dessutom är han trofast sitt samvetes röst, ohederlighet finns inte i hans väsen. Hans stora vanvett överträffas endast av hans visdom. Hans vapen- dragare och ständiga följeslagare, Sancho Panza, är sin husbondes fullständiga motsats. Han är klok där hans husbonde är galen och galen där denne är vis. Han saknar sin husbondes mod och är analfabet. Men han äger ett godmodigt och sunt praktiskt förstånd och han är omutligt lojal mot sin husbonde.

År 1604 fick Cervantes tryckningstillstånd för manuskriptet *Den snillrika riddaren Don Quixote de la Mancha*. (Quixote, dåtida spansk stavning) och följande år, 1605 kom romanen ut och riddaren börjar sitt segertåg över världen. Den stora framgången återställde Cervantes självförtroen-

de och resten av sitt liv ägnade han sig huvudsakligen åt författarskap.

Han fortsatte att skriva skådespel (nästan inga finns bevarade). 1613 utkommer *Novelas ejemplares* (Sedelärande berättelser). 1614 dyker det upp en förfalskad andra del av *Don Quijote* skriven av pseudonymen *Avellaneda från Toledo*. Förbittringen sporrar Cervantes att själv skriva den efterlängta andra delen som kommer ut 1615.

En våghalsig politisk piruett

I kapitel nio påstår Cervantes plötsligt att det inte alls är han som längre är författare till romanen, utan en muslim vid namn **Sidi Hamid Benegali**. Cervantes har bara skrivit åtta kapitel själv, han är romanens ”styvfar”. Den förvirrade läsaren upptäcker att den första europeiska romanen har åtminstone tre upphovsmän: Cervantes, Sidi Hamid och översättaren av originalmanuskriptet.

Förbryllade inkvisitorer utmanas av Cervantes fräcka påstående att den populära romanen på modern spanska inte bara är skriven av en arab utan dessutom är en översättning! Ett manuskript påstås ha hittats bland papperslump på en gata i Toledo. Alla vet ju att araber är kända för att ljuga och översättare kan man inte heller lita på, i all synnerhet som en del av manuskriptet sägs vara oläsligt eller förstört. Sålunda perforerar Cervantes hela tiden trovärdigheten i sin egen text. Han gör läsaren medveten om att man aldrig kan lita på språket. Men framför allt är det en våghalsig politisk piruett, för Cervantes var tvungen att akta sig noga för motreformationen och inkquisitionen.

Den geniala Cervantes utmanar med suverän ironi spansk uppblåsthet, högfärd, hyckleri och intolerans. Han tvingar sin tids islamhatande landsmän att erkänna

sin tacksamhet till islam. Enligt honom är den arabiska upphovsmannen till Don Quijote en historieberättarnas mästare, högstämnd, storslagen, roande och fylld av sanningskärlek. Provokationen når sin högsta höjd när Cervantes låter Sidi Hamid inleda ett kapitel med att tre gånger utbrista ”*Lovad vare Allah allsmäktig*”.

Cervantes ger också den fiktiva översättaren rollen som brobyggare mellan två kulturer. Översättaren har fräckheten att lägga sig i den spanska litteraturens främsta verk genom att kommentera och kritisera det. Lovad vare översättaren, säger Cervantes, som översatt berättelsen från arabiska till vår enkla kastilianska, allom till största fröjd och uppbyggelse.

En man som leker

Don Quijote är varken galning eller narr, han är en man som leker. Leker gör man av fri vilja, galning eller narr är man av födsel och ohejdad vana. Detta förstod jag intuitivt när min mor läste högt för mig och mina syskon ur den berömda romanen. För ett barn var det självklart att Don Quijote lekte och lade ner hela sin själ i leken. Kampen mot väderkvarnarna var en naturlig del av leken. Förklaringar och tolkningar var helt överflödiga. Det var ju alldeles tydligt att Don Quijote hade tråkigt eftersom han inte hade råd att köpa fler böcker, alltså måste han leka istället. Det var precis vad jag själv gjorde. Fanns det inte böcker till hands lekte jag det jag nyss hade läst. Fantasin och leken tog vid där berättelsen hade slutat.

Don Quijote tog steget fullt ut, han lämnade sitt bibliotek, sporrade sin häst och red rakt in i litteraturen.

Så invecklad är riddarens och väpnarens lek, så glad och utan ambivalens, att läsaren blir tvungen att leka med och varje lä-

sare kommer att ta till sig en bok som är alldeles ens egen och helt unik. Det finns inte två människor som läst samma Don Quijote. Det märks också på alla litterära tolkare. En läser sig till en oproblematiserad glädje och förnöjelse utan ände, en annan läser in en tragisk livskänsla och ett korståg mot döden eller ett uppror mot det spanska temperamentet som gjort döden till en kult.

ROMANENS VIKTIGASTE krydda är meningsutbytena mellan riddaren och hans trogne väpnare. De är ofta ilska och excentriska, men i grund och botten alltid kärleksfulla och grundade på ömsesidig respekt. De är hövliga mot varandra också när de är upprörda, de lär sig småningom att lyssna till varandra och det är detta som får dem att utvecklas och förändras. Deras gräl är uppfriskande. I grälen släpps tankarna fria.

De blir båda två rikare och visare av att höra på vad den andre har att säga. Don Quijotes visionära vanvett får efterhand en bakslut dimension och Panzas bondförnuft börjar uppgå i sökandets värld, som är en värld på lek. Det är storartat och enastående att Cervantes förmått ge både riddaren och väpnaren lika rymliga själar och att han förenar dem genom kärlek och respekt i ett broderskap där social tillhörighet och klass saknar verklig betydelse. Tillsammans är de originellare än de är var för sig. Deras lek är inte dåraktig, den höjer sig över motsatsparet klokhet – dårskap.

VILKEN BOK är bättre, del ett eller del två? De är mycket olika både när det gäller tonfall och berättarattityd. Som ung föredrog jag del ett, och tyckte del två blev för surrealistisk, men för varje omläsning blir jag allt mera fäst vid den andra

Den första av Gustave Doré's illustrationer till Cervantes Don Quixote.

delen. I del två tvingas de två huvudpersonerna att hantera vetskapen om att de är de välkända personerna i en bok som ännu

inte är fullbordad. Det blir en indirekt börda att deras ryktbarhet färdas snabbare än de själva. Cervantes berättarröst förändras

också. Han skildrar sin riddare med djupare ömhet och med vemod, för han vet att det är döden som väntar. Med Don Quijote dör också en del av honom själv, medan han lever vidare med Sancho Panza, som kanske är hans eget djupare jag.

En universell roman

Under 1600-talet tog man emot romanen frustande av skratt, 1700-talet läsare mötte riddaren med ett leende, under 1800-talet lockades tårarna fram. I dag ser vi på Don Quijote som ett verk som återföds på nytt med varje läsargeneration och vid varje läsning finner läsaren något nytt. Riddaren och hans väpnare är inte bara representanter för 1600-talets spanska folk utan Cervantes berättargeni har förmått frambringa två levande och livskraftiga människotyper som känns igen av var och en som själv försökt överskrida tidens och verklighetens gränser. Det är inte bara hos Cervantes eget folk och i hans århundrade som romanen väcker igenkännande. Den eviga konflikten mellan hög idealism och praktisk vardagsrealism är universell. Med hjälp av en helande humor förlskar vi oss också med det tragiska och känner djupare medkänsla. Var och en som tar romanen till sitt hjärta kan känna att världen för en stund blivit en mäskligare, bättre och vänligare plats för att Don Quijote haft sin boning där. Ingen läsare kan låta bli att älska både Don Quijote och Sancho Panza.

Spaniens heliga skrift

Den baskiske skriftställaren Miguel de Unamuno skriver:

Cervantes mästerverk efterträder Bibeln som Spaniens verkliga heliga skrift, "Vår Herre och Frälsare Don Quijote" är den sanne Kristus.

Unamunos tragiska livskänsla uppstod i den

nära relationen till Cervantes mästerverk.

"Stort var Don Quijotes vanvett, och stort var det därför att roten från vilken den växte var stor: den outsläckliga längtan efter överlevnad, roten och upphovet till de mest orimliga dårskaper såväl som de mest högsinta gärningar. Han begav sig på vandring för att finna sitt sanna fädernesland och fann det som landsflykting. Bara som landsflykting kunde han bli fri."

KAFKAFIGUR FÖRE Kafka är Harold Blooms omdöme om Don Quijote eftersom hans vansinne har sitt ursprung i en tro på det som Kafka kallade "det oförstörbara". Bloom skriver i sitt storverk *Den västerländska kanon*:

"Det är omöjligt att urskilja vad det är som gör Don Quijote till ett så beständigt originellt och intensivt egendomligt verk. Går det unikt cervantiska överhuvudtaget att definiera?"

Den ärrade krigaren Cervantes förefaller ständigt redo att utbrista: Tacka vill jag livet! Hans riddare är ett klassiskt fall av olevt liv. Han är utan familj och närmar sig femtio (en hög ålder för 400 år sedan) Hans vanvett är litterärt. Hans visdom, fyndighet och tapperhet övergår alla andra hjältedåd i den västerländska litteraturen. Generositet och mänsklig hygglighet är hans högsta dygder. Han inkarnerar den inre människans verkliga vara utan förställning. Han är den vi inte själva vågar vara av rädsla för att göra oss löjliga. Vem är villig att utsätta sig för löje för att kunna hålla idealismen vid liv? Cervantes skildrar världens lek och riddarens och väpnarens kontralek inte bara ironiskt, komiskt utan också i hög grad på allvar. Det skratt som romanen framkallar är ofta svärmodigt, ja rent av smärtsamt. Det är ett leende genom tårar, fyllt av medmänsklighet och ömhet."

DON QUIJOTE fortsätter att inspirera konstnärer världen över. **G. P. Te-**

Bild föreställande Cervantes från Otto von Leixners "Geschichte der fremden Literatur - zweiter Teil", 1898.

leman har tillägnat riddaren en ouvertyr, Richard Strauss komponerade den symfoniska dikten *Don Quixote*. Baletten med koreografi av Marius Petipa och med musik av Léon Minkus hade världspremiär på Bolsjojteatern hösten 1869, Dale Wasserman har gjort musikalen *Mannen från La Mancha*. Don Quijote är hjälte i ett flertal operor och filmer. För mig är Rex Harrison i den brittiska tv-filmen från 1973 den riddare som står mitt hjärta närmast. Det skapas till och med moderna poplåtar om Don Quijote.

Gustave Dorés illustrationer i en praktutgåva är nästan lika berömda som hans bibelillustrationer. Pablo Picasso gjorde illustrationerna till 350-års jubileumsutgåvan 1955 och Salvador Dalí ville inte vara

sämlare när det gällde att avporträttera den berömda landsmannen.

Många romanförfattare har uppgett att de älskar Don Quijote och har inspirerats av honom, t.ex. Fielding, Stendhal, Flaubert, Melville, Mark Twain, Goethe, Thomas Mann, Turgenev och i stort sett alla spanskspråkiga författare av skönlitteratur. Dostojevskij som inte alls är cervantisk påstod att furst Mysjkin i *Idioten* hade Don Quijote som förebild.

Monsignore Quijote heter en roman av Graham Greene, utgiven 1982. Det är Don Quijote i modern tappning. Jag älskar den här ömsinta inkarnationen av riddaren som enkel lantpräst i El Toboso. Fader Quijote blir till sin häpnad tilldelad den påvliga hedertiteln *monsignore*. Samtidigt blir hans vän, den kommunistiska borgmästaren Sancho, avsatt. Snart befinner de sig på resa i Don Quijotes fotspar i prästens gamla skraltiga Seat, som naturligtvis kallas Rosinante.

Det är en underfundig skröna i Cervantes anda. Samtalen är liksom i originalromanen bokens främsta behållning. De två vännerna samtalar om evangelierna och Marx, lagen och nåden, kyrkan och kommunismen. Spanien efter Franco skildras med humorns försonande leende. Den lilla lantprästen visar sig med sitt instinktiva teologiska djupsinne och innerliga kärleksfullhet vara en värdig efterföljare till sin stora anfader. Det hjälper inte att biskopen upprört utropar:

"Hur kan han härstamma från en uppdikad person? En person i en roman av en överskattad författare som hette Cervantes – en roman dessutom med många frånstötande avsnitt som på generalissimons tid inte ens skulle ha passerat censorn!"

Helighet och litterärt omdöme går inte alltid ihop. Det är nog mången katolsk biskop

som inte heller idag skulle gilla monsignore Quijotes vidsynta teologi.

Världens bästa bok

Fattig och ringaktad dog Cervantes antagligen den 22 april, den 23 april begrovs han och den dagen brukar uppges som hans dödsdag. Det är också en kär myt att Cervantes och Shakespeare dog på samma dag. I Spanien använde man emellertid den gregorianska kalendern som var tio dagar före den julianska, som var i bruk i England. Enligt den gregorianska kalendern skulle Shakespeares dödsdag ha varit den 3 maj. Tio dagar hit eller dit – vad spelar det för roll nu när UNESCO valt att hedra världslitteraturens två giganter genom att utse den 23 april till bokens dag. Det är också en dag då översättarna hyllas för sin oskattbara kulturgärning.

År 2002 korades *Don Quijote* till världens bästa bok av hundra författare från 54 olika länder.

Det är en så bra bok därför att den för läsaren erbjuder en läslycka som aldrig tar slut. Det finns delar av dig själv som du inte kommer att känna fullt ut förrän du släpper in Don Quijote och Sancho Panza i ditt hjärta.

Cervantes har mycket att lära vår egen tid om tolerans, respekt och jämlikhet. I vår krassa och allt mera likriktade värld behöver vi en cervantisk tro på drömmens och lekens livgivande kraft.

Snart skall även den sorgliga skepnadens riddare komma.

Han skall dyka upp vid horisonten,
med sitt riddarhjärta fyllt av omsorg om det värnlösa,

förande i vall runt världen sina visioner och sin ära.

Trött på att kämpa mot kvarnar i alla landska han vid vattensån

under denna sista kvarns vingar i Finisterre
vattna sin Rosinante.

(Harry Martinson)

Favoritcitat av Sancho Panza: *Den största galenskap en människa kan göra här i livet är att utan vidare lägga sig ner och dö.*

Olle Spring

Officinens pulserande hjärta

Artikeln utgör ett kapitel i Olle Springs bok *Berättelser från blytiden*, som handlar om tidningen Västra Nyland och Ekenäs Tryckeri Ab före den digitala revolutionen.

Olle Spring arbetade 43 år på tidningen, de sista 24 åren fram till pensioneringen 2005 som chefredaktör.

Maskinsättaren **LARS RÖNNBLAD** var snabb på många språk.

SLAMRET OCH doften! Det är det första som slår emot en när man kommer in i sätteriet i stenhuset vid Stationsvägen 1. Slamret av sättmaskinerna som var igång i två skift från tidig morgon till sena kvällen. Och den speciella doften av trycksvårta, av den heta gjutmetallen som puttrade i sättmaskinernas grytor, av decenniernas damm, ingrodd tobaksrök och mänskliga odörer.

Till sätteriet kom man via dörren på gårdssidan, i första planet tog man av åt vänster in i bokbinderiet, på motsatta sidan var dörren in till tryckeriet, en våning upp för trappan var ingången till redaktionen och en halv trappa upp steg man in genom dörren till sätteriet – tryckeri- och tidningshusets pulserande hjärta. Till höger utbreddes sig handsätteriet med gjuteriet längst bak, till vänster fanns ombrytningsdisken där de gjutna textraderna pla-

cerades in i sidformarna och i ett litet bås längst till vänster med utsikt över Stationsvägen hade korrekturerna sin arbetsplats.

Bakom ombrytningsdisken och disken för de färdigsatta texterna i sina skepp var maskinsätteriet, nödortfikt isolerat från den övriga verksamheten bakom glasrutor i väggar och dörrar. Slamret dämpades föralldel utåt, men var desto intensivare inne i glasburen där sättarna satt vid sina maskiner. Nu, långt efteråt, måste man fråga sig om det någonsin var tal om yrkesskador på den här tiden. Förstod man att skydda sig för det ständiga bullret som måste ha påverkat hörseln, och vilka risker utsattes man för i timslånga arbetspass av den heta tryckmetallen (tenn + bly + antimon)?

Yrkesmän med status

Fyra sättmaskiner stod här på rad. Och de

hanterades av skickligt folk. Här satt **Birger "Birre" Holmgren**, sida vid sida med **Lisbeth "Lissa" Korpivaara** (f. Mietala, namnet återtog hon på äldre dagar). Här hade flera av versalerna (en grupp pensionärer med erfarenheter från blytiden) sin arbetsplats: **Bo Roms**, som efter tretton år flyttades över till offsettekniken som fotosättmaskinsskötare, **Rainer Selenius** ända tills han omflyttades till offsetsidan som kodare för fotosättningen och senare som sätteriförman, **Ralf Westerlund** i olika perioder och **Curt Winberg** som här gjorde sina första lärospån. Andra sättare vi minns är **Stig Lönnberg**, **Per-Olof "Pelle" Ekholm** och **Kurt "Knarre" Eriksson**.

Här satt den smått legendariske **Lars Rönnblad** som sades kunna sätta lika snabbt på alla språk. Han var specialist på de akademiska avhandlingar för Åbo akademi som

var en av Ekenäs Tryckeri Ab:s stabilaste kunder under **W. E. Nordströms** långa egid i bolagsledningen. Texter med kyrilliska eller grekiska bokstäver, matematiska formuler med massor av specialtecken – allt löpte lika behändigt under Lasses flinka fingrar. Lasse var också en observant tecknare, som fyllde sin lilla låda invid sättmaskinen med finurliga karikatyrer av typerna i huset. Ingen skonades av hans träffsäkra penna. Tonen i teckningar och kommentarer var mera hjärtlig än rå och sårade knappast någon. En diger samling av hans teckningar – *"resultatet av kulspeppennans piruetter på vanligt tidningspapper"* som han själv säger i förordet – trycktes upp i boken *LVR* kommer ihåg gemena typer och typiska versaler som utgavs av ETA i samband med Lasses pensionering 1989.

Maskinsättarna hade av hävd en lite hö-

Fyra sättmaskiner i rad år 1977. De bemannas av **BIRGER HOLMGREN, RAINER SELENIUS, LARS RÖNNBLAD** och **STIG LÖNNBERG**.

gre status och högre lön än andra typografer. Undra på det – om maskinsätteriet tystnade blev det inga texter att ombryta och trycka! Det kunde förekomma klasskillnader också inom maskinsätteriet: fastän tidningssättarna i ett skift dignade under manusflödet som kulminerade sen eftermiddag kunde nog sättare som satt ”civilt” vara ganska nödbedda att räcka en hjälpsam hand även om de inte hade något brådsakande arbete på gång. Som en ödets ironi blev maskinsättarna sedan de första att utmanövreras när den moderna datatekniken slog igenom i den grafiska branschen och steg för steg trängde ut gamle Gutenberg med sina lösa trycktyper.

Första maskinen i första världskriget

Den första sättmaskinen anskaffades till tryckeriet just när första världskriget hade brutit ut. Det var en djärv framtidssatsning. Den radgjutande sättmaskinen, som revolutionerade hela sättningprocessen, hade inte många decennier på nacken. Den hade kommit i allmänt bruk först omkring 1880.

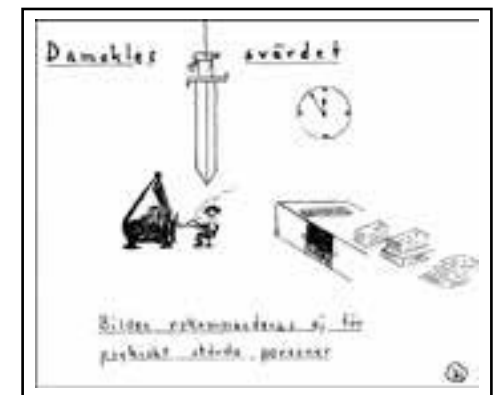
Investeringen i Ekenäs möjliggjordes av kriget, Ekenäs Tryckeri och Västra Nyland gynnades av de krigstida konjunkturerna. I historiken *En frisinnad röst II* noterar **W. E. Nordström** att året 1914 gav ett svagare resultat, men den nyförvärvade sättmaskinen medförde både inbesparingar på lönekontot och ökad omsättning, så de följande åren gav desto bättre siffror. Som mest har fyra sättmaskiner varit i samtidig användning. *Linotypen* har varit den förhärskande. En *Intertype*-maskin, som märkligt nog sägs ha inköpts av **Frank Jernström** (kanske han hade fått ett upphandlingsuppdrag inför någon av sina många utrikesresor?), var en kortvarig och misslyckad gäst i sätteriet. Det största problemet med den var att

matriserna fastnade och inte kunde återföras i magasinet. Den utbjöds därför tämligen snart till salu. Mångkunniga montören **Felix Fagerström** fixade till den inför försäljningen. Ralf Westerlund skulle demonstrera den för köparen och fick stränga order att ”sätta vad som helst men försiktigt”. Och maskinen fungerade också den stund det behövdes – sen lär den ha strejkat igen.

En modernare sättmaskin – den s.k. ”Elektron” – som matades med hålremсор och alltså i princip kunde sätta utan sättare, blev heller aldrig någon framgång i ETA. På andra håll, bl.a. på *Hufvudstadsbladet*, övergick man småningom helt till elektroniska sättmaskiner som naturligtvis sparade in både personal och lönekostnader. En person kunde sköta flera maskiner.

Misstro mot modernisering

Det fanns förståeligt nog också en misstänksamhet och misstro mot modernare teknik som hotade den traditionella maskinsättningen. När tidningen övergick till offsettryck stod dörren till den nya elektroniska tidseran redan öppen. Maskinsättarna kände det som om de hade ett damoklessvärd

En ensam sättares tunga sits, tecknad av LVR (Lars Rönnblad) år 1970.

hängande över sina huvuden. Oron underblåstes av rykten och antydningar om nyordningar, rykten som kanske först förnekades men ganska snart visade sig sanna. De bekräftades påtagligt av alla de ombyggnader och omflyttningar som från 1970-talets början förekom på sätterivåningen.

Offsetsidan bredde ut sig och fordrade efterhand mera folk och på den gamla sidan, blysidan, gick man lite till mans och oroad sig för vem som en dag skulle visa sig bli obehövlig. Nödvändiga nyanskaffningar för att ersätta slitet material vägdes mot den nya teknikens investeringsbehov. Väggar slogs ut och nya byggdes upp. Metallgjuteriet längst bakom handsätteriet flyttades år 1971 ned i källaren. Dess gamla utrymmen sanerades och gav plats åt offsetsidans ljusbord och diskar.

Senhösten 1981 – i samma veva som *Västra Nyland* med födelsedag den 7.10.1881 firade sin 100-årsdag – skedde så den stora omdisponeringen av sätteriets utrymmen. Offset- och blysidan bytte plats sinsemellan. Tre sättmaskiner flyttades över till utrymmena som tio år tidigare hade iordningställt för offsetsidans behov i det gamla kafferummet mot stadsdirektör **Rudolf Erikssons** gård. Enligt Lasse Rönnblads tecknade hågkomster trivdes han och Birger Holmgren bra i det decimerade maskinsätteriet på ”nya sidan” där man t.o.m. fick gardiner för fönstren! Där fick nu också montören Felix Fagerström sin verkstadsplats. Maskinsätteriets glashus blev ombrytningshall för civila offsetarbeten, den s.k. ”pikahalli”.

Juxa valde de korta

Åke ”Juxa” Junnelius – den allestädes uppdykande med den kännpaka cigarretten käckt uppåtpekande ur munstycket – var ibland också insatt som maskinsättare. För

Siestan som fick ett abrupt slut, fångad på bild av LVR (1970).

att komma åt de kortaste notiserna passade han på att ordna upp manuskripten som kom upp från redaktionen. Hans partners i skiftet, ”Lissa” Korpivaara eller Bo Roms, fick ta de långa artiklarna. Dessutom fick de göra dubbelt arbete med att korrigera Juxas många fel, det kunde i praktiken bli fråga om att skriva om hela notiser för det fanns så många rättelser. Juxa hann nämligen inte koncentrera sig på en sak, han skulle springa runt överallt och kolla att inget undgick honom. Han såg till att fönsterhandtagen och värmeelementens reglage var i rättning. När arbetskamraten Svanhild Strandberg (gift Westerlund) öppnade fönster för att söka svalka i övergångsårens heta vallningar gick Juxa efter och stängde! På diskarna skulle allt vara i Juxas ordning. När civila skepp kom in på ”tidningssidan” kunde Juxa fräsa:

– Tänker du börja annektera din jävel!

Han var pedantiskt noga med att alla skepp på ombrytningsdisken låg i exakt rätt riktning. Kom någon och ville läsa den satta texten kom det nog strax en åthutning:

– Det står i tidningen i morgon!

Eva Lundström brukade kolla auktionsannonserna innan hon gick hem för dagen.

Det irriterade Juxa som började bjäbba någonting men Eva fräste:

– Håll käften gubbfan!

Juxa blev till sig och muttrade:

– Eva har blivit så nervös...

När allt verkade vara i rätt ordning och lugnet hade infunnit sig på kvällsskiftet kunde han tillåta sig en siesta liggande på en arbetsdisk. Men en sen lördagskväll tog den (o)vanan slut när direktör Nordström överraskande dök upp...

Gamla ungarlen Juxa var hett förälskad i Ulla-Stina Berg på redaktionen och uppvaktade henne t.o.m. med blommor. Många år senare, när Ulla-Stina Westman som överlärare i journalistik vid Svenska social- och kommunalhögskolan var på besök med en grupp studerande, blev Juxa så till sig att han i upphetsningen sågade sig i fingret när han skulle förkorta en textrad i den elektriska kapcirkeln.

Felfria nedslag

Rainer Selenius, som hade kommit till tryckeriet som 16-åring i oktober 1953, blev efter två månader som springpojke – eller stafett på redaktionen – elev i sätteriet. Där fick han först börja träna på en gammal sättmaskin. Han blev insatt i skiftesjobb fastän han egentligen borde ha fyllt 18 år för att få skifta. Kompisarna sa att han inte skulle gå på elevlön och överfaktor Runar Ferm gick med på att betala full lön.

Maskinsättare skulle avlägga prov: sätta text på 20 ciceros bredd i två timmar med minst 6 500 felfria nedslag. Om det fanns ett fel i raden togs hela raden bort. Raika klarade provet med 11 500 felfria nedslag på en timme! Bolagets vd Werner Nordström och faktor Ferm stod bakom ryggen på honom och följde med och konstaterade att en timmes prestation räckte som överty-

gande bevis på kompetensen.

Det hörde till att man skulle bjuda på starkt åt alla då provet var klarat. Raika fick namn om sig att kunna sätta felfritt också med promille i kroppen...

Rainer Selenius kommer ihåg en gång då han skulle sätta en pressdiskbit, ett citat ur en tidskrift. Chefredaktören Jernström hade bifogat en lapp med order att tidskriften inte fick vikas. Men det blev för otympligt för sättaren, som måste ställa tidskriften på kant för att den skulle rymmas. Raika vek därför ihop den och vred den så att den skulle passa i sättmaskinens manushållare. Det kom bums upp ett papper från FJ som bad om en förklaring. Raika förklarade att det annars skulle ha tagit så lång tid att sätta texten.

– Jaså, er arbetstid är alltså så mycket dyrbarare än min! Bet Jernström av.

Rainer var en kort tid ute i handsätteriet, men återkom snart till maskinsätteriet. Han hade varit i bolagets tjänst i 44 år – med fyra månader fått i 45 år – då han sanerades bort som sätteriförman 1998.

Eldades med koks

Ralf Westerlund blev elev den 15 augusti 1950 på handsätteriet. Småningom flyttades han till maskinsätteriet där han gjorde maskinsättarprov våren 1955 – då stod där tre sättmaskiner (de var fyra som mest). I den första sättmaskinen, som hade inköpts vid tiderna för första världskriget, eldades grytan med koks för att hålla metallen smält. På de modernare sättmaskinerna värmdes grytan med elektricitet. Blev det strömbrott kunde man hålla grytan varm med blåslampa.

Ralf ville tillbaka till handsätteriet, där han började 1962. Senare hoppade han in som tillfällig förstärkning eller ersättare i

semestertider. Också som handsättare var det en fördel att ha maskinsättarefarenhet – om det snabbt behövdes maskinsatta textrader i något arbete kunde Ralf gå till en maskin och sätta dem själv.

Ändlös återvinning

Sune Helenius, som under sitt långa arbetsliv i tryckeriets tjänst blev sätteriförman och sätterifaktor och slutligen överfaktor och tryckerichef, kom till tryckeriet den 2 maj 1960.

– Mor tyckte att jag skulle bli typograf. Hon hade bekanta här och tyckte att det var ett fint yrke. Hon ringde direktören **Werner Nordström** som svarade: ”Skicka honom till Runar Ferm!” Sune kom på intervju, men Ferm frågade inte mycket, såg bara på betygen och sade att ”de ser bra ut, när kan du börja?”

Sune började direkt i sätteriet med avläggningen. Det innebar att tömma sidformarna på material så att de blev klara att tas i bruk för den nya dagens nya tidning. De gjutna textraderna smältes ned och göts till nya tackor som sedan smältes ned i sätmaskinerna och göts till nya textrader i en oändlig re-cirkulation och återanvändning. Detsamma gjordes med de stora stereotyperna (bilder som gjutits från pappmatriser). Spaltlinjerna av mässing lades undan, likaså blindmaterialet (regletter och mellanslag som osynligt fyllde ut under rubriker och mellan rader). Eventuella handsatta rubriker plockades bokstav för bokstav tillbaka i sina kaster. Bilder och ornament och logotyper som använts i annonserna togs om hand.

Sune var mest på VN, som rubriksättare och annonsättare. Han skulle läras till ombrytare men fick inte en utlärs lön. Bröt om någon bok, men fick inte veta just nå-

got mera än att alla sidor skulle vara lika stora. När han hade lämnat bara några rader på sista sidan blev det skäll.

Sune fick ansvaret för annonsättningen och minns att annonschefen Erik Lannert ville ha allt vänsterställt medan faktor Holmlund skulle ha allt centrerat. När Lannert gick runt med besökande skolklasser varnade han: ”Rör ingenting, för om ni får trycksvårta på fingrarna blir ni antingen sättere, tryckare eller journalist”.

Knagglig väg till offset

Sune kom att bli en av nyckelpersonerna då VN övergick till offsettryck. Då hade maskinsätteriet redan börjat förlora sin gamla betydelse. Tidningstexterna skrevs ut på hålremsor som i en automatisk fotoläsare omvandlades till spalter på papper som sedan kunde klistras in på färdigt tryckta sidunderlag. Mellanskedet med en sätmaskin som kunde köras med hålremsa och alltså inte manövrerades av en sättere föll aldrig väl ut i Ekenäs. Maskinen stod för det mesta överksam, och betraktades allmänt med misstro. Den såldes sedermera. Fotosätmaskinen hade kommit i dess ställe.

Det var lite så och så med förberedelserna för den nya tryckeritekniken. Den togs in i huset utan att det egentligen fanns någon beredskap bland dem som sattes att använda den.

Lannert och Sune åkte till Salo för att se hur man gjorde på Salon Seudun Sanomat. Werner Nordström, Runar Ferm och styrelsemedlemmen Johan Rappe besökte Barometern i Kalmar och lärde sig fotosättning... Meri Westerlund som sattes att bryta om VN i offset hade ingen att fråga... För redaktionens del sköttes introduktionen på så sätt att Werner Nordström tog sonen Anders och redaktionschefen Olle Spring med

på en veckoslutstripp till Norrtälje Tidning, som var något av en föregångare ifråga om offset-tekniken. Men när de kom fram till Norrtälje var officinen stängd. En snabbtur genom de tomma lokalerna kunde dock ordnas och Spring fick i all hast plocka åt sig av ombrytningsmaterial som låg framme, linjer och rutor och sidunderlag som kunde tas som modell hemma i Ekenäs.

Flyttning till – museum

När hela officinen flyttade till nybygget vid Genvägen sommaren 1985 fick visserligen två sätmaskiner följa med, men de kom inte till användning utan degraderades till museiföremål. Maskinsättaren Lars Rönnblad och handsättaren Gudrun ”Pian” Boström betraktade sig som de sista mohikanerna från en svunnen epok. Lars gick ganska snart i pension, Pian något år senare efter att ha satt igång ett systematiskt bevarande och exponerande av den gamla tryckeritekniken som ett frö till ett tryckerimuseum.

En gång hade den radgjutande sätmaskinen introducerats som en revolutionerande uppfinning, ett under av grafisk ingenjörskonst. Den positionen behöll den i mer än 100 år, tills den slogs ut av den moderna datatekniken. Den blev ett offer för den tysta revolutionen, som fyllde de förut slamrande sätterisalarna med datamaskinernas stilla susande. Med sätmaskinerna försvann också en ansedd och kunnig yrkeskår, som inte bara var snabb i fingrarna utan också besatt en gedigen språksäkerhet som mången redaktör tacksamt fick notera när slarvig rättsskrivning korrigerades redan i sättningen. Sättern blev omplacerade i andra uppgifter i fotosätteriet – eller bortrationaliserade.

Maskinsättaren **LISBETH KORPIVAARA** blev fotosättare i arbetslag med bl.a. **GRETEL GRÖNQVIST**.

Kontorisering

Med fotosättningen som ett första steg i datoriseringen ”kontoriserades” den grafiska industrin. I några kontorsrum och redaktionens kafferum i andra våningen mot Stationsvägen installerades ett antal arbetsstationer där manustexterna av en växande och växlande skara kvinnor skrevs ut på hålremsor. Fotosättern hann med 13.000–14.000 nedslag i halvtimmen; mest för att flickorna hade flinka fingrar, men också för att de i motsats till sättern vid varmsätmaskinerna fick skriva utan radbyten. Hålremsorna matades in i en optisk läsare som skrev ut texterna på papper. De s.k. datalakanen sändes till korrekturläsning och återkom med rättelser som en fotosättare korrigerade i en bildskärmsterminal. Sedan kördes den rättade hålremsan på nytt genom fotosätmaskinen och kom ut i önskad spaltbredd med förvalt typsnitt på ett fotogra-

fiskt papper. Pappersspalterna skars ut och klistrades av ombrytaren eller monteraren in på de färdigt upptryckta sidbottarna. Som klister användes smält bivax, det fäste bra men kunde lösgöras lätt vid omdisponeringar på tidningssidan. Nu kom man ifrån mellanskedet då man tog avdrag av de på traditionellt sätt maskinsatta texterna och sedan sprejade textremorna med hårlack för att fixera den färsk trycksvärtan. På den tiden doftade det frisersalong om ombrytningen, men det var inte särskilt angeläget att utsättas för den parfymerade atmosfären dagen och kvällen i ända.

Enkel fråga, komplicerat svar

Efter flyttningen till Genvägen togs steget (än så länge nästan) fullt ut och texterna började skrivas in direkt i datasystemet. I den nya officinen hette sätteriet pre pressavdelningen och var ett centrum i hela verksamheten med sätterifaktorn som kapten på kommandobryggan med sätteriförmanen som styrman och ett talrikt manskap – av mestadels unga flickor – vid de många arbetsstationernas tangentbord och bildskärmar.

Nästa steg, slutsteget, var redan under planering och formulerades i frågan ”Varför gå omvägen via en inskrivare på pre press när redaktörerna själva kunde skriva in sin text?” Prestationen var ju densamma, att knacka ned texter på ett tangentbord. Då kunde det knappast störa någon om tangentbordet var förenat med en dator i stället för att sitta på en mekanisk skrivmaskin.

Frågan var till synes enkel, men svaret eller svarsprocessen blev komplicerad. Det tillsattes arbetsgrupper, det konsulterades sakkunniga, det stöttes och blöttes, det skrevs protokoll och trepartsavtal. Kärnfrågan var: Skulle redaktörerna nu degra-

Linotron var en av de fotosättmaskiner som kom in i huset när den nya teknikeran bröt in.

I fotosättmaskinen matades texten in som hålremsor eller magnetband, och med datorstyrda elektronblixtar exponerades bokstäverna/tecknen från ett filmnegativ på fotopappret. Med den nya tekniken kom också ett nytt ord in i den typografiska vokabulären, nämligen font för typsnitt. För varje font fanns ett filmnegativ.

deras till komponenter i en maskinell process, hur skulle det då bli med den journalistiska kreativiteten och integriteten? Frågan hade en ännu allvarligare sida: Vilka skulle konsekvenserna bli för bokarbetarna, typograferna, om de uråldriga gränserna mellan

behörighetsområdena raserades?

I dag lär knappast någon journalist ens kunna föreställa sig att han inte själv hanterar sin egen text från början till slut, utan tekniska mellanhänder. För typograferna blev händelseutvecklingen, den snabba datoriseringen, som vi vet ödesdiger.

Norsk Data kom först

Ganska snart efter etableringen vid Genvägen infann sig på redaktionen en talförkonsult för dataföretaget Norsk Data. Det nya systemet lovordades som det bästa som hänt tidningsarbetet någonsin. Några apparater uppställdes på prov i konferensrummet och där fick mer eller mindre skeptiska redaktörer prova på att få handens rörelser överförda via mus och tangentbord till bokstäver och ord på den flimrande skärmen. Större huvudbry vållade kravet att komma ihåg alla koder som måste skrivas in framför rubriker, ingresser, brödtext, bildtexter för att ge dem deras rätta typografiska proportioner. Alla blev inte övertygade om nydaningens fördelar eller ens berättigande. De misstänksamma och motsträviga

hade garderats med en avtalsklausul om att övergången till direkt datainskrivning var frivillig. Den som mest hårdnackat klängde sig fast vid det halmstrået var **Pär Österberg** på Karisredaktionen – han fortsatte att skriva på sin gamla Halda fram till pensioneringen.

De flesta lät sig däremot lockas av löftena om den nya ljusa dataframtid. Det blev ju sist och slutligen så mycket enklare att skriva sin text på bildskärm än att knacka ned den på utslitna skrivmaskiner – förutsatt att texten faktiskt hölls kvar i systemet och inte försvann ut i den ändlösa cyberrymden, en erfarenhet som en och annan journalist bittert fick erfa. Manuskript utifrån skickades fortsättningsvis till pre pressflickorna som med flinka fingrar knackade in dem i systemet.

Resten är nutidshistoria. I dag är det datorer och IT-teknik i alla procedurer och processer på alla redaktioner. Dagens nyutbildade journalister kan knappast ens stava till ordet skrivmaskin, de har aldrig sett en, än mindre knackat ner någonting på ”den-na printer som printar medan man skriver”.

Berättelser från blytiden

När ordet vägde tungt, göts bokstäverna i bly. En nyutkommen bok med berättelser från blytiden fokuserar på tiden före den digitala revolutionen, som trängde ut Gutenberg ur tryckeri- och tidningshusen. Pensionerade konstförvanter (tryckare och sättare) och journalister vid Ekenäs Tryckeri Aktiebolag och tidningen Västra Nyland minns gamla tider, arbetsmetoder och maskiner, som gått till historien. Deras berättelser levandegör den grafiska industrins historia – som i Ekenäs och Västanlyland tog sin början för mer än 150 år sedan.

Berättelserna från blytiden är sammanställda av Olle Spring, som arbetade 43 år vid Västra Nyland, de sista 26 åren före pensioneringen 2005 som tidningens chefredaktör.

Boken När ordet vägde tungt. Berättelser från blytiden omfattar 160 sidor. Den kan köpas bl.a. i Kungsbokhandeln i Ekenäs, Karis Bok- och Papper, Luckan i Karis eller av utgivaren via e-postadressen

olle.spring@pp1.inet.fi

Anna Lena Bengelsdorff

Eirik Hornborg: Ambassadör i västerled

Den 9.10 1942 skriver **Juho Kusti Paasikivi** i sin dagbok:
"Jag ringde till Tanner. Talade om nedkylningen gentemot oss i Sverige. Sade att a) socialdemokraterna borde försöka påverka de svenska socialdemokraterna, b) att universitetsfrågan borde bli löst. Därefter borde de svenskspråkiga i Finland börja verka till vår förmån i Sverige – med **Eirik Hornborg** i spetsen."

DEN KYLIGA inställningen gentemot Finland som **J.K. Paasikivi** tycker sig ha noterat, hade blivit märkbar redan i början av trettioalet i samband med de strävanden som på äktsfinskt håll bland annat syftade till att förfinska Helsingfors universitet. Detta hade framförallt inom akademiska kretsar inte kunnat undgå att väcka negativ uppmärksamhet i Sverige. För Paasikivi som under hela sin politiska karriär var nordiskt orienterad kändes det angeläget göra något åt saken och ur hans synvinkel var det naturligt att ge **Eirik Hornborg** en aktiv roll.

Trots att de båda herrarna i en del frågor var av olika åsikt hade Paasikivi en omvittnad tilltro till Hornborgs omdöme och karaktärsfasthet. Paasikivi och Hornborg var gamla bekanta, man kan till och med säga vänner. Paasikivi hade som inackorderad student blivit bekant med sin första hus-

tru, **Anna Forsman** på Stenkulla i Dickursby, där också Hornborgs blivande hustru **Ingeborg Ilmoni** vuxit upp. Inom politiken hade de haft med varandra att göra redan före självständigheten. Som ambassadör i Sverige under åren 1936–1940, och också tidigare i flera sammanhang, hade Paasikivi haft för vana att rådgöra med Hornborg när det handlade om besvärliga frågor. Kampen mot den äktsfinska ytterlighetsrörelsen engagerade både Hornborg och Paasikivi. I universitetsfrågan var de på samma linje, däremot kunde det ibland hetta till i andra sammanhang om vilket en diger brevväxling hösten 1937 bär vittne.

Den 23 oktober 1937 ingick i *Stockholms-Tidningen* en stort upplagd artikel, "Det nya Finland har ordet". Den var skriven av en ung journalist, **Anna Braathen**, som rest omkring i Finland. I sin redogörelse för vad hon sett säger hon sig ha upplevt att

en stark vind mot allt svenskt sveper fram. Enligt henne borde man i Sverige undvika att låta den extremt nationalistiska rörelsen skapa misstro mot finnarna i gemen. Finlandssvenskarna har en gång i tiden gjort en stor kulturell insats för Finland men tiden är inne för en förändring:

"Någon part blir alltid lidande vid en övergång. Visst kan det svida i ett svenskt hjärta vid tanke på förlorade kulturdomäner, men må vi trösta oss med att ett verkligt kulturvärde aldrig går förlorat och vara förvissade om, att en så mäktig kraft som den vilken nu brusar fram i de tusen sjöarnas land icke kan vara tillkommen bara som en nedrivande faktor, utan att den måste vara buren av en inre positiv makt, vilken genom sitt levande liv kommer våra äldre föreställningar och ideal att svikta. Det betyder ju i det stora hela, med mänsklighetens framgång som mål, föga om det är svenska eller finska ord som tolka andan. Huvudsaken är ju, att det verkligen blir det som lever inom folket, som kommer till tals, och att det är dess egen inre anda, som förs fram i världen."

Alma Braathen har efter att ha träffat männskor av olika slag kunnat konstatera att den nya strömningen "var sprungen ur det finska folkets egen själ". En linhårig finsk studentska som hon träffat på tåget hade förklarat att det var klart att de finska studenterna ville lära sig svenska, "men de måste ju kunna världsspråket också, och med allt kunde de knappast hinna". Hon och många andra hade fått komplex därför att det bara varit svenska som varit fint.

Skribenten har också fått information från en "gammal kärnfrisk bondgubbe" långt borta i det östra Finland. Enligt honom var det jämt tjugo år sedan finnarna började få egna skolor; för sjuttio år sedan fick det inte tryckas en bok på finska. Alla domar som fälldes var på svenska och de stackars finnarna kunde inte läsa varför de

dömts. Först nu kunde finnarna räta på sina krökta ryggar och gå med stadiga steg över stuggolvet.

En finsk dam hade för den svenska journalisten berättat, att hon på Esplanaden i Helsingfors, så sent som för femton år sedan blivit hejdad, då hon med en väninna talade finska, och ombedd att "inte tala ett sådant barbarspråk på huvudstadens förnämsta gator" På restaurangerna kunde man inte göra en beställning på finska. I de bildade familjerna talades det nog finska, men endast i köket.

I sin sammanfattning säger sig **Alma Braathen** förstå att det är svårt för rikssvenskarna att sätta sig in i vad det betyder för finnarna att ha fått ett eget land.

ISAMMA nummer av *Stockholms-Tidningen* ingick också en ledare med rubriken "Finska synpunkter" där det konstateras att utvecklingen gått därhän att finlandssvenskarna, vilka sin knappa numerär till trots hade innehaft ledningen på nästan alla områden, måste ge rum åt sina finska bröder. Man anser det sannolikt att de tvingas uppge ännu fler positioner innan den sociala omdaningsprocessen fullbordats.

Eirik Hornborg, som under de föregående åren starkt engagerat sig i frågan om språkförhållandena vid Helsingfors universitet reagerar kraftigt på **Alma Braathens** artikel. Han konstaterar att den överflödar av grova överdrifter och vänder sig till *Stockholms-Tidningens* chefredaktör **Börje Brilioth** med ett brev där han i korthet påpekar dessa. Brilioth meddelar i sitt svar att han sänt Hornborgs anmärkningar till **Alma Braathen**, och hon i sin tur skickar en lång skrivelse till Hornborg där hon i sak erkänner sina misstag, men enligt Hornborg borde förklarar eller förringar dem. Ett erbjudande

från hans sida att, utan att inlåta sig i polemik, i en kort artikel i *Stockholms-Tidningen* ge en bakgrund till den finska kulturens uppkomst och utveckling, avslås med motiveringen att man redan haft tillräckligt material om Finland.

I stället lyckas han, samtidigt som han låter trycka den i *Nya Argus*, få **Dagens Nyheter** att införa en artikel under rubriken "Broderland i journalistisk belysning". Här framför han vad han i sak anser om innehållet i Alma Braathens artikel och tillrättalägger de uppenbara överdrifterna och missförstånden.

Han lägger större skuld på redaktionen än på korrespondenten eftersom man enligt honom aldrig borde ha sänt ut en så okunnig och omdömeslös person som hon.

J.K. Paasikivi, som vid denna tid förestod Finlands delegation i Stockholm, tar efter att ha fördjupat sig i Alma Braathens reportagekontakt med Hornborg. Han håller med om överdrifterna och de oriktiga uppgifterna och anser att den inte borde ha publicerats i den form den fått. Ändå anser han att det hade varit bättre om Hornborgs artikel i *Dagens Nyheter* inte heller den hade blivit publicerad eftersom det fanns skäl att befara att den skulle uppväcka en storm i den finska pressen. Dessutom kunde man på finskt håll peka på mycket som väckt ont blod. Vad som har varit har varit, menar Paasikivi och det var hög tid att dra ett streck över tidigare oförrätter. Nu gällde det att fortsätta på den nordiska orienteringen och med alla krafter arbeta för att åstadkomma ett nära och effektivt samarbete mellan finlandssvenskarna och de finner som var på samma linje som dessa.

Frågan resulterar i en omfattande brevväxling mellan de båda herrarna och är ur många synvinklar intressant. Trots att de i

flera frågor har olika ståndpunkt och trots att de båda är eldfångda till karaktären, förefaller de kunna skilja på sak och person och visar en uppenbar strävan att lyssna till varandra, ta råd av varandra och tillgodogöra sig den andra partens synpunkter. Och det är uppenbart att för dem båda är det nordiska samarbetet, framförallt relationerna till Sverige, en hjärtesak.

EIRIK HORNBERG hade i vårt västra grannland ett mycket brett kontaktnät som täckte de flesta samhällsområden. I ett litet vaxdukshäfte har han under rubriken "Bekanta i utlandet" en flera sidor lång adresslista, och de avverkade "brevskulder" han under en annan rubrik bokfört, ger vid handen att det inte bara rörde sig om ytliga kontakter. På adresslistan återfinns bland andra Romspecialisten **Axel Boëthius**, historikern, medlemmen av Svenska Akademien, **Nils Ahnlund** som också skulle komma att tillhöra den inre kretsen i Samfundet Nordens Frihet, likaså historikern och bokförläggaren **Ragnar Svanström**, litteraturforskarna **Josua Mjöberg** och **Anton Blanck**, naturhistorieprofessorn **L.A. Jägerskiöld**, författaren **Frans G. Bengtsson** och många andra kulturpersonligheter. Därtill har han nära bekanta också inom industrin och bankväsendet.

Frågan om hur intressegemenskapen mellan de skandinaviska staterna kunde fördjupas har inte mist sin aktualitet fastän drygt sjuttio år förflutit sedan Paasikivi gjorde sin dagboksanteckning. Trots att man inser hur viktigt det nordiska samarbetet är för Finland, liksom också hur de nordiska länderna tillsammans kunde spela en betydligt större roll i EU än var för sig, är avmattningen i relationerna mellan Finland och Sverige och diskussionerna kring det svenska språk-

kets ställning i Finland också i dag en fråga som med jämna mellanrum tas upp till diskussion. Den 1 oktober 1937 skrev Eirik Hornborg i *Nya Argus*:

"Den väg Finland vandrar är isoleringens väg. Med rasande snabbhet rycker nu en generation fram, som icke behärskar svenska. Dess kulturella förbindelser med Skandinavien komma att inskränka sig till ett minimum. I stället kommer man att vända sig till de s.k. kulturfolkerna – större i folkmängd, men sannerligen inte i kultur. Somliga drömma om Storbritannien, men Tyskland kommer nog att spela den största rollen. Men aldrig skall Finland vid kulturellt samarbete kunna tillvinna sig samma uppmärksamhet och intresse i Tyskland som i Skandinavien".

Det Tyskland av år 1937 som Hornborg talar om kan förvisso inte likställas med dagens Tyskland, men ändå ger hans ledande artikel i *Nya Argus* en del att tänka på. Har Finland råd att låta bli att ta vara på de möjligheter ett utvecklat skandinaviskt samarbete kunde ge. Vilken finländare kunde i dag tänkas vara den rätta personen att ta itu med den uppgift Paasikivi år 1942 ville ge Eirik Hornborg?

EIRIK HORNBERG var inte okänd i Sverige. Som historieskrivare hade han, förutom i sin världshistoria, *Från forntid till nutid I-IV*, i ett stort antal böcker behandlat Sveriges och Finlands gemensamma historia.

Trots att han på gamla dagar skriver till sin i Sverige bosatta dotter att böcker från Finland inte går åt i Sverige, om man undantar *Fänrik Ståls sägner*, *Fältskärens berättelser*, Mannerheims memoarer och munitrollen, recenseras varje nyutkommen bok av Hornborg i rikssvensk dagspress och får i allmänhet lysande kritik. "Borde inte saknas i något svenskt hem", annonserar en

EIRIK HORNBERG
75 år
1875 - 1950 - 1954

Historiker – politiker – föreläsare

Världshistorien
från forntid till nutid

Jubileumserbudande

HÄRDA BUD

FÖRMÅNSKUPONG

dagstidning Hornborgs Sveriges historia då den utkommit, "Ett praktverk för hela vårt folk", skriver en annan. Detta sker dessutom ofta innan böckerna uppmärksammats på *Hufvudstadsbladets* kultursidor.

Ibland, som till exempel när det handlar om Hornborgs syn på **Karl XII** eller slaget vid Svensksund, leder recensionerna till en polemik i dagstidningarna som ytterligare bidrar till att göra namnet Hornborg känt.

I *Norrköpingstidningen* den 28 juni 1940 avslutar **Knut Wickman** en entusiastisk anmälan av Hornborgs *Från forntid till nutid*:

”I dessa dagar, då över hela vårt land premieböcker skola utses till duktiga elever i alla skolor, bör Hornborgs ’Från forntid till nutid’ icke bli bortglömd. Bättre bok kan man knappast sätta i händerna på en vaken, intelligent och historiskt intresserad svensk ungdom.”

Eirik Hornborgs artikel "Fascistiska tendenser" i Nya Argus 8/1930.

Wickmans förslag ger en tankeställare. Det är omvittnat att man på vardera sidan Bottenviken länge haft en mycket bristfällig uppfattning om respektive grannländers historia. I Sverige saknar man på många håll, och detta gäller inte endast ungdomen, ofta de elementäraste kunskaper gällande finlandssvenskarnas historiska bakgrund, ibland till och med gällande deras existens. I Finland åter har historieundervisningen i gymnasiet, vad gäller tiden före 1809 då Finland var den del av Sverige, så gott som uttraderats ur de obligatoriska kurserna. Möjligen skulle en vaken, intelligent och historiskt intresserad ungdom uppleva Hornborgs historieskrivning något föråldrad, men det är uppenbart att det inte skulle vara till skada om någon tog upp hans mantel.

OCH DET var inte bara som skriftställare Hornborg skaffat sig ett stabilt rykte. Som retoriker hade han gjort sig känd i hela Skandinavien och kallades ofta att hålla föredrag och festtal vid högtidliga tillfällen av olika slag. Under rubriken "Resor till Sverige" har han för eget bruk gjort en sammanställning över 57 besök i grannlandet under åren 1897–1955. Av förteckningen framgår också syftet med var och en av dessa resor. Till en början handlar det främst om våghalsiga segelfärder, men år 1928 håller han ett föredrag om Finland inför Samfundet Sverige-Finland, och det kommer snabbt att följas av flera. När man i tidningspressen läser referat från dessa tillfällen är

det inte svårt att konstatera att gästen från Finland gjort ett djupt intryck. Talen citeras ofta i sin helhet i dagspressen, likaså redogörs detaljerat för publikens reaktioner, som oftast tar sig uttryck i långvariga, dånande applåder.

Och resorna utsträcker sig inte enbart till Stockholm. År 1930 talar han i Göteborg om Lapporörelsen, året därpå gör han en föredragsturné via Uppsala till Gävle, Sundsvall, Östersund, Trondheim, Bergen, Oslo, Uddevalla, Göteborg, Köpenhamn med flera städer.

Redan i början av trettioalet hade Eirik Hornborg i *Nya Argus* skarpt och konsekvent tagit avstånd från alla slag av högerextremism i samband med en ny föredragsturné, också den med Lapporörelsen som

huvudtema i november 1932, skriver signaturen Griggs i *Aftonbladet*:

Det är en märkelig man, samfundet Sverige-Finlands gäst i kväll. Eirik Hornborg utgör nämligen en av våra dagars Finlands förnämsta kulturtillgångar och en ståtligare representant för svenskfinnsk odling kunde vårt grannland näppligen ha sänt hit.

Under hela trettioalet inbjuds Hornborg som festtalare till ett stort antal student-sammankomster och föreläser också i flera andra sammanhang om Finland och de fascistiska strömningarna i Europa.

Nordens dag 1936 firades i Norrköping under festliga former i en "absolut fullsatt läroverksaula". Ordföranden för Föreningen Nordens Norrköpingsavdelning avslutade sitt välkomsttal med en varm hyllning av aftonens föredragshållare dr Hornborg – "ingen främling i främmande land utan en man av vår egen svenska stam". I ett referat från festen konstateras att "fil.dr Eirik Hornborg talade med sådan värme och kraft om Finlands samhörighet med Norden att applåderna efter framställningen voro nära nog ovationsartade".

Talet publiceras i sin helhet såväl i Norrköpingstidningen som i Östergötlands Folkblad där Hornborg beskrivs som en ypperlig talare med bredd och tyngd över framställningen samt "en trevlig svensk-finsk brytning som bidrar till att göra föredraget fängslande och underhållande".

Under sina turnéer hade Hornborg vant sig vid att tala inför till bristningsgränsen fyllda auditorier. Han redogör till exempel för ett möte i Linköpings gamla domkyrka vintern 1940 där det var så mycket folk att människorna stod huvud vid huvud i stora gången, ända fram till altarringen.

Följande lilla epistel till hustrun, 28 april 1946 där han ger en beskrivning av sitt fram-

trädande vid föreningen Nordens årsmöte i Stockholm, låter en ana att han inför en glesare publik kanske inte alltid kände sig lika hemmastadd:

Skogaholm 28.4 1946

Ja, i Stockholm höll jag mitt föredrag i handelshögskolans aula. Det var inte roligt att tala för en så klen besatt salong (aulan är nämligen ganska stor), men verserad som jag är satte jag maskinen igång, skälvde på rösten vid de riktiga momenten och talade med behärskad manlig kraft, under vilken man kände känslans värme, och hyllades varmt av den lilla publiken med spåda men långvariga handklappningar.

Vid tillfället närvar cirka 80 personer, en publik han tydligen i förhållande till vad han vant sig vid ansåg fåtalig.

Hans tal den 17 oktober 1939 i Musikaliska Akademien i Stockholm får en enorm respons. Vinterkriget kommer inom kort att bryta ut, stämningen är allvarstygnd. Den kungliga familjen och hela det politiska etablissemangen är närvarande. **Folke Palmgren** från Olaus Petri församling i Helsingfors redogör i ett brev till Hornborgs hustru för stämningen i den till bristningsgränsen fyllda salen:

"Sällan på våra kyliga breddgrader har väl en talare hyllats med en sådan brusande storm av applåder som den som mötte Eirik Hornborg,

när han efter slutat anförande steg ned från estraden i Musikaliska akademien på Samfundet Sverige-Finlands möte på tisdagskvällen. Förut hade åhörarna suttit som trollbundna medan den smärte mannen med det vita håret och det skarpskurna ansiktet lät dem lyssna till något om vilket man enklast kan säga att det hade en klang av stål. Det var ett tal som icke behövde gester, stora ord eller någon som helst retorisk pompa. Det flöt lugnt och jämt. Men var och en kände att här ljöd Finlands röst”.

Vid en galamiddag följande dag på Stockholms slott i närvaro av kungarna från de nordiska länderna, president **Kyösti Kallio**, representanter för den svenska kungliga familjen, de nordiska ländernas utrikesministrar m.fl. får Hornborg möjlighet att ytterligare tala för Finlands sak.

DÅ KRIGET två veckor senare bryter ut är Hornborgs position i det allmänna medvetandet sådan att han, vid en konferens på försvarsministeriet, på Mannerheims initiativ uppmanas att ta hand om organiserandet av en svensk frivilligrörelse. I memoarboken *Stormig höst* förklarar han att man knappast kunde ha valt en mindre lämplig person för ändamålet eftersom han alltid haft en nästan oövervinnelig motvilja mot att söka utverka favörer och att anmoda andra människor att offra ägodelar eller ta risker – och detta alldeles oberoende av vad saken gäller.

Han upplever det därför som en stor lättnad då en kommitté för organisering av en frivilligkår spontant bildats i Stockholm och finländsk inblandning sålunda blir överflödig. Däremot företar han under hela den tid världskriget varar, från 1939 till Parisfreden 1947, föredragsturnéer till olika orter i Sverige, där han redogör för situationen i Finland. Dessa tillfällen ges stort utrymme

i rikssvensk press och det är många som instämmer med Olof Lagercrantz då han säger att det under Hornborgs tid inte fanns någon talare att jämföras med honom i de nordiska länderna. Överläkaren **Lars Lönerblad** från Västervik anknyter i ett brev till Hornborg daterat 5 maj 1965 till ett tal som Hornborg hållit några decennier tidigare och säger sig ”åter känna avund mot dessa få – av vilka Du är en – som ha förmågan att låta ädla tankar framträda i språkets skönaste skrud”

Sannolikt var det ändå som politisk publicist under de kritiska åren före andra världskriget som Eirik Hornborg väckte den största uppmärksamheten i de nordiska grannländerna.

Sedan 1933 fungerade Hornborg som huvudredaktör för *Nya Argus*, en tidskrift som under hans tid lästes och kommenterades i hela Skandinavien. Men redan från och med 1927 är han aktiv i tidningens redaktion och år 1932 skriver signaturen Griggs (**Sven Aurén**) i *Aftonbladet*:

Som politisk skribent är han en överlägsen och märklig företeelse och hans skarpt utmejslade artiklar i *Nya Argus* äro kända, fruktade och beundrade långt utanför Skandinaviens gränser. Den nyktra och kristallklara logik, som städse präglar hans argumentering, är en svår nagel i ögat på meningsmotståndare och vederdelomän.

Samma år konstaterar **Sven Rinman** i *Dagens Nyheter*: ”I detta nu är nog Hornborg framför allt den i främsta ledet kämpande politiske skribenten. Som sådan har han få motstycken i Skandinavien. Man går alltid till läsningen av hans artiklar i *Nya Argus* i förvissning om en intellektuell njutning av hög klass. Hans stil är lika fascinerande när den flammar i harm som när den stelnar i iskallt hån. Hans argumentering går fram med hård logik och kulminerar ofta i

en eller ett par slående bilder.”

Rinman konstaterar att Hornborg, trots att han betecknat sig som moderat högerman, då de fascistiska tendenserna började sticka fram i motsats till så många andra ”moderater” på den kanten höll huvudet kallt. ”Hans strålkastare har obarmhärtigt riktats på de väldiga ideologiska gasmoln, som omvärvt våldsdåden. Det vittnar om kraften och rikedom i åskådningen hos denne fribrytare och individualist.”

Enligt Hornborg fanns det många som ansåg att en kulturskrift inte bort ägna så mycket uppmärksamhet åt politiska frågor, men han säger sig vara av annan åsikt: ”Kultur och politik hänger olösligt samman; egentligen är det senare begreppet en underavdelning av det förra. En kulturtidskrift kunde helt enkelt inte med tystnad förbigå företeelser sådana som de socialpolitiska rörelserna i Finland eller nazismens frammarsch”.

I sina artiklar i *Nya Argus* tar Hornborg kraftfullt och konsekvent ställning mot den framväxande fascismen, mot Hitler och nazismen, mot äkthetens och dess strävanden att på alla områden tränga undan det svenska språket i Finland. Då censuren under kriget försvårar informationsgången har Hornborg nytta av sina direkta kontakter bland annat med **Bo Enander** som han haft en tät brevkontakt med under många år. Enander var från 1934 utrikespolitisk medarbetare i tidskriften *NU*, tillhörande Bonnierkoncernen och var 1938–1944 dess huvudredaktör och utgivare, och hans journalistiska verksamhet präglades liksom Hornborgs av ett tydligt avståndstagande från nazismen. Från 1944 till sin död 1960 var han utrikesredaktör för den likaså Bonnierägda *Expressen*. Den 9 oktober 1933 tackar han i ett privatbrev Hornborg för sis-

ta delen av *Finlands Hävder*, som han ämnar ägna en anmälan i *Historisk Tidskrift*. Brevet avslutas med ett P.S. ”Kommer det inte snart i *Argus* en åtminstone för rikssvenskar mycket välbehövlig orientering i frågan om universitetets förfinskning?”

Fem år senare, den 21.11.1938 tackar Enander för den lysande artikeln, ”Nordisk anda”, i *Argus* – ”som uttryckte allt vad jag själv känner – men som jag inte kan skriva i *NU* eller säga i radio”. I Sverige finns enligt Enander tyvärr ”en ständigt växande skara, som applåderar allt vad som sker i Tyskland.” Han förställer sig att det finns ännu flera av dem i Finland. Att Enander inte är den enda på vilken ifrågavarande artikel gjort djupt intryck visar kvinnosakskämpe **Elise Gadolin Lagerwalls** brev till Hornborg daterat den 22.11.1938. Att döma av brevet förefaller artikeln i någon form också ha ingått i *Dagens Nyheter*. Hon skriver:

Därav hjärtat är fullt & mitt är fullt av beundran för de rader av Er som Dag. Nyh. tagit in – det är som om det vi alla nu så våldsamt känner däri samlats i en gripande brusande melodi.

Er fyndiga & så nyttiga historiska återblick, Er otålighet över detta eviga Versaillesfredjtandet och dess diktamen, som om Tjeckoslovakiens sonderstyckning ej vore diktamen! Ert briljanta ord om den ”zoologiska nordiskheten”. Också här börjar denna göra sig bred. Men Tysklands återfall i vad man skulle säga ett längst övervunnet barbari om man ej därmed sårade barbariet, har dock litet öppnat folks ögon och resulterat i otaliga möten

En vrickad fot som hindrat mig att igen höra Segerstedt är kanske orsak till att jag idag överöser Er med min tacksamma entusiasm, som ej på minsta sätt gör anspråk på ett svar.

NÄR EIRIK Hornborg i samband med vinterkrigets utbrott kommer i nära

kontakt Samfundet Nordens Frihet hör flera av medlemmarna i den inre kretsen, bland andra just Enander, till hans vän- och bekantskapskrets från tidigare. Där finns **Sven Rinman, Nils Ahnlund, Ragnar Svanström, Harald Wigforss, Eyvind Johnson, Kaj Bonnier, K.A. Bratt** och många fler. Efterlämnade privatbrev vittnar om att han under kriget hade tillgång till ovärderlig information som i censuren Finland var omöjlig att erhålla, liksom också om att han själv kunde stå till tjänst med välunderrättad information om läget i Finland.

Trots att flera av brevskrivarna är relativt frispråkiga var de ändå medvetna om att det också i det ”neutrala” Sverige förekom granskning av postförsändelser, liksom också avlyssning av telefonsamtal. Våren 1944 skriver Enander ett långt brev – bland annat om Finlands bekymmersamma läge – till en annan av medlemmarna i *Nordens Frihet*. Brevet avslutas:

Får Du tid någon gång så skriv en rad, så att jag får veta att detta brev inte kommit på avvägar, ty Svestapo – i intimt samarbete med finska statspolisen – är mycket livaktig i dessa dagar, så i det fallet är Stockholm sig likt sedan 1940-41.

I Finland var censuren av förståeliga skäl ännu hårdare. Artiklar som Hornborg fått censurerade i *Nya Argus* hade han möjlighet att publicera i tidskriften *Nordens Frihet*.

När den femtioåriga *Eskilstunakuriren* den 8 december 1940 ger ut ett jubileumsnummer vars innehåll anknyter till det världspolitiska läget kallas Eirik Hornborg, som enda finländare att delta, vilket han gör med artikeln ”Vår gräns i öster”. De övriga skribenterna med **prins Wilhelm** i spetsen, tar ur olika synvinklar ställning till den världspolitiska situationen. Tidningens huvudredaktör **J.A. Selander**, som själv i en

artikel under rubriken ”Tidningen” skriver om det ansvar som är förknippat med att vara ordets tjänare, har fått ihop en imponerande skara bidragsgivare från vitt skilda samhällsområden, professorer, militärer, rektorer, journalister, skönlitterära författare. **Torgny Segerstedt** uppmanar under rubriken ”Tryckfrihet” demokratin att se till att den inte av räddhåga offerar allt det som är värt att försvara så att folket i det avgörande ögonblicket står där spörjande och undrande: Vad är det egentligen som vi skola offra livet för?”

VINTERKRIGETS UTBROTT hade väckt starka reaktioner i Sverige och lett till en folkrörelse under mottot ”Finlands sak är vår”. Man startade penninginsamlingar och drygt 8 000 svenskar tog värvning i den svenska frivilligkåren. Samfundet Nordens Frihet grundades omedelbart efter krigsutbrottet som en aktiv del av den svenska Finlandsrörelsen. Till en början gick man framförallt in för att stöda den svenska frivilligkåren och värva frivilliga. Eftersom man såg det sovjetiska anfallet på Finland som ett hot mot Sverige och hela Norden var det många inom samfundet som småningom kom till att Sverige med reguljära trupper borde gå in på Finlands sida för att avvärja hotet vid den gamla riksgränsen. Förslaget kunde dock inte framföras i offentligheten och var aldrig något alternativ för den svenska regeringen. Gemensamt för medlemmarna i samfundet var ett betydligt kraftigare avståndstagande från nazismen än hos den politiska ledningen.

I mars 1940, kort före vinterkrigets slut och innan Tyskland gått till anfall mot Norge och Danmark beslöt *Nordens Frihet* att ge ut en egen veckotidning med samma namn. I sitt första nummer den 28 mars 1940 kom-

mer samfundet med en programförklaring som utmynnar i fyra krav:

- Ett nordiskt försvarsförbund mellan Finland, Norge och Sverige
- Svensk upprustning och byggande av befästningar.
- Bekämpande av landsförrädisk verksamhet, ”från vilket håll den än må bedrivas”
- Bistånd till Finlands evakuering och återuppbyggnad

Till att börja med var alltså Samfundet Nordens Frihet huvudsakligen inriktat på att stöda Finland, men efter Tysklands ockupation av Danmark och Norge förändras situationen. I januari 1941 utvidgas stadgarna och samfundets syfte blir ”bevarandet av de nordiska staternas frihet och stärkandet av samhörigheten, förståelsen och samarbetet mellan Nordens folk och riket”.

Vid denna tidpunkt rasar världskriget på många fronter. Av de nordiska länderna är Danmark och Norge sedan våren 1940 ockuperade av tyska trupper. Trots att Sverige säljer järnmalm åt tyskarna håller landet fast vid sin neutralitet. För Finlands del utkämpas det så kallade fortsättningskriget, som inleddes midsommartiden 1941 då Hitler avlossade startskottet för plan Barbarossa och Tyskland gick till anfall mot Sovjetunionen. Finland kämpar alltså, trots att man framhåller att man för sitt eget krig, på samma sida som Tyskland vilket inte kan undgå att påverka stämningarna i de övriga nordiska länderna. Framför allt det faktum att de finska trupperna avancerat långt över den gamla gränsen får kritiska kommentarer i nordisk press. Synen på vårt land skiljer sig markant från den som var rådande under vinterkriget då det lilla Finland in-

för hela världens ögon utkämpade en heroisk kamp mot en stor överlägsen granne och allmänt uppfattades som Västerlandets sista utpost mot barbariet

När det gäller Danmark och framför allt Norge är det inte svårt att förstå att inställningen till Finland som bundsförvant till Tyskland tärt på samhörighetskänslan. Hornborgs långvariga insatser i både tal och skrift gjorde dock att han var befriad från misstro. I *Nordens Frihet* den 20 februari 1941 finns under rubriken ”Nordiska porträtt” en stort uppslagen artikel om Eirik Hornborg och hans betydelse i ”dagens bistra kamp”. I den innersta kretsen har han flera själsfränder och möter en förståelse som ofta saknades i Finland. ”*Jag tror inte att det är många i Finland som tänker som du*”, skriver Bo Enander i ett privatbrev. Och vänskapen mellan medlemmarna i den inre kretsen inom *Nordens Frihet* blir bestående. Ännu på gamla dagar håller man uppe kontakten. Riksantikvarien, professor i arkitekturhistoria, **Sigurd Curman**, som fungerade som *Nordens Frihets* förste ordförande, avslutar ett långt brev den 29 september 1959 i anledning av Hornborgs sjuttioårsdag med orden:

Det är godt för ett land att äga sådana män. De äro aldrig talrika. Mätte Finland få behålla dig, stark och modig som hittills, ty du behövs i sanning ännu länge såsom den faste kämpe du alltid varit för frihet, lag och rätt.

Trots att Eirik Hornborgs insatser under fascismens frammarsch i Europa och under kriget tog sig politiska uttryck omfattade hans kontaktnät i Sverige inte enbart politiskt engagerat folk. Ända sedan mycket unga år hade Eirik Hornborg läst de nordiska författarna och flitigt citerat dem när han som tonåring skrev i sin dagbok. **Viktor Rydbergs** död tog han som femtonåring

Ingeborg Ilmoni tillsammans med Verner von Heidenstam.

som en personlig förlust.

År 1932 inväljs han i Svenska litteratursällskapetets styrelse och får härigenom en chans att knyta personlig bekantskap med flera av de kulturpersonligheter han beundrat. När **Verner von Heidenstam**, en av hans ungdoms husgudar, kommer på besök till Finland år 1934 är det Hornborg som i egenkap av nyvald ordförande för Sällskapet, som har huvudansvaret när det gäller att ta hand om gästen. Att det celebra besöket är något som bör tas på allvar, men också att Litteratursällskapet utgör ett andningshål för Hornborg, antyds i ett brev från den två år äldre system **Gerda Aminoff**:

Wiborg 22.4.1934

Dina rader, Eirik, gladdede mig särskildt, emedan Du föreföll att vara på ganska godt humör, då du skrev dem. Själlfallet observerade jag den hedersamma händelsen och tänkte med deltagande på Dig och de nya bördor, som lades på Dina skuldror. I alla fall gläder det mig att Du får uppbära representationsmedel. Det är ändå en liten tröst, då Du för uppvaktningar och dylikt får lov att försum-

ma Ditt arbete. Tänk, att Ni får träffa och bli bekanta med Verner von Heidenstam! Hvilken roll i ens lif spelade ej hans dikter i vår ungdom! Du "upptäckte" dem först och genom Dig blefvo de kära också för mig. Jag förstår till fullo att Ingeborg tycker det är kusligt att vara Heidenstams dam vid en middag – det skulle jag också tycka – men nog är det ju roligt att få råka framstående personer. Du får nog lof, Ingeborg, att skaffa Dig en riktigt vacker klädning från en god affär, så att såväl material som snitt äro prima! Och Eirik måste ha en fin skjorta med stärkt bröst och stärkta vidsittande manschetter. Jag minns att Du en gång uppträdde i en mjuk skjorta till frack. Ni får lof att bli hemskt nobla och representativa!

Och det är inte bara Heidenstam det handlar om, av hans privata brevväxling att döma är hans kontaktnät inom den svenska parnasen mycket brett. Om Svenska Akademien hade gått in för att som en av De aderton välja in en ledamot från det svenska Finland är det inte långsökta att tänka sig att valet hade fallit på Eirik Hornborg. Det är svenskarna som genom att år 1936 utnämna honom till

Vår SFV:s finlandssvenska kulturpris 1958 utdelades på Runebergsdagen den 5 febr.: Pr. v. kulturprisjagaren fö. dr. Eirik Hornborg, Svenska akademins ständige sekreterare fö. dr. Anders Osterling, konf.ordf. Sverige-Finlands ordf., Gunnarsherrn James Dickson och nyvald styrelseledamoten Gösta Malcolm Murray.

hedersdoktor vid Stockholms högskola, befriar honom från hans bekymmer att Litteratursällskapet efter raden av doktorer, i honom haft en filosofiemagister som ordförande. Det var en hedersbetygelse han i Finland fick vänta på ända till år 1950.

Hornborgs lista med anteckningar om Sverigebesök avslutas år 1955 med en resa till Stockholm, som dock inte blir hans sista. Runebergsdagen den 5 februari år 1958 erhåller han, sjuttionio år gammal, *Stockholms-Tidningens* Finlandssvenska Kulturpris och håller vid det högtidliga överräckningstillfället under rubriken "Vad är kultur" ett tal som i sin helhet av *Stockholms-Tidningen*, som en gåva till läsarna, publiceras i ett fyrsidigt blad. Och det är inte hans sista uppträdande i grannlandet

I en privat dagbok finns en redogörelse för ett föredrag Hornborg hållit sex dagar senare, den 11 februari i vilket han talat om Fänrik Ståls sagnar: "Det historiska underlaget minimalt. All gestaltning är författarens (Runeberg) egen fantasi", konstaterar dagboksskrivaren, som samma kväll bju-

dit Hornborg på middag hemma hos sig. Av bjudningsboken framgår att Hornborg förde värdinnan, **Gertrud Fahlbeck** till bordet samt att på menyn stod vit, torr vermouth,

petits choux med ostkräm, tomatpuré, renstek, parfait med nougatbotten, bourgogne vieux och sherry.

I *Stormig höst* omnämner Hornborg i samband med Sverigebesöken hur de materiella njutningarna i form av god och riklig föda gjorde besöken till formliga fester. Trots att läget i Finland 1958 förändrats sedan krigs- och efterkrigstidens dagar kan man lätt föreställa sig hur han kände sig hemmastadd där vid det Fahlbeckska middagsbordet. Man ser framför sig hur han gör den eleganta menyn rättvisa, allt medan han diskuterar och reciterar ur Runebergs sägner, som han enligt sig själv vid tre års ålder tog itu med och som varit hans följeslagare sedan dess och dykt upp i många av hans uppmärksammade tal.

VID BRÖLLOPSFESTEN år 1946, då Eirik Hornborgs dotter Eva gifter sig med Karl-Fredrik Gustafsson och flyttar med honom till hans hemland yttrar fadern i sitt bröllopstal:

Du flyttar till ett annat land. Våra enda efterkommande blir i viss bemärkelse främlingar i Finland, om än jag hoppas att de aldrig skall känna sig främmande här. Och Sverige står för oss i en annan kategori än alla andra länder i världen. Det beror inte bara på den geografiska närheten. För en finlandssvensk är det ett andra fädernesland; Stockholm är ju vår gamla huvudstad. Till ett främmande land flyttar du ej.

Det var väl ungefär i de banorna Paasikivi tänkte då han för drygt sjuttio år sedan gjorde sin notering i dagboken. I dag skulle han kanske formulera det: ”Finland är svenskt”. Och om han vore president skulle han sannolikt fundera över vad han kunde göra för att få sitt motsträviga folk att inse vilken nytta alla parter kunde ha av ett fördomsfritt samarbete på alla områden.

Källor:

Eirik Hornborg: *Stormig höst*

Tora Byström: *Nordens Frihet*

Historiska och litteraturhistoriska studier 54, 1979

Ögonen upp, Nya Argus första sekel

Rikssvenska dags- och veckotidningar

Privatbrev

Åke Hellmans porträtt av Eirik Hornborg. Nylands Nations konstsamling.
Foto: Fredrik Forssell.

Topelius som ung redaktör för Helsingfors Tidningar, han är 27 år på F. Kaschenreuters akvarell. (Museiverket).

Pia Forssell

Tidningsman med ambitioner Topelius som journalist och prosaist

ZACHARIAS TOPELIUS var en ung man, inte fyllda 24, när han blev redaktör för Helsingfors största tidning. Det var *Helsingfors Tidningar* som ägdes av Gustaf Otto Wasenius. Den började utkomma 1829 och var stadens ledande annonsorgan, med stor spridning också i provinsen. Topelius började sin bana som tidningsman i januari 1842 och fortsatte att skriva och redigera *Helsingfors Tidningar* i nitton år, till utgången av 1860. Han stod själv för det mesta av innehållet största delen av den här tiden, och var länge tidningens enda anställda. I början av 1840-talet var han en ung magister, praktiskt taget utan tidigare erfarenheter av tidningsarbete. De inskränkte sig till den handskrivna tidningen *Ephemerer*, som han åstadkom under ferierna i Nykarleby på 1830-talet. Där började han lära sig att fånga läsarnas intresse och att hålla det kvar, vilket blev en konkurrensfördel.

Tidningsmannen Topelius

Topelius är inte den första berömda tidningsredaktören i Finland. Före honom har vi Adolf Ivar Arwidsson på 1820-talet, Johan Ludvig Runeberg på 1830-talet och Johan Vilhelm Snellman, samtidigt med Topelius på 1840-talet. Arwidssons *Åbo Morgonblad* drogs snabbt in och han gjorde i stället karriär i Stockholm. Runeberg tröttnade snabbt på redaktörskapet för *Helsingfors Morgonblad* och Snellmans *Saima* tröttnade myndigheterna på och drog in.

I vår nationella, för att inte säga nationalistiska, presshistoria har Topelius fått en andrerangsplacering efter Snellman och Runeberg, vilket är oförtjänt. Till en del kan det bero på att aggressivitet och dåligt uppförande av outgrundlig anledning har setts som polemiska dygder. Runeberg var ovetting mot svenskarna och Snellman var ovetting mot alla, medan Topelius polemi-

serade med självbehärskning och gott humör, utan att gå till personliga angrepp – inte heller när han själv blev angripen. En annan orsak är att Snellman och Runeberg som publicister vände sig till en intellektuell elit, d.v.s. en manlig akademisk publik. Topelius däremot riktade sig uttryckligen också till en kvinnlig läsekrets, och en läsekrets som socialt sett var mera sammansatt. Topelius hade därtill ett bredare ämnesval. Som **Clas Zilliacus** har visat behandlade han samma frågor i olika format: artikel, dikt eller kåseri. Den läsare som inte tog till sig artikeln kunde svälja budskapet i kåseriet – eller tvärtom. Utan att vilja underskatta Snellmans och Runebergs publicistiska gärning anser jag att Topelius hade större framgång i att omedelbart aktivera undersåtarerna i Finland och göra dem till moderna medborgare som engagerade sig i samhällliga frågor.

Topelius hade förmågan att uttrycka sig begripligt och lättfattligt. I förhållande till Runeberg formulerade han sig oändligt mycket bättre på prosa. Prosan var inget naturligt språk för Runeberg; vers var hans modersmål, som han behärskade till fullkomning, säger **Magnus von Platen**. Topelius skriver däremot klart, tydligt och läsarvänligt. På 1880-talet, när Topelius verk började kännas litterärt föråldrade, väckte hans språk fortfarande oblandad beundran. Kritikern **Reinhold Felix von Willebrand** lyfter i en recension från 1884 fram Topelius ”utomordentliga välde öfver språket”, och konstaterar att han i det avseendet ”beklagligtvis aldrig har haft några rivaler” i Finland.

Helsingfors Tidningar

Namnet till trots lästes *Helsingfors Tidningar* i hela landet, en tredjedel av upplagan i

staden och två tredjedelar i landsorten. Antalet prenumeranter mer än tredubblades under Topelius tid som redaktör, från drygt 700 till inemot 2 400. Det låter inte mycket i dag, men vi ska inte glömma att den potentiella läsekretsen var, lågt räknat, mellan 25 000 och 30 000 personer under Topelius tid som redaktör, och på den här tiden lästes ett nummer av tio personer, minst. Familjerna var stora, också tjänstefolket läste tidningen och det var vanligt att flera hushåll delade på en prenumeration.

Topelius kallade den företeelsen ”tidningsbolag”; inom presshistorisk forskning talar man om prenumerantkollektiv. Det ska alltså framhållas att Topelius bör ha nått 80 procent av den potentiella publiken med tidningen.

Fram till 1850-talet såg tidningarna mycket annorlunda ut än på 1900-talet, för att inte tala om det tidiga 2000-talets bildjournalistik. Framför allt var tidningarna mindre, och de flesta utkom vanligen med två nummer i veckan. *Hufvudstadsbladets* grundare **August Schauman** berättar i sina memoarer att hans far på 1830-talet kom hem med dagens nummer av landets tidningspress i sin innerficka, där det hade funnits plats för mera. Ett normalt nummer av *Helsingfors Tidningar* omfattade fyra sidor och rymdes på ett blad av A3-format fram till 1854 – då fick tidningen ett större format. Bildmaterialet var i praktiken obefintligt, och ombrytningen skulle en layoutjournalist av i dag inte ge mycket för. Då gällde det att få in så mycket text som möjligt i *Helsingfors Tidningar*, och annonser. Redan i början av 1840-talet upptogs en fjärdedel av utrymmet av annonser, och andelen växte. *Helsingfors Tidningar* var landets största annonsorgan – med annonserna samlade sist i tidningen, efter den redaktionella texten.

Bristen på utrymme var ett återkommande irritationsmoment för Topelius. Det samma gäller censuren. Censuren begränsade ämnena som kunde behandlas, och det var opraktiskt att materialet måste vara färdigt satt och i form av rättat korrektur visas för censorn 24 timmar innan numret skulle komma ut. Det här bidrog till att nyheter – inte i dagens utan snarast i gårdagens mening – inte ingick i större utsträckning. Trots inskränkningarna hade en redaktör på 1840-talet ändå ett visst spelrum. Det utrymme, och manöverutrymme, som fanns mellan censurens krav och annonserna kunde han disponera fritt över. Tog spalten slut fortsatte han artikeln i följande nummer, och följande, och han kunde räkna med att allt lästes.

Följetonger och artiklar

Tidningarna representerade både information och underhållning. Därför fanns det gott om skönlitterärt material i 1800-talets dagstidningar, både dikter och prosa. Det som kallades noveller är kortare eller längre prosaberättelser, ofta översatta från franska eller tyska, som minuterades ut i följetongsavsnitt. När Topelius tillträdde som redaktör hade han stora ambitioner. Eftersom han inte kunde satsa på nyheter i början och än så länge var för kort i rocken för att skriva artiklar om nästan vad som helst, satsade han på följetongerna. Men översättningar av dåligt importgods tog han avstånd från, han tänkte skriva novellerna själv. Det gjorde han också, följetongen innehöll allt från små anekdoter till *Fältskärnens berättelser*. Så här säger han i en anteckning från 1840-talet, och det är en riktig programförklaring:

Inga Franska noveller mer, det var afgjordt. Novellerna skulle hädanefter sammanbindas

med dagens frågor, med tidens idéer; stilens lätthet skulle ersätta det fordnas känslöslighet, effektjägeriet. Helsingf. Tidn. skulle bli en sammanhängande novellistisk skildring af vårt land och våra seder och idéer, speciellt af de Helsingforsiska.

Det visade sig svårare än han trodde att skriva om Helsingfors i skönlitterär form, och innan han var redo för det skapade han ett nytt format: den kåserande månadskrönikan om händelserna i Helsingfors, som han fortsatte med i flera år. Vi känner dem som Leopoldinerbrev, riktade till en fingerad mottagare men naturligtvis skrivna för tidningens läsare och avpassade för dem.

Helsingforsmiljöer förekommer också i Topelius följetonger. Trots att han ville ta avstånd från ”effektjägeriet” tog hans lust att underhålla överhanden och berättelserna innehåller romantiska sammanträffanden, nattsvarta skurkar och vilda jakter med istvostjik längs Helsingfors gator. Topelius har i själva verket introducerat flera populärlitterära genrer i Finland, i följetongerna i *Helsingfors Tidningar*: sensationsnoveller, skräckhistorier och detektivhistorier – inklusive gentlemanna-amatördetektiven – men också stillsammare idealrealistiska skildringar från prästgårdar och herrgårdar.

Det här var han ju inte ensam om, konstaterar den observante läsaren nu, och det stämmer. Topelius samtida hade läst översatta följetonger i tidningarna och de hade läst romaner av **Fredrika Bremer**, **Sophie von Knorring**, **Almqvist** och **Emilie Flygare-Carlén**. Men de hade inte tidigare läst om sin hemort eller om personer som kunde vara deras grannar, om mystiska brott och skattjakter som utspelade sig i igenkännliga miljöer i Finland. Topelius noveller blev kolossalt populära, det visar tidningens växande upplaga.

Ephemerer heter den handskrivna tidning som den tonårige Topelius roade vänner och bekanta med under jul-och sommarloven i Nykarleby. Den blev en förövning inför värvet som redaktör för Helsingfors Tidningar. Två årgångar har numera utkommit i tryck: Ephemerer. Zacharias Topelius första tidning 1834–1835 (2006) – utgivare är Carola Herberts och Laura Mattsson. (Nationalbiblioteket, foto Kari Timonen)

Helsingfors Tidningars första sida såg i stort sett likadan ut från år till år. Den tätt satta frakturstilen är utrymmesekonomisk och ansågs lättare att läsa än antikvastilen. Tidningar som vände sig till en bred publik sattes med frakturstil. Mottot är av Horatius: Jag eftersträvar det som är sant och tillbringligt. Prisuppgifterna uppe till vänster är för en årsprenumeration.

Redan i början av sin karriär skrev Topelius om litteratur och konst, och uppmanade läsarna att rapportera från landsorten. Han ville göra sina landsmän engagerade i allmänna spörsmål, och återkom med stillsam envishet till angelägna frågor – en del av dem har fortfarande aktualitet. Det är väl känt att han lyfte fram de eländiga bostadsförhållandena för de fattiga i Helsingfors, men han argumenterade också för att tjänstefolk skulle ha ordnad ledig tid och för att samhällets mindre gynnade skulle få tillgång till vettigt och trevligt program på fritiden. Bibliotek talade han varmt för, och de har blivit verklighet, medan boendeförhållandena fortfarande är vad de är. Topelius visade att man kunde bo billigare och bättre i London än i Helsingfors – då var det inte fråga om arbetarnas bostäder utan medelklassens. Han var också tidigt intresserad av miljöfrågor och medveten om slöseriet med skogsresurserna.

Topelius i dag och i morgon

Topelius koncept i *Helsingfors Tidningar* visade sig lysande. Samtidigt som han underhöll, inspirerade han till samhällsengagemang och förmedlade både geografisk och historisk kunskap på ett medryckande och lättillgängligt sätt. Så lade han grunden till den bild av Finland och av historien som vi fortfarande har i dag. Det är alltså sällsynt välmotiverat att lyfta fram Topelius och hans publicistiska gärning på olika sätt, t.ex. genom att Finlands svenska publicistförbunds och Svenska folkskolans värnare publicistpris bär Topelius namn.

Ett annat sätt att aktualisera Topelius är den vetenskapliga utgåva av hans verk som Svenska litteratursällskapet har inlett, för att stimulera läsningen av Topelius verk och forskningen om dem. Jag nämnde tidigare att Topelius insatser omotiverat har fått stå

tillbaka jämfört med Runebergs och Snellmans. En bidragande orsak är att hans artiklar och noveller inte har varit tillgängliga. Snellmans samlade verk utgavs en gång i slutet av 1800-talet och en gång i slutet av 1900-talet. Runebergs samlade verk har utkommit i många kommersiella upplagor och en vetenskaplig utgåva – de finns i vilken välförsedd bokhylla som helst. Topelius s.k. samlade skrifter utkom i 34 delar strax efter hans död, men de är långt ifrån kompletta och innehåller t.ex. inte hans artiklar i *Helsingfors Tidningar* och bara ett urval av novellerna.

I utgåvan Zacharias Topelius Skrifter utkom ett dussin noveller i fjol och i höst utges *Hertiginnan af Finland* tillsammans med några andra av Topelius historiska noveller – båda utgåvorna är både digitala och tryckta. Av de noveller som utgavs i fjol har största delen inte tryckts om efter följetongsversionen i *Helsingfors Tidningar*. Vi har visserligen redan kunnat läsa tidningen, eller de flesta årgångarna av den, på nätet i Historiska tidningsbiblioteket i det nuvarande Nationalbibliotekets digitala samlingar, men Svenska litteratursällskapets utgåva blir överskådligare och enklare att navigera i. Jag räknar med att Zacharias Topelius Skrifter kan erbjuda en tipp-topp digital utgåva av Topelius artiklar i *Helsingfors Tidningar* inom tio år. Före den textkritiska utgåvan av artiklarna ska redaktörerna på Zacharias Topelius Skrifter utge hans dagböcker, hans föreläsningar, olika korrespondenser, *Läsning för barn*, *Boken om Vårt Land* och *Fältskärnens berättelser*.

Pia Forssell är huvudredaktör för Svenska litteratursällskapets utgåva Zacharias Topelius Skrifter. Artikeln är en bearbetning av det föredrag hon höll vid seminariet där Topeliuspriset delades ut den 14 januari 2013.

Klas Backholm vid Åbo Akademi i Vasa har sedan år 2006 forskat om journalisters psykiska reaktioner efter krisrelaterade jobbupdrag. Han har bland annat sett på hur journalister upplevde sitt arbete efter attackerna i Utöya och Oslo och efter skolskjutningarna i Finland, och doktorerade på temat år 2012. Backholm är f.d. nyhetsjournalist och har främst jobbat med radio vid Rundradions Radio Vega och Radio X3M, och fungerar som nationell kontaktperson för tankesmedjan Dart Center for Journalism and Trauma.

Klas Backholm

Krisen, journalisten och etiken

– vad vi vet om journalisters mående efter krisrelaterat arbete

DE FLESTA nyhetsjournalister ser arbete i krissituationer som något som de själva kommer att vara med om under något skede av sin karriär. Studier av amerikanerna Smith och Newman visar att mellan 85 och 100 procent av tillfrågade reportrar någon gång har jobbat med en kris. Då en krissituation inträffar förväntas journalisten snabbt kunna ge en rapport från en plötslig händelse. Arbetsinsatsen kan för en del vara så pass krävande att den också utgör en risk för den egna hälsan.

Måendet bland de direkt drabbade ska naturligtvis prioriteras efter en kris, men de yrkesgrupper som via sitt arbete kommer i kontakt med krisen, som räddningspersonal, vårdare och journalister, får inte glömmas bort. I denna text beskrivs både en del vedertagen forskning och några nya rön kring de risker för det egna måendet som det journalistiska jobbet i krissituationer medför, samt varför det är viktigt att journalisterna fortsätter att jobba med kriser.

Kriser och nyheter

En traumatisk kris är en situation som är plötslig och oväntad, och som vänder upp och ner på vardagen för en mindre eller större mängd människor. Det kan handla om lokala händelser, som en bilolycka, eller en större händelse, som t.ex. en skolskjutning, som förutom de direkta konsekvenserna för de drabbade också får samhälleliga efterdyningar och en omfattande rapportering i medierna.

Vanligen brukar man också lyfta fram att den som drabbas av en kris har svårt att ta in och förstå händelsen utgående från ens tidigare erfarenheter. Inom krispsykologi pratar man om en traumatisk händelse då en person har blivit utsatt för eller bevittnat en situation av ovan nämnda typ, och

har upplevt starka känslor av rädsla, hjälplöshet, eller skräck på grund av händelsen. I litteraturlistan i slutet av texten ges länkar till mera ingående diskussioner om vad en kris är för något.

Nyheter handlar om att presentera och granska nya skeenden som är viktiga för samhället. Eftersom en kris ofta har stora samhälleliga konsekvenser är kriser lika med nyheter, eller som den engelska krispsykologen och tidigare BBC-journalisten Mark Brayne uttrycker det: *“Trauma is at the heart of news”*.

Krisjournalistiken har idag flera funktioner, exempelvis att berätta vad som har hänt via kanaler som snabbt når en stor mängd mottagare samt att se till att bekräfta vilken version av sanningen som är den rätta bland alla rykten som sprids på sociala medier efter en omskakande händelse. Tänk efter – hur gör du själv för att få reda på mera när du första gången hör om att någon ny stor kris har inträffat?

Osäkerheten som vardag

En av de centrala faktorerna i nyhetsjournalistens jobb är att man inte från dag till dag vet vad det är man ska jobba med. Man vet hur jobbet ska utföras, yrkeskunskapen om hur man t.ex. intervjuar eller sammanställer en text har man byggt upp under åren som gått. Men innehållet, alltså temat för dagen, är ofta oklart fram till morgonmötet då dagens uppdrag delas ut på redaktionen.

I en krissituation tas kombinationen av å ena sidan en osäkerhet kring innehåll och å andra sidan ett yrkeskunnande som sitter i ryggmärget till sin spets. Tack vare den ständiga beredskapen att ändra fokus kan journalisten snabbt börja jobba med händelsen – men tidtabellerna är kortare än en vanlig dag, osäkerheten kring vad

som har hänt är större, och förutsättningarna för att samla in material är besvärligare. Bredden av möjliga arbetsuppgifter är också stor, journalisten kan t.ex. sändas ut till krisplatsen, vara den som väljer ut publicerbart material bland starka bilder, eller leda en direktsändning som följer händelsernas utveckling.

I de flesta fall lyckas journalisten ändå genom en stor arbetsinsats mitt i det kaotiska läget skapa den slutprodukt som behövs. En del journalister som jobbade med de finländska skolskjutningarna beskrev det som hände inombords under själva krisuppdraget som att någon form av autopilot kopplades på. För att kunna hantera arbetet och de känsloladdade situationer eller berättelser man eventuellt skulle uppleva ”stängde man av” sina egna känslor tills jobbet var gjort. Fokus låg helt och hållet på att få jobbet gjort, och vanligt var t.ex. att man glömde att äta eller att ringa hem till sin familj för att säga att det blir en längre dag på jobbet.

Sömlösa nätter

När sedan uppdraget är över kommer känslorna ikapp i och med att autopiloten ”stängs av”. Eftersom alla individer är olika och typen av utfört jobb varierat mellan de som arbetat under krisen är det svårt att generalisera. Efter skolskjutningarna ansåg t.ex. en del journalister att det var ett rätt vanligt uppdrag under extrema omständigheter, medan andra upplevde starka känslor under lång tid efteråt. Internationellt sett är också mängden studier på temat begränsad, så det vi vet idag ska ses som rätt så preliminär kunskap.

De studier som gjorts har funnit en del centrala punkter. Den dominerade känslan direkt efter uppdraget verkar vara en överväldigande trötthet, något som är föga

överraskande för de av oss som någon gång själva har varit med om en krissituation. Specifikt för journalister är att man förutom tröttheten under de första dagarna och veckorna också kan uppleva en kombination av motstridiga tankar som har att göra med yrkesrollen.

Tankar och känslor som lyftes fram av journalister efter 22-julikrisen i Norge och de finländska skolskjutningarna var bland annat en empati för de drabbade, skuld för att ha kontaktat berörda i och med den risk för ytterligare stress denna kontakt kan ha medfört, samt en tillfredsställelse av att ha fått vara med om och lyckats föra i hamn ett högprioriterat jobbuppdrag.

Den svenska forskaren **Liselotte Englund** lyfter fram att journalister är den enda yrkesgruppen som jobbar på krisplatser med ett annat uppdrag än att rädda liv. Detta kan väcka kritik bland drabbade och myndigheter, vilket var fallet bland annat i den namninsamling på nätet mot journalisters beteende som drog igång efter Jokela-skolskjutningen 2007. En del av de journalister som jobbade med den krisen berättade i vår studie att själva kritiken mot yrkesgruppen bidrog till att de hade fler starka motstridiga känslor efteråt. Problematiken som ledde till sömlösa nätter för en av journalisterna handlade om motsägelsen i att ”*det är samma personer som klagar på att vi är där på plats som sitter hemma och läser i tidningen om vad som hänt under krisen*”.

Sätten som de motstridiga tankarna och den fysiska tröttheten i praktiken tar sig uttryck på under de första dagarna och veckorna varierar. För en del räcker det med att vila ut, och sedan kan man fortsätta vardagen morgonen efter krisuppdraget. Andra beskriver känslor av nedstämdhet, överklighet, ångest eller ledsamhet. Ilska, frus-

© VASABLADET

Kauhajoki var den andra skolskjutningen som finländska journalister fick rycka ut till inom ett år. Fotot taget av Vasabladets Gunnar Bäckman.

tration eller chock över det inträffade förekommer också.

De flesta mår fint, men inte alla

Trots att utmattning och starka känslor förekommer under den första tiden visar de studier som sett på förekomst av långsiktiga krisreaktioner (sådana som förekommer ännu efter att en månad eller mera har gått efter krisen) att en majoritet av journalisterna i det långa loppet inte kommer att

ha några större problem på grund av vad de upplevt.

De starka känslor på kort sikt som nämndes ovan är alltså oftast en del av den normala återhämtningen efter uppdraget, och ska inte automatiskt kopplas samman med att personen ifråga behöver söka hjälp. Å andra sidan, vare sig känslorna är en del av normaliseringsprocessen eller inte, kan de kännas tunga där och då för den som upplever dem och hens närstående.

Den internationella tankesmedjan Dart Center for Journalism and Trauma har kontaktat både experter och yrkesutövare och samlat in goda råd för hur man kan ta hand om sig själv under den första tiden efter en kris. Främst handlar det om sunt bondförnuft, som att komma ihåg att vila, äta och motionera, men dessa åtgärder kan vara svåra att komma ihåg när man har tankarna på annat håll. Nedan ges en sammanställning av några av de råd som Dart Center ger.

Trots att de flesta nyhetsjournalister i långa loppet klarar sig utan några bestående psykiska men, finns det en liten grupp som ligger i riskzonen för att få allvarliga konsekvenser av det de varit med om. Den sjukdomsbild som främst studerats är det som kallas posttraumatiskt stressyndrom, PTSD (se referensen till American Psychiatric Association för mera information).

Syndromet innefattar att man ska ha upplevt en traumatisk händelse (se ovan) och på grund av denna i över en månads tid ha symptom på bland annat återupplevande av händelsen (mardrömmar, hallucinationer etc.), undvikande av platser och personer som endera är direkt kopplade till eller påminner om händelsen, samt en ständig fysisk överaktivitet (lätskrämdhet, aggression, sömnproblem). Symptomen ska vara så pass allvarliga att man har svårigheter med att jobba eller umgås med andra.

En översikt gjord av Dart Center for Journalism and Trauma om studier om förekomst av PTSD visar att 6-13 procent av de nyhetsjournalister som jobbat med en krissituation ligger i riskzonen för syndromet. Tar man med studier med krigskorrespondenter stiger siffran något, upp till 29 procent.

Risker inom yrket

Inom krispsykologi generellt, alltså i stu-

<p>Goda råd för hur journalisten ska ta hand om sig själv efter ett krisuppdrag (Dart Center for Journalism & Trauma, 2007/Teichroeb, 2006)</p>
<p>Tala om dina känslor med andra reportrar och din redaktör.</p>
<p>Be en kollega att följa med och ta en kopp kaffe för att kunna ventilerar dina känslor.</p>
<p>Avskriv myten om att känslomässig tuffhet är lika med god journalistik.</p>
<p>Ta ledigt för att återhämta dig efter ett känslomässigt tungt uppdrag.</p>
<p>Försök att komma i väg från jobbet: kolla in te email, telefonmeddelanden och liknande.</p>
<p>Försök att hålla balans i ditt liv utanför arbetet: lek med hundvalpen, läs skönlitteratur, påta i trädgården, aktivera dig med sport eller motion, laga mat med vänner, åk på utflykt med dina barn.</p>
<p>Lär dig om symptomen vid posttraumatisk stress. Om du har sömnsvärigheter, problem med aptiten, koncentrationssvärigheter och inser att du är ur balans efter en vecka eller så, tala med en professionell hjälpare.</p>
<p>Be om att få rapportera om andra ämnen då och då. Alternativt, be om ett annat bevakningsområde om du behöver en paus från att jobba med känslomässigt intensiva ämnen.</p>

dier där man oftast undersökt direkt drabbade av kriser, har forskare tittat en hel del på faktorer som kan leda till att man löper större risk för att drabbas av PTSD. Dessa faktorer kan också antas gälla för journalister, och innefattar bland annat att personen varit ung när krisen inträffade, hade låg socioekonomisk status eller utbildningsnivå, tidigare psykiska problem, eller flera tidigare erfarenheter av kriser. En kris där man var direkt drabbad och inte bara vittne höjer risken, och brist på socialt stöd efter krisen likaså (se referensen till Brewin och kollegor för fler riskfaktorer).

Eftersom journalistens arbetsbeskrivning är unik behöver man ändå i tillägg till de "allmänna" riskfaktorerna se på riskfaktorer som är typiska för just journalister. Inom forskningsvärlden har man än så länge bara hunnit skrapa litet på ytan vad det gäller dessa. Resultaten i nuläget tyder på att mängden tidigare krisuppdrag kan inverka, så att en större mängd tidigare krisuppdrag höjer risken för psykiska problem. Alla är ändå inte av samma åsikt, och menar att tidigare erfarenhet av kriser gör journalisten mera välförberedd för nya situationer.

I den studie vi gjorde med knappa 600 finländska nyhetsjournalister år 2007 hade mängden tidigare krisuppdrag ingen betydelse – däremot visade sig innehållet i tidigare krisuppdrag vara centralt. De som tidigare hade jobbat med en kris som t.ex. innehöll många olika groteska detaljer och/eller blivit direkt angripen medan man jobbad hade fler psykiska symptom då studien gjordes.

En endera personlig eller geografisk koppling till krisen har också visat sig höra samman med förhöjd risk. Journalister med en personlig koppling till krisen är sådana som till stor grad identifierar sig med de drabbade. Efter Utöya i Norge och de finska skol-

skjutningarna var detta ofta journalister med egna barn i samma ålder som offren. Journalister som jobbade vid skolskjutningar i Finland och Skottland (1996, studien utfördes av Berrington och Jemphrey) och kom från redaktioner som låg geografiskt nära krisplatsen löpte större risk för allvarliga stressymptom. Logiken bakom relaterar till att krisen drabbar den egna närmiljön och i vissa fall vänner och bekanta.

Etiska dilemman som riskfaktor

Det senaste året har vi tillsammans med forskaren Trond Idås, ansvarig för etiska frågor vid norska Journalistförbundet, inlett en studie med journalister som jobbade 22-julikrisen i Norge. Temat är att se på en hittills rätt outforskad riskfaktor, etiska dilemman.

Etiska dilemman kan i korthet sägas vara sådana situationer som den enskilda journalisten upplevt under krisen, och som är kopplade till problem med den yrkeskodex som finns inom kåren samt de egna värderingarna. Det kan handla om att journalisten upplevde att man gick på för hårt då man försökte övertyga en drabbad om att ställa upp på en intervju, eller att man störde myndighetspersoner som var i färd med att försöka hjälpa drabbade. Orsaker till att övertrampen görs kan vara flera, bland annat brådska, krav från hemmaredaktionen, misstag p.g.a. omständigheterna på plats, eller okunskap om hur man jobbar i kriser.

Journalisten upplever att hen gick emot den egna övertygelsen medan man arbetade – och kan därmed ha bidragit till att eventuellt ha gjort situationen värre för de involverade. De motstridiga tankar efter ett krisuppdrag som nämndes ovan i kapitlet om kortsiktiga reaktioner får alltså en till dimension.

Hur vanliga dessa dilemman kan vara är

i nuläget svårt att säga, bland de 369 journalister som jobbade med 22 juli-krisen angav 63 procent att de hade upplevt någon typ av etiska problem. De preliminära analyser som gjorts med de norska journalisterna tyder på att etiska dilemman nog kan ses som en riskfaktor för långsiktiga problem som PTSD, men mera utveckling av metoder behövs för att kunna fastställa att detta verkligen är fallet.

Etiska dilemman kan kopplas samman till en närliggande riskfaktor som förts fram av Litz och hennes kollegor i USA. Deras studier fokuserar på soldater och de pratar om konceptet *moral injury*, som kan översättas som moralskada eller moraldilemman. Litz' koncept är inte helt jämförbart med etiska dilemman men symptomen bottenar i liknande typ av problem. Litz menar nämligen att soldater som i sitt arbete överskridit gränserna för vad de själva tycker är moraliskt acceptabelt (som att döda civila mot sin vilja p.g.a. order från överordnade, eller p.g.a. misstag) är i riskzonen för att drabbas av starkare symptom på psykisk stress efter att uppdraget är över. Precis som med etiska dilemman har forskningen kring moraldilemman bara kommit igång, och framtiden får utvisa vilken betydelse riskfaktorerna kommer att ha.

Slutord

Kriser kommer med jämna mellanrum att fylla nyheterna också i framtiden, och nyhetsjournalister kommer att fortsätta jobba med denna typ av uppdrag. Det är viktigt att förstå vilka faktorer som bidrar till att en del journalister klarar av att hantera sitt uppdrag, och varför andra drabbas av långsiktiga problem. Naturligtvis är frågan till stor del en diskussion som handlar om redaktionernas företagshälsovård.

Men dessutom behöver också vi läsare, titlare eller lyssnare välmående journalister, eftersom det är de som skapar den allmänna bilden av hur krisen utvecklas och därmed med rätt rapportering kan dämpa vår oro för den pågående krisen.

Litteraturlista

Om definitioner av kriser, posttraumatiskt stressyndrom och moraldilemman:
American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Brewin, C., Andrews, B., & Valentine J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*, 748-766. doi:10.1037/0022-006X.68.5.748
Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review, 29*, 695-706. doi:10.1016/j.cpr.2009.07.003

Reyes, G. (2008). Crisis intervention, adult. In G. Reyes, J. D. Elhai, & J. D. Ford (Eds.), *The encyclopedia of psychological trauma* (pp. 174-179). Hoboken, NJ: Wiley.
Suomalainen Lääkäriseura Duodecim (2013, May 20). *Trauma-peräiset stressireaktiot ja -häiriöt*. Retrieved from <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi50080>

Om journalisters mående:
Backholm, K. (2012). *Work-related Crisis Exposure, Psychological trauma and PTSD in News Journalists*. (PhD Thesis, Åbo Akademi University, Department of Social Sciences). Retrieved from http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/84817/backholm_klas.pdf?sequence=2

Berrington, E., & Jemphrey, A. (2003). Pressures on the press. Reflections on reporting tragedy. *Journalism, 4*, 225-248. doi:10.1177/146488490342005

Brayne, M. (2007, n.d.). *Trauma & journalism. A guide for journalists, editors & managers*. Retrieved from http://www.dartcenter.org/global/europe/documents/DCE-JournoTraumaHandbookFinal_00_0.pdf
Dart Center for Journalism and Trauma. (2007, n.d.). *Self care tips for news media personnel exposed to traumatic events*. Retrieved from http://dartcenter.org/files/journo_tips.pdf

Englund, L. (2008). *Katastrofens öga. En studie av journalisters arbete på olycksplats*. By Kyrkby: Englunds Förlag.

Idås, T. (2010). *Journalistene og tsunamien: Ekstreme inntrykk - men dilemmaene streset mest [Journalists and the tsunami: Extreme exposure - but the dilemmas caused distress]*. (Master thesis, University of Oslo). Retrieved from

Tre kategorier av etiska dilemman som kopplades samman med mera stressreaktioner i en intervjustudie med nyhetsjournalister som jobbat på plats i Jokela eller Kauhajoki	
Etiskt dilemma	Beskrivning
1. Osäkerhet kring egna etiska normer vid krisuppdrag	Stress uppkom pga. personens osäkerhet kring gränsdragning för etiskt acceptabla arbetssätt vid krisuppdraget "Alla ville ha information, [...] och i något skede var jag bara tvungen att säga ifrån, att jag inte kan hantera det här. Särskilt eftersom jag också hela tiden följde med vad [andra medier] skrev och hade hittat, och jag kände mer och mer att jag förstås också borde ha tänkt på de sakerna, och tänkte hela tiden på hur långt jag skulle vara beredd att gå för att få sådant material och så vidare" (Journalist i Kauhajoki)
2. Oetiska beställningar från hemmaredaktionen	Arbetet inkluderade att ta emot och utföra uppdrag som journalisten själv tyckte var oetiska "I något skede, när min nyhetschef sa att dödsiffran är så här hög, sa han att nu är ditt uppdrag att leta efter känslor, så då försökte jag hitta människor som skulle reagera på något vis på det här[...]. Så på ett sätt, till sist var jag där och sökte efter rädsla och ångest" (Journalist i Jokela)
3. Missförstånd eller misstag	Arbetsituationen utvecklades åt ett oetiskt håll pga. faktorer som journalisten inte kunde kontrollera "Kvinnan [i dörren] sa bara att hon vill inte ställa upp [på en intervju], så vi gick därifrån [...]. En timme senare fick vi ett till telefonsamtal från hemmaredaktionen, om att [Saari] i själva verket hade dödat den här vännen. [...] Det här var en mycket svår situation för mig, eftersom jag definitivt tycker att man inte ska knacka på hos drabbade [...] och jag minns hur jag stod där i stadshuset i Kauhajoki och försökte hålla tillbaka tårarna, det kändes så hemskt" (Journalist i Kauhajoki)

<http://www.duo.uio.no/publ/mediakomm/2010/110275/Masteroppgave-IMK-Trond-Idas.pdf>

Raitilla, P., Haara, P., Kangasluoma, L., Koljonen, K., Kumpu, V., & Väliveronen, J. (2009). *Kauhajoen koulusurmat mediassa*. Tampere: University of Tampere.

Raitilla, P., Johansson, K., Juntunen, L., Kangasluoma, L., Koljonen, K., Kumpu, V., ... Väliveronen, J. (2008). *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampere: University of Tampere.

Simpson, R., & Coté, W. (2006). *Covering violence: A guide to ethical reporting about*

victims & trauma. New York, NY: Columbia University Press.

Smith, R., & Newman, E. (2009, January 1). *Covering trauma: Impact on journalists*. Retrieved from <http://dartcenter.org/content/covering-trauma-impact-on-journalists>
Socialstyrelsen i Sverige (2012, n.d.). *Bombattentatet i Oslo och skjutningarna på Utøya 2011. KAMEDO-rapport 97*. Retrieved from <http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachment/18802/2012-8-6.pdf>

Teichroeb, R. (2006, n.d.). *Att rapportera om barn och trauma. En guide för journalister*. Retrieved from http://www.englundsforlag.se/bilder/ver2_Att_rapportera_om_barn_och_trauma.pdf

Minnesrunor

Edward Andersson

Professor emeritus Edward Andersson avled 14.6. 2012 i en ålder av 78 år.

Andersson föddes 31.12 1933 som den äldsta i en brödraskara på tre. Hans far var sjöfartsråd med utbildning som både sjökapten och jurist. Hans mor tillhörde släkten Granit, som är känd för sin klassiska bildning och sina vetenskapliga insatser. Andersson gifte sig 1957 med medikalgymnasten Gunnel Westerlund. De har tre framgångsrika barn och sju barnbarn. Familjen och det stöd han hade av sin hustru betydde mycket för honom både personligt och professionellt. Med hänsyn till allt det Andersson hann med av forskning, undervisning och olika slag av större och mindre uppdrag kunde man förledas tro att han inte ägnade sig åt annat. Men det är fel. Med den effektivitet och energi som var så utmärkande för honom hade han tid för förutom familjen, vänner, tennis, segling, skidåkning, resor, svampplockning, fiske, trädgårdsskötsel och mycket annat.

En rättvisande beskrivning av omfattningen av Anderssons professionella livsverk kan knappast någon utomstående ge. Detta beror dels på att han hade så många järn i elden på så många olika håll, dels på att han avhöll sig från att göra väsen av det han sysslade med, dels också på att han föreföll nästan helt befriad från egenskaper på lättja och personlig fåfänga.

Andersson inledde sina studier i juridik vid Helsingfors universitet 1951 som 17-åring och avlade jur.kand. examen 1954 och jur.lic. examen 1955. Juris doktorsgraden vann han 1963.

Samma år övertog han skötseln av den svenskspråkiga professuren i offentlig rätt vid Helsingfors universitet. Som ordinarie

RABBSANDBLADEN

innehavare av professuren skötte han den från 1965 till pensioneringen 1998. Förutom de redan antydda egenskaperna bidrog Anderssons fenomenala minne till den exceptionellt snabba och framgångsrika karriären.

Inom ramen för sin professur, som omfattade finansrätten, förvaltningsrätten och statsrätten, ägnade sig Andersson särskilt åt finansrätten och den direkta beskattningen. Inom detta område var han tillsammans med sin elev, kollega och vän professor Kari S. Tikka landets ledande expert under flera decennier. Han var ett mycket stort namn på området också i övriga Norden, där han ofta anlätades som sakkunnig i tillsättningsärenden, opponent vid doktorsdisputationer och i andra expertuppdrag. Han var en av initiativtagarna till och under flera år ordförande för Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådet, som har haft en stor betydelse för utvecklingen på skatterättens område och kontakten mellan skattevetarna i de nordiska länderna. Också inom Interna-

tional Fiscal Association var han en aktiv och uppskattad expert. Anderssons produktion på skatterättens område är mycket stor och omfattar allt från vetenskapliga monografier och artiklar till handböcker, läroböcker, rättsfallskommentarer och skattepolitiska utredningar. Under några decennier kom läromedlen och handböckerna i skatterätt att domineras av Anderssons böcker. Som akademisk lärare undervisade han svenskspråkiga juris studerande och andra i finansrätt i nästan 40 år och det gjorde han med den största samvetsgrannhet. Knappast någonsin inställde han föreläsningar eller mottagningar och han var noga med att hålla en hög nivå på sin undervisning. Andersson drogs också in i universitetsförvaltningen. Bl. a. var han prorektor för Helsingfors universitet i 12 år, ordförande för drätsel-nämnden, institutionsprefekt och styrelseledamot i Universitetsapoteket. Han deltog dessutom i otaliga utredningar inom universitetsvärlden och gjorde stora insatser för att utveckla den finlandssvenska högskolesektorn. Anderssons engagemang för den högre utbildningen kom till ett konkret uttryck i samband med pensioneringen då han donerade 1,7 miljoner euro till universitetet för att trygga den svenskspråkiga undervisningen vid juridiska fakulteten.

Anderssons insats vid beredningen av skattelagar och skattepolitiska riktlinjer var under årtionden betydande. Han var också sakkunnig i skattemål och bedrev i det tysta en inte obetydlig verksamhet pro bono i fall där enskilda skattskyldiga hade råkat illa ut.

För att ytterligare belysa Anderssons professionella mångsidighet kan nämnas att han bl.a. var styrelseordförande i Föreningen Konstsamfundet, Sigrid Juselius stiftelse, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse och

Skattebetalarnas centralförbund, styrelsemedlem i Nokia, Nordea och Livförsäkringsbolaget Suomi samt styrelseordförande i Oy Aga Ab. Han var också talman i Svenska Finlands Folkting, medlem av stadsstyrelsen och därefter stadsfullmäktiges ordförande ävensom, vid behov, stadsdirektörens sommarvikarie i Grankulla samt ordförande i Huvudstadsregionens samarbetsdelegation. Förteckningen kunde göras avsevärt mycket längre, men räcker kanske för att visa att Andersson vid sidan av familjen och sina akademiska uppdrag också var djupt engagerad i ideell verksamhet, förvaltning, näringsliv och politik. Uppdragen var i regel långvariga och Anderssons insats såväl vad gäller nedlagt arbete som uppnådda resultat betydande, ofta ännu mera betydande än vad utomstående kunde ana. Man kunde kanske tro att han fikade efter förtroendeuppdrag och trivdes på möten. Men det är inte riktigt. Det var hans kunskaper, rättfärdighet, ansvarsmedvetenhet och beredskap att arbeta för det han åtagit sig och trodde på som gav honom uppdragen, och kunde han påverka mötenas längd, vilket han ofta kunde, var mötena korta och påtagligt resultatriktade.

Såsom erkänsla för sina vetenskapliga insatser blev Andersson promoverad till hedersdoktor i Stockholm och Göteborg samt tilldelades det Hallbergiska priset och Juristförbundets Ståhlbergpris. Han var kommandör av första klass av Finlands Lejons Orden och hedersmedlem i Juridiska föreningen i Finland och i Finska Vetenskaps-Societeten.

Vi är många som delar familjens sorg över Edward Anderssons bortgång.

*Olof Olsson
Elev och vän*

Roger Bergman

Pensionerade lektorn vid Gymnasiet Lärkan, fil. mag. Mathias Roger Samuel Bergman avled vid 86 års ålder den 20 augusti 2012. Han var av sjöfararsläkt, föregången av en rad sjökaptener med rötter i Houtskär, dit deras sentida ättlingar Roger och hans efterkommande också ofta återvände.

Nya svenska läroverket (sedermera Gymnasiet Lärkan) dominerar Roger Bergmans liv. Han blev student år 1944; studentklassen träffades regelbundet och kallade sig efter sin klassföreståndare Måns Schjerfbeck "44:ans Måssar". Hans sociala kompetens togs genast i anspråk av hans gamla skola, genom att han var dess första skolkurator i 6 år, 1946–1951.

Bergman blev filosofie magister 1954. Hans framtida yrke var lärarens, ett val motiverat av hans pedagogiska begåvning och inspirerat av hans erfarenheter från skoltiden i Nya svenska läroverket, som leddes av Eric Bargum, prototypen för en perfekt skolledare och lärare.

Efter att ha varit lärare i historia och svenska i Grankulla samskola 1954–1969 blev han år 1969 lektor i modersmålet i Nya svenska läroverket, och fortsatte där även efter omorganiseringen till Gymnasiet Lärkan, ända till pensioneringen 1989. Valet av arbetsplats var viktigt, och han ville gärna fullborda sin lärarbana i sin gamla skola. Roger var den personifierade lärkan, och han förde ständigt skolans talan också utanför arbetet och efter pensioneringen. Han var ordförande i Kamratförbundet Lärkorna 1975–77, och var aktiv i den förening, "Sällskapet Smågossarna", som grundades efter skolans kommunalisering.

Roger hade många särintressen, och som viktiga delar av hans liv framstod skärgård och segling, klassisk musik och svensk litteratur. Han var en vitter man, med vilken det var ett nöje att diskutera vad som helst

– musik, teater, segling, historia, arkitektur, dagspolitik – ofta med en humoristisk vinkling riktad mot obildning och dryghet i dagens debatt.

Han hade ingen dator och det han skrev var genomtänkt och läsvärt – företaget Algols 100-årspublicering, talrika artiklar i Frisk Bris, privata minnesanteckningar och många långa personliga brev präglades av hans sakkunskap, humanism och humanitet. En pärla är hans artikel i Lärkans 125-årskrift (som Roger redigerade) om skollivet på Mikaelsgatan 25, en lärdomshistorisk essä som är skönlitteratur i ordets bästa bemärkelse och tål att läsas också av dem som gått i andra skolor.

Roger Bergman och Ingeborg Paulig gifte sig 1952. De hade samma syn på livets väsentligheter och det som ger tillvaron glädje. Tillsammans fostrade de 4 barn, och Roger blev med åren hövding över en stor skara ättlingar. Familjens fritidsbostad i Kopplorna var länge bas för friluftsliv och utflykter till sjöss. Senare förvärvade Ingeborg och Roger ön Getskär i Houtskär, som utvecklades och uppodlades med sakkunskap och kärlek.

Upplevelser under segel i skärgården dominerade under många somrar Rogers och familjens liv. Det började med prisseglaren Nissos i den tidiga ungdomen, och fortsatte med spetsgattaren Siduri, som under många år var centrum i Rogers och familjens liv till sjöss, och kulminerade med Shipman-kryssaren Melanitta. Helsingfors musikliv hade i paret Bergman en intresserad och ytterst sakkunnig publik, och viktiga konserter missades sällan. Roger Bergmans personliga anteckningar bevaras i Svenska litteratursällskapets arkiv, och ger en god sammanfattning av händelser i världen, Finland och familjen Bergman under tre kvarts sekel.

Roger Bergmans sällsynt rika liv på vår jord är slut. Vi som är kvar fortsätter samvaron med honom genom våra minnens spegel.

Peter Wahlberg

Benita Enqvist

En av Svenska Yles duktigaste utrikesreportrar är borta. Benita Enqvist avled den 28 juni 2012 efter en lång och tapper kamp mot en ovanlig form av cancer.

Nacke kallades hon av alla sina kollegor. Det kom sig av den häftiga frisyr hon bar under sin första tid på Ylecentret i Böle: en häftigt röd, snaggad frisyr som stod rakt upp i vädret, precis som på seriefiguren Nakke Nakuttaja. Med eller utan smeknamn blev hon omtyckt över redaktionsgränserna under sina över trettio år som radio- och tv-journalist. Nacke hade lätt för att ta kontakt med människor och lätt för att få vänner. Bakom hennes ofta så glittrande glada fasad fanns en varm människa som intresserade sig för andra och ställde upp när det behövdes.

Att komma på ett arbetsskift när Nacke var på jobb kändes alltid tryggt och bra. Hon hade reda på sig, hon var pålitlig, hon hjälpte med bakgrund, bilder och tips och lappade på när det brast i kollegers uppmärksamhet eller kunnande. Hon, om nå-

gon, var som gjord för att hålla reda på redaktionsarbetet under ett hetsigt nyhetskaos, sitta som spindeln i nätet. Det här gjorde hon som medlem av en grupp – inte för att framhäva sig själv eller uppträda som stjärna. Hon tog sina uppdrag på största allvar och aktade sig för att åstadkomma hastverk. Hon visade en stor respekt för sitt arbete, nyhetsjournalistiken på svenska i tv.

Med Nacke var det alltid roligt att jobba. Vi vid utrikesdesken satt ju hela långa arbetsdagen och tittade på de grymmas-taste tv-bilderna från världens krishörn. Det var svårt att inte avtrubbas eller bli cynisk. Nacke hade sina metoder att hålla humöret uppe. En gång var hon med om att sätta upp en Bosnientablå med rollcasting lånad från redaktionen. Hon visste ju precis vem som mest liknade Karadzic till frisyren och Tadjman till humöret. Eller Mladic, för den delen. Själv valde hon att uppträda som Finlands kvinnliga utrikesminister, på grund av hårfärgen. En annan gång bjöd hon utrikarna på en exotisk sightseeingtur till Nordsjö och Arabia för att vi skulle bekanta oss med Mogadishu-avenyn och annan finländsk verklighet som kunde förknippas med kriserna i Somalia och Mellanöstern. Vi invigde också vår nya utrikesdesk genom att bjuda in utrikare från andra redaktioner, med julgransflaggor i taket och internationella cocktailbitar på pinne, medan vi lyssnade på signaturmelodin från Eurovisionens nyhetsutbyte, som dagarna i ända ljud i våra öron, om och om igen.

Nacke var, som sagt, en mästare på att ta hand om folk och få dem att trivas. Hon var dessutom en kunnig och duktig journalist som ännu hade mycket att ge nyhetsjournalistiken. I henne har vi förlorat en ambitiös journalist och en omtyckt arbetskamrat. Kotkafödda Benita Enqvist började som praktikant på Åboredaktionen år 1980 under studierna vid statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Några år senare

flyttade hon till Aktuellredaktionen i Helsingfors och blev anställd som reporter på TV-nytt år 1985. Utrikesreporter blev hon år 1989, utrikeschef och producent för programmet 360 grader 1998–2000 och korrespondent i Washington 2005–2007. Benita Enqvist blev 54 år gammal.

*Eva Vikstedt,
tidigare kollega vid
TV-nytt utrikesredaktion*

Jakob Furman

Trumslagaren, orkesterledaren och steppdansmästaren Jakob "Jaakko" Furman avled i Helsingfors i en ålder av 88 år den 27 juni. Han föddes i Helsingfors i en polsk-judisk familj den 24 maj 1924. Han var näst yngst i en sex barns familj och var familjens första barn som föddes i Finland. På 30-talet såg Jaakko amerikanska filmer som Top Hat med Fred Astaire och Shirley Temple i huvudrollen och han blev storinspirerad av dem. Han blev kär i livsrytmen. 12-åriga Jaakko lärde sig dansstegen från filmerna och tränade flitigt hemma.

Jaakkos äldre bror Hemmy anmälde honom till steppdansmästerskapet i Finland som hölls på den legendariska restaurangen Rio i Helsingfors år 1938. 13-åriga Jakob Furman vann även om han var för ung för att ens få vara anmäld. Följande år stegade han redan på filmduken. T.J. Särkkä, ledare och regissör för Suomi Filmi gav honom artistnamnet Jaakko Vuormaa, vilket var enklare i Finland under 30-talet. Han var med i filmer som Rocken och västen bort, SF-Paraden, En liten spelman och Varuhuset Lapatosu & Vinski.

I egenskap av jazzmusiker och orkesterledare gjorde Jakob Furman sin karriär. Han hade sitt eget Big band och spelade ända till slutet av 70-talet med alla kända finska musiker och sångare som Brita Kekkonen, Pirkko Mannola och Laila Kinnunen. Han var en av de finska jazzpionjärerna och jammade med bl.a. Börje Sundgren, Erik och Olle Lindström, Boris Levast, Herbert och Ville Katz. Med Erik Lindström höll vänskapen i över 70 år.

På 40-talet var han för jazzentusiaster mitt under brinnande krig också chefredaktör på tidskriften, Swing och senare på Yam. Höjdpunkten för Jaakko Vuormas Big band var en historisk tillställning, där bandet blev inbjudet direkt efter fredsför-

draget 1945 att spela swing och jazz från lastbilens flak på Järnvägstorget i Helsingfors för en publik på 50 000 personer. På den tiden var Jaakko Furman bara 20 år. En lång karriär inom jazzmusiken och inom steppdansen gav honom Jazzförbundets Andaniapris år 1994 och benämningen Finlands Jazzlegend nummer tre, fick han år 2002.

När han 1949 gifte sig var det också dags att skaffa sig ett yrke. Jakob studerade till skräddarmästare i Stockholm, Köpenhamn och Paris. Han startade firman Atelier Furman och blev berömd och framgångsrik tillverkare och försäljare av högklassiga damkappor. Kappor från Atelier Furman bar bl.a. Sylvi Kekkonen och Aeros (numera Finnaires) flygvärdinnor.

Jakob Furman var en social människa som hade lätt att umgås med alla. Han skojade på svenska, finska, tyska, jiddish och franska. Han fick många vänner och till bekantast glädje tog han några steppsteg nära Atelier Furman på Nylandsgatan. Han var också aktiv främjare av mänskliga rättigheter och medlem i Förbundet för Mänskliga Rättigheter r.f. Han tappade aldrig sin rytm och

var aktiv musiker ända till sina sista dagar. Som över 80 år var han ännu med och jamnade entusiastiskt på FBK på Albertsgatan. Han och de andra legendariska musikererna samlades varje vecka ända till slutet av hans liv. Jakob Furman var en stor pionjär inom Finlands steppdans- och jazzkrets. Han blev framgångsrik tack vare sitt rytm-sinne och den positiva glädje som bodde inom honom under hela hans liv.

*Taneli Heinonen
(Jaakkos barnbarn)*

Göran Grönroos

Den 7.8 2012 fick vi sorgebudskapet att vår vän diplomekonomen Göran Grönroos har lämnat oss. Han avled på Universitetssjukhuset i Åbo efter att ha kämpat mot cancer under en kort men intensiv sjukdomsperiod.

Göran föddes den 29.4.1940 i Pargas och förblev sin hembygd trogen. Han blev student från Pargas Samskola och avlade ekonomexamen vid Handelshögskolan vid Åbo Akademi. Under hela sin yrkesverksamma tid beklädde han ledande positioner inom sparbanksrörelsen. Hans första anställning som verksamhetsledare vid Åbolands och Ålands Sparbanksförening följdes av upp-gifter som informationschef vid Sparbanken i Åbo, Vd för Kimito Sparbank, Vd för Pargas Sparbank, Vd för Sparbanken i Åbo och chefsdirektör för Helsingfors Sparbank. Han tog initiativet till och ledde fusioneringen av banker i Åboland som sammanslogs till Sparbanken i Åbo. Som chef för Helsingfors Sparbank fusionerade han kustbanker med Helsingfors Sparbank, varefter banken döptes om till Aktia Sparbank. Som före-

tagsledare har Göran beskrivits som sympatisk och social men mycket fordrande, som krävde mycket, såväl av sig själv som av sina medarbetare. Han var en anhängare av resultatstyrning och ansåg att uppnådda målsättningar skänker arbetsmotivation och tillfredsställelse. Göran utnämndes till chefsdirektör för Helsingfors Sparbank under en mycket turbulent tidsperiod då bankkrisen utbröt år 1990.

Om Göran inte blivit bankman skulle radio och TV-journalistiken högst antagligt utgjort hans levebröd. Vid sidan om sitt ordinarie arbete verkade han som frilansredaktör vid YLE under åren 1964–75 och var en uppskattad programledare för underhållningsprogram, främst musikfrågesport. Han gjorde också en rad uppmärksammade historiskt orienterade dokumentärprogram och personintervjuer.

Musiken var det allt överskuggande intresset vilket tog sig många uttryck. Som ung studerande skrev han in sig i Brahe Djäknar där han som en god tenor med solistuppdrag sjöng under många år, han deltog också i det administrativa arbetet bl a som reseledare under flere turnéer och som styrelsens viceordförande. Efter den aktiva tiden som studentsångare var han med om att grunda BD:s understödsförening Brahe Årkedjäknar där han aktivt deltog i såväl det administrativa som sångliga programmet.

Under senare år, ända tills krafterna avtog, sjöng han med i Pargas-baserade Manstolvan Munvig. Under 1970-talet var han medlem av Åbo stads musiknämnd, under 1980-talet var han ordförande för Åbolands kulturråd och under senare år deltog han aktivt i verksamheten inom Pargas orgeldagar och Pargas barocksällskap. Som en aktiv konsument av såväl instrumental som vokal musik besökte han tillsammans med sin hustru Annelie de flesta större opera- och konserthus i Europa.

Göran var också en hängiven hembygds-

aktivist som länge varit engagerad i Pargas hembygdsförenings verksamhet. Han var ordförande och skattmästare under många år och var ansvarig redaktör för ”Nytt från Pargas hembygdsförening”. Göran var även en av initiativtagarna bakom Stiftelsen för Gamla Malmen. Han mottog hembygdspriset år 2011 för sina insatser.

Göran Grönroos utbildning och mångsidiga bildning skaffade honom många kontakter och förtroendeuppdrag i samhället. Han var bl a medlem i Stiftelsen för Åbo Akademis delegation under många år och ledamot i Stiftelsen för Åbo Akademis styrelse hela nittio-talet. I förvaltningsrådet för Veritas/Verdandi deltog han också.

Hans intressesfär var bred, förutom musiken också litteratur och konst. Hans faktabetonade inställning till tillvaron återspeglades i valet av litteratur som oftast handlade om politisk historia och biografier. Han skrev också själv, var författare till ett antal historiker över föreningar verksamma i Pargas. Han var också intresserad av konst och hade med åren byggt upp en anse-nlig konstsamling.

Görans och Annelies trivsamma hem i Tennhaga, i hjärtat av Pargas, har under åren varit en gästfri, generöst välkomnande oas för gäster från när och fjärran. För alla dem som lärde känna Göran framstod han som en varm och god humanist i ordets sanna mening, en som visar respekt för varje enskild människa.

Görans naturliga ledaregenskaper kom till sin rätt då han som självskrivnen ”ordförande för kulturkommittén” tog initiativet till och arrangerade resor och begivenheter för vänkretsen ”Gänget”, vänner som hållit ihop och sjungit samman ända sedan studenttiden. Många fina och minnesrika upplevelser bär Görans positiva och glada prägel.

Familjen och vännerna betydde mycket för honom, barnbarnen hade i honom en varmhjärtad farfar som alltid var beredd att

hjälpa till med små och stora problem. Görän bejakade tillvaron, han höll fast vid familjen, vänkretsen och musiken och möjligheten att leva fullt ända tills krafterna småningom sinade.

Görän Grönroos sörjs närmast av hustru Annelie, sönerna Henrik och Anders med familjer och en stor skara vänner.

*Sten Holmström
för en stor vänkrets*

MAITIASUUSKERTA

Max Jakobsson

30.9.1923–9.3.2013

Minister Max Jakobssons karriär som journalist, diplomat, påverkare, författare och analytiker är unik i Finland. Den kom att omfatta nästan sjuttio år av oavbruten intellektuell verksamhet. Max Jakobsson var efterfrågad som rådgivare, debattör och föredragshållare in på 2000-talet. De allra sista åren präglades av ökad sjuklighet och en starkt försvagad stämma. I sina glansdagar var han ”Max” med hela det Helsingfors som betydde något, med det politiska och diplomatiska etablissemangen i Sverige, med många av FN-skyskrapans aktörer och journalister från världens alla hörn.

Hos äldre finländare har en ikonisk bild fastnat på näthinna. Den föreställer president Urho Kekkonen, ambassadör R. R. Seppälä och Max Jakobsson under en palm på stranden i Hawaii. Tidpunkten är november 1961 och föremålet för gruppens intresse är en text som redogör för notkrisen i relationerna med Sovjetunionen. Under många år var Max Jakobsson en av Urho Kekkonens

närmaste rådgivare och den mest självständigt tänkande. Han deltog i utformningen av doktrinen om Finlands neutralitet, han fortsatte och utvecklade Finlands handlingsätt i Förenta Nationerna. Han försökte förklara och försvara Finlands agerande också i det kalla krigets publicitets- och opinionsmässigt svåra förhållanden. Eventuellt var hans franska svag, men i gengäld var han en lysande stilist både på finska och engelska och han talade svenska gärna och flytande. Kort sagt, i vårt land föds en Max Jakobsson endast en gång varje århundrade, om ens det.

Max Jakobsson föddes i en judisk familj i Viborg 30.9.1923. Hans mor Helmi hade konverterat inför äktenskapet med fadern, juristen Jonas Jakobsson. Mest känd av släktens medlemmar var då människorättsaktivisten och journalisten Santeri Jakobsson.

Max Jakobsson blev student år 1941. Kriget förhindrade studierna. I gengäld var också Max Jakobsson en krigsveteran. Hans grad var till slut premiärlöjtnant. Med all anledning promoverades han till dr honoris causa vid både Helsingfors universitet och Åbo Akademi.

Efter en period vid Finska notisbyrån fick Max Jakobsson anställning vid BBC:s finska redaktion, därefter som korrespondent i London för tidningen Uusi Suomi innan han 1953 blev pressattaché vid Finlands ambassad i Washington och 1958 chef för Utrikesministeriets pressbyrå.

Så följde uppdraget som chef för ministeriets politiska avdelning 1962–1965. Den diplomatiska karriärens höjdpunkt blev arbetet som chef för vår representation vid Förenta Nationerna 1965–1972.

Under denna tid stod Max Jakobsson i det mest krävande rampluset. Han var kandidat för posten som FN:s generalsekreterare, en plan som 1971 havererade ännu värre än den senaste kampanjen för en plats i säkerhetsrådet. Jakobsson hade ett starkt stöd i gene-

ralförsamlingen, men säkerhetsrådets permanenta medlemmar var inte så förtjusta. Moskva ville ogärna medverka till att finländaren skulle få en så synlig plats, man ville inte heller ha en ny Hammarskjöld. Arabstaterna ansåg honom vara en sionist. FN valde en nolla.

I Helsingfors fick ”överstejuntan” bära hundhuvudet när kampanjen slog slint. Juntan bestod av en grupp begåvade unga diplomater som militären Risto Hyvärinen och legationsrådet Ilkka Pastinen. De satsade på att Kina i sista hand skulle lägga in sitt veto mot rivalen Kurt Waldheim. De misstog sig och Kekkonen slängde dem ut i kylan. Också Jakobsson måste bort. Han blev ambassadör i Stockholm (1972–1974).

Följande karriärdrag blev uppgiften att bilda och leda EVA (Näringslivets delegation) vars uppgift blev att ta upp kampen mot de starka vänstervindarna i samhället. EVA blev också en aktiv påverkare. Han avgick 1984.

Redan tidigt väckte Max Jakobsson uppmärksamhet med sin andra bok *Diplomaattien talvisota* (Vinterkrigets diplomati). Verket är en klassiker vars grundläggande insikter har förblivit intakta. Sammanlagt publicerade Max Jakobsson fjorton böcker. På svenska finns därtill *Egna vägar*, *Den finländska paradoxen*, *Trettioåttonde våningen*, *Finlands väg*, *Våldets århundrade*, *År av fruktan och hopp* samt två arbeten om tjugonde seklets bokslut.

Jukka Tarkka, en erkänd politisk historiker, har gett ut en biografi, *Max Jakobsson*, det kalla krigets diplomat, som år 2012 utkom i svensk översättning av Geo Stenius. Tarkka säger bl.a. att Jakobsson beskriver ”den finländska identiteten med anglosaxisk kyla, med nationell värme och fosterländsk all daglighet, men aldrig patetiskt”.

Max Jakobsson ingrep i den politiska debatten också under pseudonym och hans kolumner kunde innehålla även Kekkonenkri-

tiska vändningar. Han var en diplomat och författare som hyllade västerländska värden, men han måste också ses som en stor och brinnande fosterlandsvän trots sitt svala intellekt. Den eminentaste Finlandskännaren i Sverige, professor Krister Wahlbäck har sagt att Sverige i modem tid inte har haft en så betydande diplomat som Max Jakobson, inte Sverker Åström eller Gunnar Jarring. Det är lätt att vid Max Jakobsons bår instämma i detta omdöme.

Ralf Friberg

Mauritz Nylund

Det är knappast någon överdrift att beteckna författaren Mauritz Nylund, född i Helsingfors den 12 februari 1925 och död där den 28 juli 2012, som en orättvist förbisedd diktare.

Han var något i finlandssvensk litteratur så ovanligt som en samhällskritisk humorist, en sanningssägare som gärna vände på invanda begrepp för att visa på det löjeväckande i många av våra vanligaste konventioner. Det kunde gälla familjeliv lika väl som politik och militarism. Bakom det skenbart vardagliga i motivvalet dolde sig djupt existentiella frågeställningar.

Nylund publicerade sig med långa mellanrum. Efter debuten med "Om mörker är allt" (1953) utgav han ytterligare åtta diktsamlingar vid sidan av antologibidrag och översättningar. Konstnärliga höjdpunkter är "Han sa, hon sa" (1969), som i sin beskrivning av ett samliv i kris effektivt punkterar drömmen om evig förälskelse, och den sista boken "Det blåser mellan stolarna" (1994). Här finns ingmarbergmanska interiörer från

den borgerliga idyllens baksida, formulerade med en slagkraft som ter sig originell i finlandssvensk lyrik. I min recension i Hufvudstadsbladet, "En poet med djup bakom skrattet", konstaterade jag att han skickligt vrider upp den skenbara verklighetsåtergivningen i det surrealistiska.

Att Mauritz Nylund, genom livet trogen sin vänstersocialistiska övertygelse, tidvis kände sig som en främling i finlandssvenska sammanhang, förvånar inte. Samlingen "Ofinlandssvensk verksamhet" (1965) fick i det perspektivet en talande titel. På 1970-talet skrev han också direkt på finska och 1975 kom diktsamlingen "Men den skrattade bara – mutta se nauroi vaan", där den lekfulla satiren blommade på två språk.

För brödfödan jobbade Mauritz Nylund i unga år som lärare vid läroverk i Helsingfors och Borgå. Åren 1975–88 var han som verksam som kultursekreterare vid Författarcentrum, där han gjorde en viktig insats för att ge författarna och deras verk en ny publik. Otaliga är de litterära fester, symposier och författarbesök som kom till med honom som arrangör och pådrivare. Han var ordförande för Helsingfors författare 1980–83 och satt i olika repriser i styrelsen för Finlands svenska författareförening.

Som person var Mauritz Nylund ett med sin diktning. Han uttryckte sig gärna i kort-hugget ironiska meningar, men alltid med en stor värme bakom de vassa formuleringarna.

När framtida forskare ska analysera 1900-talets finländska samhälle har de all anledning att botanisera i denna till synes så anspråkslösa poetiska produktion. Här blottläggs ett mönster som blivit allt klarare under tidigt 2000-tal: vidgade klyftor mellan individer och samhällsklasser, ett allt större avstånd till politikens maktspel.

Länge kan man exempelvis begrunda den sista diktsamlingens symboliska samhällsbild av mannen med en björk i högra handen och en sjungande fågel som växer fram

ur den vänstra handens tomhet. Trädet fäller sina löv och fågeln tappar sina fjädrar, ideologierna står nakna:

Han vet inte vad han ska tro.
Han knyter den högra näven.
Han knyter den vänstra näven.
Sedan tiger han.

Gustaf Widén

DAN ANDERSSON

en, analysen och långläsningen. Samtidigt hänfördes han av den digitala världen. Typiskt var att när den första Ipadplattan lanserades i USA gjorde han sig stort besvär när han såg till att flera exemplar inköptes utomlands och levererades till redaktionen. Han såg tidigt de möjligheter som ny teknik gav.

I sitt ledarskap var Hannu stark och generös. Han lyfte modigt upp också oprövade namn i nyckelpositioner och gav mycket ansvar – de som jobbade närmast honom insåg snabbt att han var en mästare på att delegera. Samtidigt var han redo att stötta sina adepter och han utvecklade en mentorrelation med många av oss, där han med viss bestämdhet knuffade oss vidare i rätt riktning. Han delade frikostigt med sig av sin kunskap och sina kontakter, och hade förmågan att glädjas och känna stolthet över andras framsteg.

Hannu Olkinuora valde att avgå som Hufvudstadsbladets chefredaktör i augusti 2011 men engagemanget i mediefrågor fanns kvar. Beskedet om att han insjuknat i snabbt framskridande cancer fick han strax före midsommar, två månader innan han gick bort.

När vi möttes i hans hem i Ingå i juli talade han som vanligt med värme om ”världens bästa familj”, hustrun Hilikka och de utflugna barnen, som strömmat till. Han konstaterade vemodigt att han nu måste sälja sin segelbåt.

Sedan lutade han sig framåt och ville diskutera journalistik igen.

*Johanna Törn-Mangs,
vän och kollega på Hbl/KSF Media.
Texten har publicerats i Hbl 28.9.2012.*

Hannu Olkinuora

Född: 25.3.1950 Död: 30.8. 2012

När Hannu Olkinuora 2008 tillträdde som chefredaktör på Hufvudstadsbladet kom han in med all den trovärdighet en 58-årig medieprofil med en imponerande meritlista har. Då hade han varit chefredaktör på Kauppaletti, Aamulehti och Svenska Dagbladet, vd på Alma Medias Alpress, gästprofessor i journalistik vid Tammerfors universitet och styrelseordförande för Yle.

Efter att han hade hållit sitt första tal inför ett rum fyllt av Hbl-journalister var vi ändå många som kände oss omtumlade. Den här mannen visste var vi var, vart vi var på väg och hur vi skulle ta oss dit. Men det som gick in i hjärtat var hans drivkraft. Det var tydligt att Hannu Olkinuora inte hade anlänt till Mannerheimvägen 18 för att bygga på sitt cv – status betydde ingenting. Hannu brann för journalistiken och för sina visioner. På Hufvudstadsbladets redaktion satte Hannu i gång en rad reformer. Han trodde starkt på journalistisk kvalitet och satsade speciellt på kulturbevakning-

Margareta Othman-Sundell

”Spännande spår” – så heter en av Margareta Othman-Sundells mest kända barnvisor. Genom spåren i Margaretas musik för barn kommer hennes minne att leva.

Margareta Othman-Sundell föddes den 8 april 1928 i Kotka. Familjen flyttade senare till Jakobstad, där hon gick i skola och blev student från Jakobstads samlyceum 1946. Hon blev först barnavårdarinna 1948 och två år senare barnträdgårdslärare. Sin första tjänst fick hon vid Helsingfors stads daghem 1951 och från 1956 anställdes hon vid Solhälla Specialbarndaghem i Helsingfors. Där gjorde hon sin yrkesverksamma gärning till 1982, då hon blev sjukpensionerad.

År 1980 gifte hon sig med ingenjör Eero Sundell och fick genom honom bonussönerna Björn och Henrik.

Åren 1955–64 var Margareta Othman-Sundell styrelsemedlem i Svenska Barnträdgårdsläraryrkesförbundet i Finland.

Som barnträdgårdslärare hade Margareta Othman-Sundell musikfostran som spe-

cialitet. Hon studerade musikterapi 1976–77. Efter en 30-årig karriär som barnträdgårdslärare började hon skriva barnvisor på allvar. Hennes visor har enkla melodier och ett klart innehåll. Texterna är språkligt omsorgsfulla och innehållet appellerar till barnens värld. De kan användas för pedagogiska ändamål, som att lära barnen klockan, att pröva upplevelsen av olika taktarter, skillnaden mellan dur och moll, osv. Hennes mål var att det skall vara roligt att sjunga och leka. Hennes visor har översatts till finska och engelska och en del har försetts med teckenspråk. Många av hennes barnvisor har fått internationell spridning. På svenska har hennes barnmusik publicerats i samlingarna Min glada kusin (1986), Visor på äventyr (1988) och Go'morron, sa solen (1992). Den sistnämnda har getts ut i det tvåspråkiga nothäftet Aurinkoista aamua/Go'morron, sa solen med tillhörande CD, på svenska (2000) och finska (2001). Kort före sin död planerade hon en utgivning av sina sånger och lekvisor, grupperade enligt pedagogiskt innehåll.

Margareta hade en varm kristen livssyn. Också i det dagliga livet följde hon Bibelns ord och uppmaningar. Hon inte bara bad för andra, utan försökte omsätta sin tro genom gärningar. Hon engagerade sig i rörelsen MRA för andlig och moralisk upprustning över alla gränser och deltog på 1970-talet i rörelsens världskonferenser i Caux i Schweiz.

Naturligt nog var musik och musikterapi Margaretas stora intresse, men hon intresserade sig därtill för psykologi, litteratur och bildkonst. Trädgårdsskötsel och miljöfrågor engagerade henne också.

Margareta Othman-Sundell tilldelades 1999 Svenska folkskolans vänners Hagforsmedalj som erkänsla för förtjänstfull gärning för den svenska kulturen i Finland. År 2008 erhöi hon en utmärkelse av Ebenezertiftelsen för att hon genom sina barn-

visor bl.a. befrämjat barnens välmående.

Margareta Othman-Sundell var mycket släkt- och vänkär, och hon hade en stor bekantskapskrets. Hennes motto var ”Människan i första rummet, sedan tingen” och i enlighet med detta motto inrättade hon sitt liv. Hon höll ständig kontakt med ett stort antal människor genom att ringa eller skriva till dem.

Hon dog den 26 oktober 2012 i en ålder av 84 år. Vi är många som saknar henne och minns henne med stor uppskattning.

Hedvig Stenman

Bo Gunnar Pensar

1937–2012

Bo Pensar föddes i Helsingfors den 10 februari 1937. Fadern, Gunnar Pensar, var folkskollärare i Sockenbacka. Under kriget bodde Bo och hans mor, Gunnel, i Monå, nära farfar K.J.Pensars butik. Under denna tid och sommarledigheter väcktes hembygdskänslan hos Bo. När fadern efter kriget bytte lärartjänst med Axel Lindgren, från Sockenbacka till Monå, blev familjen bosatt i Monå året om. 1948 flyttade familjen till Vasa efter faderns utnämning till folkskolinspektör. 1949–1956 var han inskriven i Vasa svenska samskola.

Efter studier vid Åbo Akademi (finska språket och germansk filologi) och aukultering vid Svenska normalyceum i Helsingfors avlade han fil.mag. 1965. Lärargärningen skedde framförallt i Vasa svenska samskola och i dess efterföljare, Korsholms gymnasium, 1966–2000. Ett kort avbrott för tjänstgöring i Klassiska lycéet i Åbo 1970–71.

Forna elever minns honom som en engagerad och didaktiskt intresserad lärare i fin-

ska. Hans grepp var elevcentrerat. Utmaningen var stor i ett Österbotten där ungdomen, i varje fall på 60-talet, intresserade sig mer för kulturen i Sverige än i hemlandet.

Hans intresse för den egna skolans utveckling syntes också i det arbete han utförde som lärarrepresentant i skolrådet i början av 70-talet.

För sina kolleger hade Bo alltid tid. Blev det för tyst kring bordet såg nog Bo till att diskussionen kom igång! Hans intresse var världshändelser, speciellt utvecklingen i Tyskland, och tekniska apparater. Han var en person som ivrigt anammade de tekniska nymodigheterna. För honom var steget till IT-världen inte svårt att ta. Gärna ville han diskutera med elever, kolleger och andra vänner om de senaste nymodigheterna!

Han medverkade också i läromedelsproduktion, antingen som huvudförfattare eller som medlem i arbetsgrupper. Till sammans med lektor Terho Jalkanen gav han ut Sanasampo (1996) och Kielikontti (1999).

Hans stora sociala förmåga syns i den kontakt han ivrigt såg till att hålla till alla gamla klasskamrater med träffar varje år så länge de orkade. Bo blev många väns vän på Facebook!

Hans nära kollega i 35 år, Ruth Lawast, berättar att Bo tog ansvar för de pensionerade kollegerna: ”Han kallade oss till restaurang Panorama första måndagen i månaden. Vi kommer att sakna hans ivriga diskussioner om allt mellan himmel och jord på svenska, finska, engelska eller tyska. I Afrika säger man att när en äldre man dör försvinner ett bibliotek, de orden passar väl in på Bo.”

Stort var engagemanget för nuvarande och gamla elever ända in i det sista. Bo var medlem i delegationen för Svenska skolfonden i Vasa. Han var också dess styrelseordförande i tre års tid. En jätteinsats gjorde han, rent praktiskt, i det enorma arbetet för skolans matrikel som publicerades våren 2011 i de båda skolornas gemensamma his-

torik. Förteckningen på 5879 tidigare elever var rättad och lusläst praktiskt taget av Bo ensam. Hans synpunkter på kommatekniska regler drabbar faktiskt också oss under tecknade i högsta grad just nu vid författandet av denna text! Så väl minns man Bos synpunkter på språkbehandling!

Efter pensioneringen engagerade sig Bo ännu i hembygdsvetenskap och politik. Sommarvistet fanns på Ytterstholmen och känslan för fädernebygden hade Bo kvar hela livet. Han deltog ivrigt i Monå byaforskarens verksamhet. Byaforskarna samlar gamla berättelser och har egen hemsida (upprätthålles av Bo). Tre böcker har publicerats (Sendtjyyvon I/2000, II/2005, III/2009).

Sfp i Vasa centrum hade en självklar styrelsemedlem i Bo. Stort var hans engagemang ända in i det sista då han språkgranskade och kommenterade Sfp:s kommunalvalstidning, som kom ut denna sommar.

Bo Pensar avled i en svår sjukdom den 17 juli. Närmast sörjande är dottern Monika med familj, livskamraten Siv-Britt och två bröder med familjer.

Med Bos egna ord om sin barndomsvän: ”Du fattas oss!”

*Thomas Öhman
Helmer Celvin*

GATA PORTIN

en och riksdagsgrupperna. Jag ringde till dåvarande justititeministern J. O. Söderhjelm, som på några punkter tipsade oss om vad myndigheterna kunde tänkas acceptera. Den slutliga texten godkändes av Kirjailijaliitto, och i sin proposition följde regeringen i stort sett vårt förslag till lagändring.

Mårten var medlem i statens litteraturkommission 1968–1973 och exempel på hans stora engagemang var även publikationen *Författarens villkor i Norden*, utgiven sistnämnda år. Och kronan på verket: Han skrev historiken till föreningens 50-årsjubileum 1969.

Jag har önskat betona det ovannämnda eftersom han, för bekanta, vänner och allmänheten, säkert var mera känd för sina samhälls- och kulturprogram i Rundradion 1976–1997 och för sitt långa medarbetarskap i Hufvudstadsbladet. Och före och under allt detta studerade han filosofi, debuterade med diktsamlingen *Begrip* (1961), blev fil. lic. 1963, översatte *Aristoteles*, var assistent i praktisk filosofi vid HU 1967–1976 samt vikarierande professor både vid Åbo Akademi och Jyväskylä universitet. Ytterligare exempel på hans mångsidighet: Han var 1966–1971 ordförande för Konstföreningen i Borgå och 1972–1981 medlem av statens prövningsnämnd för värnpliktiga.

Aristoteles var lärofadern och föremålet för Mårtens filosofie doktorsavhandling 2002. Och *Aristoteles* citeras ofta i den intressanta, omdiskuterade boken *Niccolo & Nikolaj* (1999) i vilken Mårten skildrade våra s. k. ofärdsår under Nikolaj II i Macchiavellis perspektiv. Fjölårets bok *Från värde djungeln* blev Mårtens sista. En starkt personlig bok om moraliska värderingar i filosofins historia.

Mårten var en samhällstillvänd filosof, han gillade livliga samtal och debatter. Hans humor kunde vara bitsk, men även då fanns glimten i ögat. Efter fyrtio års äktenskap

Mårten Ringbom

14.6.1934–18.5.2012

Mårten Ringbom lämnade jordelivet den 28 maj 2012 några veckor före sin 78-årsdag. Vi blev vänner i slutet av 1950-talet. Liberalismen förde oss samman och vänskapen bekräftades under 1960-talets samarbetsår i Finlands Svenska Författareförening. Aktuella frågor var upphovsrätten, avtalen med Rundradion och förlagen, ersättningen för bibliotekens bokutlåning och det statliga stipendiesystemet. Mårten hade blick för väsentligheterna och var, både som sekreterare och viceordförande, en god förhandlare. Och stridbar när det gällde. Som ordförande var jag ibland tvungen att mildra några ord i hans utkast till skrivelser i föreningens namn.

År 1963 gällde det att bekämpa regeringens förslag till omsättningsskatt på böcker. Helhjärtat deltog Mårten i ett demonstrationståg med riksdagen som mål. Två år senare följde hädelseåtalet mot Hannu Salama för boken *Midsommardansen*. Mårten skrev utkastet till en skrivelse till regering-

förlorade han sin hustru Christina år 1997. Till deras söner Johan och Staffan med familjer och till de senaste årens livskamrat Marianne Groundstroem med familj går vännernas varma tankar och deltagande.

Carl Fredrik Sandelin

Kurt Sohlström

En av ledargestalterna på folkmusikens och folkkulturens område, informationschef Kurt Sohlström, har gått ur tiden. Han avled i Helsingfors den 9 augusti 2012.

Kurt Sohlström föddes i Korsnäs den 22 februari 1933. Han inledde sin skolgång i Korsbäck folkskola, fick mellanskolebetyg från Malax samskola och utbildade sig till merkonom vid Vasa handelsskolor. En tid var han verksam som handelslagsföreståndare i Petalax och efter en kort sejour vid Asea i Sverige sökte han sig till Helsingfors, där han avlade studentexamen vid aftonläroverket. Universitetsstudier hägrade, men arbetslivet drog det längsta strået. Han kom in i försäkringsbranschen och utförde sitt yrkesverksamma liv vid Försäkringsbolaget Svensk-Finland, där han anställdes 1972. År 1977 blev han fältchef med fältorganisation och marknadsföring som ansvarsområde, senare utnämndes han till informationschef.

Sin fritid ägnade Kurt Sohlström åt föreningsverksamhet inom det finlands-

svenska kulturlivet. Musik i olika former var hans stora intresse. Mest känd blev han som mångårig ordförande för Finlands svenska spelmannsförbund och Föreningen Brage.

Kurt växte upp i en miljö där sången och musiken på ett naturligt sätt fanns invävd i det dagliga livet. Han blev en god sångare och han lärde sig på egen hand spela fiol – att läsa noter lärde han sig genom en korrespondenskurs. Med tiden blev han en duktig spelman och fiolen blev hans trogna följeslagare.

I början av 1960-talet blev han medlem av Föreningen Brage i Helsingfors. Han började som tenorsångare i sångkören och i mer än tre decennier var han en av körens stöttepelare. År 1965 blev han skattmästare i föreningen och 1975-1981 verkade han som Brages ordförande. Han var med och organiserade Brages Urklippsverk (senare Brages Pressarkiv) och han var en av initiativtagarna till Brages Musikskola.

År 1974 tog Kurt initiativ till Brages spelmannslag, som fick en rivstart genom att Kurt lyckades engagera en av våra skickligaste spelmän, Sibbospelmannen Sven Runar Wiik, som spelledare. Brages spelmannslag blev snart ett av våra synligaste spelmannslag och 1983 tog laget hem mästerskapet i folkmusik vid FM-tävlingarna i Mäntsälä.

Spelmannslaget gjorde att Kurt kom att engagera sig i Finlands svenska spelmannsförbund, där han 1975 blev skattmästare. Från 1976 till 1979 var han sekreterare i spelmannsförbundet och våren 1979 övertog han ordförandeklubban. Efter tolv år drog han sig tillbaka och utsågs då till hedersordförande.

Kurt ledde spelmannsrörelsen under en tid då folkmusiken vann terräng, Det hölls stora spelmannsstämmor och konserter med flera hundra medverkande. Ungdomar strömmade till och för många av dem blev folkmusiken inkörsporten till ett bestående musikintresse.

Vid planeringen och tillkomsten av Finlands svenska folkmusikinstitut gjorde Kurt Sohlström en stor insats; han stod i kontakt med myndigheterna och skrev inlagor. När institutet inledde sin verksamhet 1978, såg Kurt till att inredningen kom som donation från Försäkringsbolaget Svensk-Finland. Kurt var ända från början medlem av folkmusikinstitutets styrelse och innehade länge posten som skattmästare. Från 1980 till 2008 var han styrelsens viceordförande.

Bland de föreningar och institutioner som fick dra nytta av Kurts uppoffrande arbete, kan man vid sidan av de redan nämnda lyfta fram Svenska folkskolans vänner, där han verkade som revisor i hela 28 år, från 1972 till 2000. Inom Vanda svenska församling sjöng han med i kyrkokören och han var en av drivkrafterna bakom Vanda musikinstitut. Han var frimurare och sjöng med i frimurarnas sångkör. Våren 1983 tilldelades Kurt Sohlström Svenska folkskolans vänner folkbildningsmedalj ”för en mångsidig gärning inom folkkultursträvandena, som aktiv deltagare, energisk ledare och framgångsrik administratör”.

Kurt gjorde aldrig något större nummer av vad han hade åstadkommit, han var alltid beredd att ge andra äran. För oss som hade förmånen att få samarbeta med Kurt var det en stor trygghet att ha en så pålitlig och kunnig medarbetare. Vi är många som minns Kurt Sohlström med värme och tacksamhet.

Ann-Mari Häggman

Sven Strandén på Kotka stadshus trappa våren 1961. Liggande Rainer Knapas. Foto: Tom Backmansson.

Sven Strandén

Han är borta. Svena. Han, Sven Strandén, dog helt plötsligt i ett sjukdomsanfall en vinterdag med snöyra. Jag åkte förbi hans hem, i radhuset vid Strandvägen i Lovisa, i torsdags på eftermiddagen. Det stod en polisbil parkerad utanför. En likbil svängde in och stannade. Någon har dött, sa taxiföraren. Inte fan är det väl Svena, för det genom mitt huvud. En kort stund därefter ringde min mobil och jag fick beskedet: Sven har dött.

Så abrupt kan en mer än 50 år lång vänskap ta slut. Kvar finns endast minnena. För min del tar minnet av Svena vid hösten 1960 då han som 17-åring kom till Kotka svenska samskola och tog in på Kruban, elevhemmet vid Ruotsinsalmenkatu 9. Han var bokläst, stark, egensinnig och orädd. Han blev inte vår ledare men nog en vägvisare och påverkare. Starkast minns jag hans integritet som självständig tänkare, trots att vi nu inte satt och filosoferade på barerna dagarna i ända.

Han kunde vara brutal. Så brutal att knaparna i skjortan strittade då han tog tag i skjortbrösten för att ge eftertryck åt sin uppskattning. Hans journalistiska grepp

var även de ibland hårdhänta, men endast då det gällde makthavare och deras förehavanden. Sven gav sig aldrig på de små.

Sin journalistiska bana gjorde han främst inom radion. Han var i själ och hjärta en radioman. Han satte en ära i att göra gediget reporterarbete och stiliga presentationer. Han övade och finslipade sina rapporter mer än någon annan jag känner. Inte undra på att han kom att bli en högt värderad, prisbelönt och omtyckt radioröst.

Några år jobbade vi ihop på Faktaredaktionen på Finlands svenska tv. Vi hade ofta olovligt roligt. Våra mediala infall utföll inte alltid till ledarskapets och pamparnas tillfredsställelse, vilket inte gjorde det hela mindre roligt.

Sven Strandén gjorde med sin charmanta hustru Kaisa långa utflykter från sina dagliga jobb. Hon från veckotidningsvärlden och han från radion. De åkte till Irland. De bodde flera år i Sydafrika. Och som pensionärer tillbringade de några år i Spanien. Hemkomna från Spanien bosatte de sig i Lovisa. För mig och min hustru blev det en glad överraskning. Det är en utmärkt sysselsättning att mörka kvällar och soliga dagar sitta och minnas goda tider med gamla vänner. Under de här sista åren lärde jag känna nya si-

dor av Svena. Sidor som skolpojkar och tuffa journalister inte visar varandra. Utan att gå in på detaljer så kan jag säga att det rör sig om vekhet, otrygghet, kärleksfull omtanke och rädsla. Rädslan kom in i Svens liv, om inte förr så i vart fall då Kaisa fick cancer. Nu är det inte mer än tre månader sedan Kaisa avled. Hennes död var vi förberedda på. Men inte på det här.

Jag minns hur Svena frustrerat, på ett av de många utvecklingsseminarier som vår arbetsgivare bekostade, sa: I don't buy this shit. Det är just så som jag känner mig nu. I don't buy this shit.

Tom Backmansson

Sven Willner

Sven Willner (1918–2012) har kallats både enmansuniversitet och den sista autodidakten, det förra på grund av hans stora beläsenhet och breda insikter inom humaniora och samhällsvetenskap, det senare för att han i allt väsentligt skaffat sig sin bildning på egen hand.

Willner växte upp i ett baptistiskt jordbrukarhem i Purmo som ett av tio barn. Han har då och då i sitt författarskap återkommit till uppväxtmiljön och dess betydelse för hans väg i livet, särskilt i "Tillbaka" (1976) och de två sista böckerna "Hur de innerst voro" (1998) och "Innanför eller utanför" (2003).

Det var också i Purmo baptistförsamlings "häpnadsväckande mångsidiga och innehållsrika bibliotek" som hans passionerade intresse för litteraturen väcktes.

Efter kriget blev han – på prov eftersom han inte var student – antagen till Svenska medborgarhögskolan i Helsingfors, där han utexaminerades som socionom 1947. Då var han ännu inställd på ett arbete inom

det kommunala. Efter en kort tid på länsmanskansliet i Pedersöre blev riktningen dock en annan.

1948 anställdes han som journalist vid Österbottningen. Åtta år senare flyttade han söderut för en tjänst som redaktionssekreterare vid Västra Nyland, en uppgift som han erkänt passade honom ganska illa.

1962 skapade tidningen för hans räkning en befattning som kulturredaktör. Den skötte han fram till pensioneringen i december 1981. Vid sidan av kritik och andra kulturartiklar skrev han också ledare.

Redan under åren i Karleby började Willner skriva recensioner, främst i Hbl. Han engagerade sig också i det litterära livet, satt i styrelsen för litteraturföreningen (ordf. 1953–56) och var med om att starta tidskriften Horisont.

I Västra Nyland utvecklade han sedan sitt kritikerskap till en omfattning som var både egenartad och unik. Utöver den finlandssvenska bokutgivningen följde han med den svenska och danska, sporadiskt också den norska.

Han skrev inte enbart om skönlitteratur, utan också om forskning och debattböcker som på olika sätt kändes viktiga i rådande kulturklimat. Så till vida kom dagskritiken även att tjäna hans essäistik.

Med sin specifika framtoning och politiska grundsyn, beskriven som "moderat, odogmatisk vänster", kom Willner att bli en lite udda figur i småstaden Ekenäs. För den som kände honom stod det klart att han inte trivdes med "small talk" och sociala konventioner; det var det intellektuella samtalet som var hans livsluft.

Från uppväxtmiljön tog han med sig en pacifistisk inställning som förstärktes ytterligare under åren vid fronten, där han blev lindrigt sårad två gånger och en gång i misslag dödförklarad. Dessbättre befann han sig hemma i Purmo då dödsbudet nådde fram.

I gengäld kom det willnerska hemmet att

bli en mötesplats för kultur- och samhällsengagerade personer som under längre och kortare tid vistades i Ekenäs och ett andningshål för många unga, främst de tre barnens kamrater, vilka upplevde småstaden som tämligen trång under 60- och 70-talen.

Sven Willners väg till ett essäistiskt författarskap gick via skriftserien "Finländska gestalter", där han medverkade med ett flertal porträtt. Han debuterade 1964 med "På flykt från världsåskådningar". Trots den relativt sena debuten hann det bli ytterligare aderton böcker; fyra (fem?) av dem bildar en självbiografisk svit.

Willners vinkel var ofta litteratursociologisk. För honom var det en självklarhet att litteraturen hängde samman med den tid och det samhälle författaren levde i – liksom den tid läsaren lever i. Det gjorde att han kom att intressera sig för en del författare vid sidan av huvudfåran och han har på det sättet bidragit till att vissa författarskap inte är fullt så bortglömda som de kanhända annars skulle vara.

Den samlade produktionen rymmer många författarporträtt och många essäer som sammanför olika författare kring ett tema, men också historiska utflykter och användbara översikter över finlandssvensk litteratur. En del böcker formar sig till essäistiska undersökningar av aktuella ideologier och utopier. En del är ett slags tankeböcker.

I dem, liksom i det mesta av hans essäistik, är det vandringen och inte målet som är det viktiga, det är frågorna mera än svaren som präglar texten, diskussionen och de olika aspekterna mera än slutsatserna. I så måtto skrev Willner en klassisk essäistik.

Efter pensioneringen skilde sig Willner från sin hustru Birgitta Schalin och flyttade till Helsingfors, där han levde ett socialt aktivare liv än någonsin tidigare.

Han knöt en hel del vänskapsband över språkgränsen och kom att bli något av en

fadersfigur för en del unga finlandssvenska författare, särskilt kretsen kring 80-talstidsskriften Klo. För dem var han en viktig lyssnare och medläsare, en samtalspartner som bemötte alla på ett jämlikt och respektfullt sätt. ”Han hade en förmåga att inte göra skillnad”, som Monika Fagerholm har formulerat det.

Detta intresse för vad den yngsta generationen tänkte och sysslade med, fick också de närmaste uppleva efter det att han 1997 flyttat till Åbo. Han följde ivrigt med de fyra barnbarnens liv och karriär och också när minnet började svika på andra kanter höll han alltid reda på dem.

Även i Åbo var han en ofta sedd gäst vid olika kulturtillställningar och en självklar del av den lokala författarkretsen, fram tills dess en hastigt svikande hörsel omöjliggjorde både musikupplevelser och meningsfullt socialt umgänge.

Men kärleken till det skrivna ordet och intresset för omvärlden levde kvar. Ända fram till sin död höll han sig med flera dagstidningar och hade alltid en bok på gång.

Bror Rönnholm

Benedict Zilliacus

Bez är borta. Benedict Zilliacus, HBL:s Bez och vännernas Bendi, avled måndagen den 28 januari i Helsingfors, 92 år gammal. Hans aktiva tid vid Hufvudstadsbladet inföll 1948–82 där han var den beundrade stjärnreportern. Från 1952 skrev han också flitigt dagboksverser, i många år briljant illustrerade av P O Nyström. Med sin breda allmänbildning, sina djupa kunskaper och en utsökt känsla för språkets nyanser kunde han göra vad som helst av ett ämne, till synes mödolöst.

Somliga uppfattade rentav det här som hans huvudsakliga jobb, vilket fick honom att i förordet till versboken Bez & Pon, 100 klipp ur vår dagbok, 1977, påpeka att rimmandet var en bisyssla ”i ett rörligt, för att inte säga oroligt och mestadels allvarligt reporterjobb”. För att inte tala om allt annat han gav sig i kast med, pjäser för scenen, film, radio TV, böcker, historiker, de oförglömliga Lillanrevyerna och översättningar av skådespel från tyska, engelska och franska, med mera. Många böcker som Utöar

och Wilhelm Wahlforss var baserade på intervjuer. På senare år använde han sina erfarenheter från kriget då han år 2000 tolkade Lasse Heikkiläs starka versepos Balladen om Ihantala till svenska och likaså när han tillsammans med Stefan Forss 2004 gjorde manus till filmen Framom främsta linjen som Åke Lindman regisserade.

Benedict Zilliacus var född i Helsingfors 11.1.1921. I hans megakulturella uppväxtmiljö, hade det självklara målet varit en professor, kanske i grekiska, som pappa Emil Zilliacus och bror Henrik. Men slumpen ingrep. På 40-talet studerade han klassiska ämnen vid Helsingfors universitet. Emellertid ville han gifta sig med Jutta och sökte sig till HBL för att han behövde ett tillfälligt jobb. Sedan ville han aldrig slita sig därifrån. Han upplevde här vad han i avskedsintervjun 1982 kallade sina trettio tre roliga år, en unik och spännande arbetsplats där man utan att mucka offrade sin personliga bekvämlighet för tidningens bästa. Under blytiden var man dessutom delaktig i en industriell process som gav en speciell relief åt arbetet. Bez, liksom andra, slog ifrån sig erbjudanden om chefsskap: aldrig i livet, reporterjobbet är det bästa.

”Man är privilegierad som träffar så otroligt många intressanta människor, kulturspetsar, bovar, världspolitiker och andra, okända, som kan visa sig vara helt fantastiska”, menade han.

För honom som för många andra veteraner började kriget småningom göra sig allt mer påmint, likaså den älskade barnsöns Hapene i Karelen som gått förlopad. Sina upplevelser bearbetade han bland annat i Bergets skugga 1987 och Båten i vassen 1990 som gjorde honom känd också på finskt håll. Nu kunde han glädja sig över intresserad och välvillig respons från skolelever och studenter när han så sakligt han kunde berättade om kriget.

Bakom Benedict Zilliacus lättsamma sätt

och obetalbara humor kunde man ana ett djupt allvar. Han hade lärt sig att godta sådant som inte gick att förändra. Visst hade han velat ha Karelen tillbaka, men han såg också problemen. Det blev för honom och hans bror en stor upplevelse att på 90-talet äntligen få besöka Hapene. Huset var borta men naturens läkande krafter hade tagit över – det växte en vacker björkdunge ur deras forna sal.

I en dagboksvers 13 mars 1980 kommenterar Bez vinterkriget: ”Om vad som föregick, om vad som följde/må lärde strida liksom mindre lärde./Det skuggar varken syfte eller värde/ hos kampen mot den våldets våg som sköljde/ de hundra dagarna mot Finlands gräns./ Det är på obestridligt goda grunder/ i vetenskapen om kampens brödraenhet,/ dess vapens ringhet, och dess vapens renhet –/ vi än kan tala om den vinterns under./ Det undret gav oss nuets existens.”

*Helena Husman
Publicerad i Hbl 29.1.2013.*

Margareta Öfverström (f. Wadenström)

Född 28.7.1936 i Helsingfors
Död 13.2.2013 i Kyrkslätt

Våren 1957, när Margareta Wadenström gick sista året i Ekenäs seminarium besökte hennes årskurs Porkalaområdet tillsammans med en grupp lärarkandidater från Nykarleby. Den svårt sargade kyrkan gjorde ett starkt intryck på alla. Spontant sjöng de unga besökarna Sibelius hymn ur Finlandia. I den stunden fattade Margareta beslutet att återvända till Kyrkslätt som lärare.

Ett år senare stod hon utanför det gamla skolhuset i Tolls och hälsade sina elever välkomna.

De halv vuxna gossarna trodde knappast sina ögon. En 22-årig flicka, vacker som en dag! Det lovade gott. Men den unga lärarens ståtliga blick fick sprattmakare att skruva på sig. Såg hon rakt igenom dem?

De kunde ju inte veta att det Margareta sökte med sin lugna klara blick inte var rackartyg, utan det hon skulle söka efter och ständigt uppmuntra under hela sin lä-

rargärning, nämligen det bästa inom varje elev. Hon trodde på människors lika värde och inneboende godhet. Hon ville att var och en skulle förstå att de betydde något och att just deras insats var viktig. Alla hade något att ge, hennes uppgift var att locka fram denna begåvning.

Lusten till rackartyg kom av sig. Vad gjorde väl det att skolbyggnaden bågade av elever när man hade en sådan lärare! Med ren och stark röst ledde hon sången, med en snabb, skicklig hand illustrerade hon det hon hade att berätta med en skiss på tavlan. Klar och redig var hon och omutligt rättvis. Ingen i hela skolan hade bättre hand med ett slagträ än hon. Genom sitt eget exempel visade hon hur man skulle uppföra sig. Otaliga Kyrkslätsbarn har tack vare Margareta fått en god start i livet.

Under den sjudande återuppbyggnadsperioden efter Porkalaparentesen kom Margaretas energi och pionjäranda till sin rätt. Hon var med om att grunda scoutkåren i Kyrkslätt. Hon sjöng i den blandade kören. Hon hade hand om det första filialbiblioteket i det återbördade området. Hon glädde sig åt att se kyrkan restaureras och sjöng i kyrkokören när kyrkan återinvigdes. Hon dansade folkdans. Hon deltog i ungdomsföreningsverksamheten.

Småningom knöt hon ett ännu fastare band till bygden: hon gifte sig med Hans Öfverström på Fräsars gård i Estby. Gästfriheten och känslan för gård och bygd delade hon med maken. Namnsdagsfesterna och födelsedagsfesterna på Fräsars blev legendariska. Släkt och vänner togs emot med enastående hjärtlighet. Hemmets dörr stod välkomnande öppen för alla.

Under en rad år var hon röstmagnet i församlingsvalen. I kyrkofullmäktige ville hon representera den vanliga enkla människan. Hon ville förmedla den gemenskap och glädje församlingen kunde erbjuda. Också för de nyinflyttade och för dem som kände sig

vilsna i tillvaron skulle församlingen vara ett välkomnande andligt hem.

Driven av hembygdskärlek blev hon också kommunalpolitiker. Hon såg det som sin uppgift att mitt i en tid av häftig nydaning sträva till att bevara något av det gamla Kyrkslätt med dess djupt rotade traditioner. Med sitt öppna sinne var det lätt för Margareta att ta emot de nyinflyttade, de utsatta och de rotlösa. Hon ville vara med om att skapa ett Kyrkslätt där alla kunde få hemkänsla. Ständigt förde hon de svagas talan. Tolerans och respekt var nyckelord för henne.

Som ordförande för Kyrkslätt-Estby Marthaförening lyckades hon entusiasmera bygden att rädda den illa medfarna marthastugan Solåsa. I dag är Solåsa en riktig pärla och ett vackert exempel på vad okuvlig vilja och talkoanda kan åstadkomma.

Margareta var något så ovanligt som en helgjuten medmänniska. Hos henne fanns ingen förställning. Hennes glädje bottnade i ett djupt allvar. Hon var den lojalaste och pålitligaste bland vänner. Hon var den som lyssnade och förstod. Hon fanns där för alla som behövde henne. Hon gjorde en insats, hon gjorde skillnad. En hel bygd sörjer henne och minns henne med tacksamhet.

För den sällsynt stora vänkretsen, för maken Hans och för dotterns och sonens familjer har hon lämnat efter sig ett ofattbart stort tomrum.

Tove Fagerholm

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

ÅRSBERÄTTELSE 2012

Fokuseringens år

ÅR 2012 präglades av ett fortsatt strategiarbete. Styrelsen gick igenom alla verksamhetsformer och beslöt att fokusera verksamheten i enlighet med föreningens syftesparagraf ”SFV har till ändamål att främja bildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning genom att understödja skolor, barnträdgårdar och bibliotek, utge studieunderstöd ävensom stödja andra former av finlandssvenska bildnings- och kultursträvanden”.

SFV:s styrelse beslöt på sitt styrelsemöte den 13 december gå med i Studiefonden för att tillsammans med Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Föreningen Konstsamfundet r.f., och Lisi Wahls stiftelse bevilja understöd åt studerande.

SFV fortsätter sitt uppdrag med att fungera som bildningens högberg med en fokusering på hög kvalitet, professionalitet och öppenhet.

År 2012 har ägnats och 2013 kommer att ägnas åt att se över ekonomin och att flytta tyngdpunkten från strukturer till verksamhet. En fokusering på att öka förmögenheten för att hålla de utdelningsbara medlen intakta har klart prioriterats.

1. ORGANISATION

1.1 Medlemskåren

SFV verkar aktivt i det finländska medborgarsamhället, dels i samarbete med de finlandssvenska organisationerna, dels genom sitt eget kontaktnät och sin stora medlemskår. Vid utgången av 2012 var medlemsantalet 9 409 (2011: 9 482).

Vid sitt årsmöte den 26 mars 2012 fastställde Svenska folkskolans vänners understödsförening medlemsavgiften till 10 euro. Den omfattar SFV-kalendern och tidskriften Svenskbygden som medlemsförmåner.

Årsmötet leddes av hedersordförande **ANN-MARI HÄGGMAN**.

Styrelsen

Hedersordförande i föreningen är professor Ann-Mari Häggman.

Hedersmedlemmar i föreningen är Brita Cavonius, Lars Huldén, Bo Lundell och Per Snickars.

Styrelsens sammansättning var under året följande:

	<i>invalid</i>
professor Per-Edvin Persson (ordförande)	1989
fil.kand. Lisbet Ruth (vice ordförande)	1998
	(samt 1989–1996)
fil.mag., MBA Veronica Fellman	2007
fil.mag. Stig-Björn Nyberg	1998
musikmagister Wivan Nygård-Fagerudd	2010
fil.dr h.c. Mikael Reuter	1996
ped.mag. Micaela Romantschuk-Pietilä	2011
författaren Gustaf Widén	2005
läraren Gustav Wikström	1997

Styrelsen sammanträdde under året till elva protokollförda möten. Antalet behandlade ärenden var 149. Styrelsen fortsatte traditionen att hålla åtminstone ett styrelsemöte per år på annan ort än Helsingfors. Styrelsen sammanträdde i september 2012 i Pargas. I samband med mötet träffade styrelsen representanter från Axxell Pargas.

Styrelsens sekreterare var kanslichefen. Styrelsens arbetsutskott bestod av ordföranden, vice ordföranden, sekreteraren och ledamöterna Mikael Reuter och Veronica Fellman. Protokollförare vid styrelsens, arbetsutskottets och förvaltningsrådets möten var Catharina Gripenberg/Camilla Nordblad. Arbetsutskottet har förberett ärendena till styrelsens möten och avgjort löpande ärenden. Utskottet höll åtta protokollförda möten och behandlade vid dem 128 ärenden.

I tur att avgå ur styrelsen vid årsmötet 2013 är ledamöterna Stig-Björn Nyberg, Per-Edvin Persson och Lisbet Ruth.

1.3 SFV:s förvaltningsråd

Förvaltningsrådet är styrelsens rådgivande organ i ekonomiska frågor. Det bestod

under året av jurist Ralf Blomqvist (ordförande), pol.mag. Kim Lindström och dip. ekon. Peter Storsjö. Styrelsens ordförande är självskriven medlem i förvaltningsrådet.

Förvaltningsrådet höll fem protokollförda möten. Därtill har förvaltningsrådet hållit talrika diskussioner per telefon.

I tur att avgå ur förvaltningsrådet vid årsmötet 2013 är ledamöten Kim Lindström.

1.4 Övrig förvaltning, revisorer

SFV:s fondförvaltning har handhåfts dels av Aktia Bank/Privatbanken, dels av Nordea Private Wealth Management och flera andra banker och fondbolag.

För fullföljande av särskilda uppgifter har styrelsen tillsatt ett flertal utskott.

Peter Estlander var disponent för SFV:s fastigheter och bostadslägenheter i Helsingfors. Disponent för fastigheten Grönlundsgatan 7 i Ekenäs var Petra Grönholm, medan Ralph Krogius var disponent för Fastighets Ab Nya Karyll i Esbo. Teuvo Heinämäki var disponent för fastigheten Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab. Övervakare för Beijarholmen, Stora Balgholmen och Fårbässen var Börje Björklöf, och övervakare för Lillholmen var Jonas Stenström.

Föreningens revisorer var CGR Jan Holmberg och CGR-samfundet PricewaterhouseCoopers med CGR Petter Lindeman som huvudansvarig revisor.

1.5 SFV:s kansli och personal

Föreningens sekreterare och kanslichef var ped. mag. Johan Aura (anställd 1.9.2011)

Biträdande kanslichef var pol.kand. Catharina Gripenberg (anställd 1.3.2004) med ansvar för ekonomi, understöd och publikationer. Ledningens assistent var turistmerkonom, examensmästare Camilla Nordblad (anställd 1.8.2012). Fastighetsdirek-

tör var pol.lic. Stefan Johansson (anställd 1.9.2012). Ekonomichef var merkonom Ted Österman (anställd 1.9.2007). Ekonomiasistent var ekon.mag. Viveka Åberg (anställd 1.12.2009) med ansvar för beredning av utdelningen. Redaktör och föreningens informatör var studentmerkonom Rabbe Sandelin (anställd 1.1.2010).

Ett antal fristående medarbetare har anlitats under året.

2. VERKSAMHETEN

2.1 Administrativ verksamhet

Årsmötet

Föreningen höll sitt årsmöte i Helsingfors den 26 mars 2012. Föreningens hedersordförande Ann-Mari Häggman var ordförande för årsmötet.

Styrelseledamöterna Wivan Nygård-Fagerudd, Veronica Fellman och Gustav Wikström återvaldes för mandatperioden 2012–2014.

I förvaltningsrådet återvaldes Ralf Blomqvist för mandatperioden 2012–2014.

Vid det konstituerande styrelsemötet efter årsmötet valdes Per-Edvin Persson till ordförande och Lisbet Ruth till vice ordförande.

Utdelningsfest

Föreningen höll utdelningsfest i festsalen i G18 den 28 mars 2012. SFV:s ordförande Per-Edvin Persson höll hälsningstalet. Festtalet hölls av professor Ann-Mari Häggman. För musikprogrammet stod Birthe Wingren ackompanjerad av Henrik Wikström.

Vid festen utdelades Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond, Folkbildningspriset, Brobygggarpriset, Lillholmsstipendiet, Beijarholmsstipendiet, fem Folkbildningsmedaljer och fem Hagforsmedaljer. Tio lärare i svenska vid finska skolor premierades med stipendier. Pristagare, med-

aljörer och stipendiater presenteras nedan i avsnittet Belöningar och hedersbetygelser.

2.2 Kulturpolitisk verksamhet

Studium och bevakning av bildningsfrågorna

En angelägen uppgift för SFV är att initiera olika finlandssvenska kultursatsningar. SFV har även sett som sin uppgift att utvärdera den europeiska och nationella kulturpolitiken med tyngdpunkt på bildningssektorn.

Kontakter

SFV stöder kulturella och samhällsliga föreningar och centralorganisationer i Svenskfinland, företrädesvis sådana som är medlemmar i Svenska studieccentralen. Med dem utvecklar SFV ett nätverk på folkbildningsområde.

Syftet med SFV:s kontaktverksamhet är att utveckla kontakterna mellan de svenska bosättningsområdena och att verka för svensk sammanhållning i miljöer där den svenska befolkningen är som mest utsatt. Exempel på sådana satsningar är SFV:s engagemang för daghemmet i Seinäjoki (språkbud), för Svenska skolan i Varkaus, den svenska skolan i Halikko och den svenska skolan i Lahtis.

SFV samarbetar med Svenska kulturfonden, Föreningen Konstsamfundet, stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Folkhälsan när det gäller att bevara små lågstadier på svenska orter samt att skapa förutsättningar för att bevara svenska lågstadier på finskspråkiga orter.

Samarbete och representation

Utöver de 58 medlemsorganisationerna i Svenska studieccentralen samarbetade SFV år 2012 med en rad bildnings- och kulturorganisationer både i Finland och utomlands.

SFV:s styrelse utgör Maria, Tyra, Margit, Emil Bernhard och Leo Bernhard Liljefors stiftelses delegation, medan stiftel-

sens styrelse består av en representant var från SFV (Johan Aura), Samfundet Folkhälsan i Finland (Stefan Mutanen) och Stiftelsen Svenska Blindgården (Ralf Blomqvist).

Svenska folkskolans vänners styrelse fungerar sedan 1963 som styrelse för Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo. Stiftelsen understöder lekskolor, daghem och barnträdgårdar i Esbo.

Stiftelsen Svenska brevinstitutet i Finland grundades 1970 som huvudman för dåvarande Svenska brevinstitutet i Finland. Svenska folkskolans vänners styrelse är likaså styrelse för denna stiftelse.

I styrelsen för den 1988 grundade Eugène, Elisabeth och Birgit Nygréns stiftelse har SFV en representant (Catharina Gripenberg), Nordea en och stiftaren en. Stiftelsens ändamål är att främja litterär och annan kulturell verksamhet.

I styrelsen för Stiftelsen för Hangö sommaruniversitet har SFV två representanter, Johan Aura och Mikael Reuter. Den operativa verksamheten drivs i nära samarbete med Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi.

Stiftelserna avger särskilda årsberättelser till respektive årsmöte.

Tillsammans med Svenska litteratursällskapet i Finland och Svenska studieförbundet äger SFV Kulturhuset Ab, vars verksamhet är att äga och utveckla en Internetportal, att upprätthålla den och tillhandahålla tjänster inom den för finlandssvenska organisationer.

Tillsammans med Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo äger SFV aktier i Swinghill Ab, som driver slalombacken i Noux, Esbo.

SFV äger aktier i Fastighets Ab Svenska Gården i Hyvinge, som invigdes 2002. Den kom till med SFV, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Understödsföreningen för Svenska kulturfonden och Samfundet Folkhälsan som investerare.

Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab är sedan 2001 helägt av SFV. Svenska föreningen i Östermyra har sina lokaler i fastigheten.

Tankesmedjor

Tankesmedjan Lokus bildades av Svenska studieccentralen i början av 2006 som den första i Svenskfinland. SFV är med i Lokus styrgrupp genom Johan Aura som fungerar som tankesmedjans ordförande. Tankesmedjan samarbetar med övriga europeiska tankesmedjor via ELF (European Liberal Forum).

Genom Krister Ståhlberg är SFV representerat i tankesmedjan e2.

Magma – Finlands svenska tankesmedja finansieras av Svenska Kulturfonden, Svenska folkskolans vänners, Föreningen Konstsamfundet, Stiftelsen för Åbo Akademi och Stiftelsen Tre Smeder. Magma är en partipolitiskt obunden tankesmedja som strävar efter att upprätthålla en levande, kritisk och fördomsfri debatt på svenska i Finland och som engagerar en bred publik samt stärker den finlandssvenska identiteten.

2.3 I bildningens tjänst

Upplysning, information

Föreningen upprätthåller fortlöpande kontakt med skolor, daghem och organisationer samt bedriver rådgivande verksamhet i frågor som gäller ekonomi och planering av verksamheten.

Föredrag

Styrelsemedlemmarna har i olika sammanhang hållit föredrag eller svarat för konstnärliga framträdanden inför allmänheten och därvid belyst aktuella bildnings- och kulturfrågor. Flera av dessa framträdanden har skett vid större samlingar med talrik publik. Under året har 32 föredrag, festtal och konstnärliga framträdanden redovisats. SFV:s styrelsemedlemmar har vid flera till-

fällen framträtt i radio och television.

SFV:s webbplats www.sfv.fi uppdateras kontinuerligt. Under adressen www.sfv.fi ges överskådlig information om föreningen med länkar till SFV:s alla enheter.

SFV:s enheter

Axxell Utbildning Ab

SFV (andel 65 procent) är tillsammans med Svenska småbruk och egna hem Ab de största ägarna av Axxell Utbildning Ab, som är huvudman för Axxell. Axxell grundades 1.8.2008, då de tidigare skolorna Västra Nylands yrkesskola, Yrkesinstitutet Sydväst, Lappfjärds folkhögskola, Finns folkhögskola, Cityfolkhögskolan, Kuggomskolan och Åbolands folkhögskola/Språk- och turisminstitutet förenades.

Axxell erbjuder mångsidig utbildning för ungdomar och vuxna genom möjligheten

att avlägga en yrkesexamen eller att enbart utveckla sin yrkeskicklighet genom folkhögskolestudier och kurser. Vid Axxell studerade 2012 3 518 (2011:3 370) studerande, varav 1 178 (2011:1 181) var ungdomar. År 2012 var antalet heltidsanställda vid Axxell 401 (2011:422).

Stefan Johansson var verkställande direktör för Axxell Utbildning Ab fr.o.m. 1.3.2012, då han efterträdde Jan Nybom som avgick i pension. Annika Bussman var rektor.

Styrelsemedlemmarna i Axxell har under 2012 varit: Gustav Wikström (ordf.), Johan Aura (vice ordf.), Jaana Tasanko, Ulrika Lundberg och Kaj Lindholm (styrelsemedlemmar):

Svenska studieccentralen (SSC)

Svenska folkskolans vänner är huvudman för SSC sedan 1920. De finlandssvenska or-

ganisationerna samarbetar med SSC genom Svenska studieförbundet, som 2012 hade 58 medlemsorganisationer, med FSL – Finlands Svenska Lärarförbund r.f. som ny medlem. SSC:s centralkansli fanns 2012 i SFV:s hus på Nylandsgatan 17 B i Helsingfors, med en flytt till G18 planerad för 2013. Regionkanslier finns i Vasa och Åbo. Till SSC hör även ungdomsverkstaden Sveps och Resurscentret Föregångarna samt De Ungas Akademi (DUA).

Svenska studieccentralen, SSC svarar mot det finlandssvenska medborgarsamhällets

utbildnings- och kompetensbehov. Speciell fokus i utbildningen och studiecirkelarna läggs på handledning av individer och facilitering av grupper med betoning på innehållen som befrämjar egenmakt och social inklusion, aktivt medborgarskap och det livsvida lärandet.

Under 2012 hade direktionen för SSC följande sammansättning:

Johan Aura (ordf.), Veronica Fellman (vice ordf.), Veronica Granö-Suomalainen, Eva S. Lassus-Paavolainen, Sonja Londen och Tom Sandström (styrelsemedlemmar).

Kultur- och bildningshuset G18

År 2012 var förändringens år i G18. Arbetet med att utarbeta förslag till strategier för utvecklingen av såväl kultur- och bildningshuset G18 som för Svenska Rum Ab påbörjades under året och utfördes som ett samarbete mellan kanslichefen för SFV och vd:n för Svenska Rum.

De två SFV-anställda, intendenten och receptionisten, överfördes till Svenska Rum Ab med uppdrag att bedriva lönsam affärs-

verksamhet genom uthyrning av Festsalen G18 och SFV-salen.

Personalen bestod av vd Maria Oeschfeldt, koordinatör Johanna Carpelan (t.o.m.31.7 Camilla Nordblad) och vaktmästare Tom Sundberg.

Hyresgäster i G18 var Axxell City, Novia, Åbo Akademi, Cityportal Ab, Kitchen (Café Ab), Schildts Förlags Ab t.o.m. 7.2, Labbet t.o.m. 31.5, Sveps (fr.o.m. 1.6), Anima Boutique Oy (fr.o.m. 1.6), och Trendal Oy fr.o.m. 1.6). Satumainen Oy ansvarade för de praktiska arrangemangen av tillställningar i festsalen till årets slut.

Galleri- och konsertverksamheten handhades av vd:n för Svenska Rum.

Styrelsemedlemmarna i Svenska Rum Ab var 2012: Gustaf Widén (ordf.), Johan Aura (styrelsemedlem), Lisbet Ruth (suppleant).

Min Morgon/Cityportal

SFV äger produktionsbolaget Cityportal och är initiativtagare till att producera morgon-TV på svenska i Finland. I januari 2010 inleddes de direktsända egna morgontv-sändningarna från kulturhuset G18 och framgångarna fortsatte under 2012.

Min Morgon, tillsammans med den tex-

tade sammanfattningen på kvällen, utgör idag ca 15 procent av Yle Fem:s egna utbud och är en av de bärande krafterna på Svenska Yles livsstilswebb.

Den största delen av gästerna i Min Morgon har varit nya ansikten på den finlandssvenska mediearenan. Programmet har gett stor synlighet åt en mångfald av kulturutövare, såsom konstnärer, författare och filmmakare.

Bolaget går målmedvetet in för att bredda sitt produktionsutbud. Under 2012 producerade Cityportal Svenska Yles

storsatsning "Elisabeth möter". Programserien sändes under hösten och väckte uppmärksamhet också internationellt. Arne Wessberg (ordförande), Catharina Gripenberg och Gustaf Widén (styrelsemedlemmar) utgjorde Cityportals styrelse 2012. Cityportals vd Henrik von Pfaler är föredragande.

Schildts & Söderströms Ab

Förlagsaktiebolagen Schildts och Söderströms fusionerades den 1 februari 2012. Samtidigt flyttade företagen in i gemensamma utrymmen på Bulevarden 7 i Helsingfors. SFV är andra största ägare i det fusionerade bolaget.

Under vårvintern genomfördes samarbetsförhandlingar, som resulterade i att

SCHILDTS & SÖDERSTRÖMS

sammanslagd fem tjänster inom digital produktion och grafisk formgivning drogs in. Inom organisationen fokuserade man på att utveckla kostnadseffektiviteten både i den egna verksamheten och i upphandlingen av tjänster. En omfattande lagerrensning gjordes under året, samtidigt som införandet

av nya och strikta nedskrivningsprinciper belastade kostnadssidan hårt. Under hösten togs ett kundhanteringssystem och en ny produktdatabas i bruk, och vid årsskiftet bytte företaget logistiksamarbetspartner och ekonomisystem.

Under året avyttrades förlagets innehav i Förlagssystem Finland och i Alfabet.

I september genomfördes en arbetsmiljöundersökning, som visade att stämningen, arbetsmotivationen och framtidstron är stark hos personalen, trots de genomgripande förändringar som organisationen genomgår.

I december erhöll förlagets författare Christel Rönns Finlandia Junior-priset för boken "Det vidunderliga ägget" och Ulla-Lena Lundberg Finlandia-priset för "Is".

Styrelsemedlemmarna i Schildts & Söderströms Ab har under 2012 varit: Kaj-Gustaf Bergh (ordf.), Stig-Björn Nyberg (vice ordf.), Erik Wahlström, Rita Heilä-Ylikallio, Dag Wallgren, Kaija Pöysti, Gun-Maj Roiha och Dan Johansson (styrelsemedlemmar). Verkställande direktör var Barbro Teir.

Atena Kustannus Oy

SFV är sedan december 2010 ägare till hela Jyväskyläförlaget Atena Kustannus Oy. Genom Atena har SFV tillgång till och växelverkan med den finska kvalitetslitteraturen.

2012 var ett relativt bra år för Atena Kustannus Oy, fastän den allmänna situationen på bokbranschen var utmanan-

didaturer i litteraturpristävlingar. Elina Lappalainen's Syötäväksi kasvatetut blev prisbelönad med både Fack-Finlandia och Kanava-litteraturpriset. Debutnovellsamlingen Sitomisen taito av Saija Nissinen var Savonilitteraturpriskandidat. Debutromanen Rajanaapuri av Roope Lipasti var kandidat i litteraturpristävlingen som arrangeras av Helsingin Sanomat och redan fyra upplagor var slutsålda före julen.

Som helhet fick alla 45 nyhetstitlar bra publicitet i medierna. Under året publicerades 12 pocketböcker, av vilka största framgång nådde Barbara Demicks Suljettu maa - Elämä Pohjois-Koreassa med 20 000 sålda exemplar. E-böcker utgavs 15 st.

Styrelsemedlemmarna i Atena Kustannus Oy var 2012: Pekka Mäkelä (ordf.), Catharina Gripenberg och Stig-Björn Nyberg (medlemmar).

Året fick ett sorgligt slut med sorgebud: Atenas långvarige, prisbelönade och högt uppskattade författare Harri Tapper dog 23.12.2012 i 83 års ålder.

Publikationsverksamhet

SFV:s årsbok SFV-kalendern 2012 utkom i juli. Chefredaktör för SFV-kalendern var biträdande kanslichef Catharina Gripenberg, medan redaktör Rabbe Sandelin ansvarade för artikelanskaffning, redigering och ombrytning.

SFV-kalendern 2012 var den 126:e årgången i serien (den första utgåvan publicerades

de. Omsättningen blev en aning lägre än under toppåret 2011, men i stället fick Atenas böcker många litteraturpris och kan-

1886). I kalendern ingick en rad allmänbildande och underhållande artiklar: Thomas Rosenbergs betraktelse över filmaren, företagaren och folkhögskolemannen Gottfrid Sirén, Tove Fagerholms djupdykning i Dickens, Olof Olssons beskrivning av Svenska Teaterns ombyggnads- och renoveringsprojekt, Gun Springs artikel om tillblivelsen av försöksgården Västankvarn, Marcus Lepolas artikel om de finska intressena i den ryska Alaska-kolonin Sitka, samt Elisabeth Sandelins historiska översikt över turismen till Finland. I tillägg publicerades i årsberättelsedelen den sedvanliga förenings-, boksluts- och fondinformation gällande år 2011, liksom de uppskattade minnesrunorna över hädangångna finlandssvenskar. Även SFV:s nya logo presenterades i kalendern, som distribuerades i en upplaga om drygt 10 000 exemplar.

Kulturtidskriften Svenskbygden, föreningsens medlemstidskrift, utkom med fyra nummer under sin 91:e årgång. Tidskriften hade en upplaga på cirka 10 500 exemplar. Chefredaktör var biträdande kanslichef Catharina Gripenberg, medan redaktör Rabbe Sandelin ansvarade för redigering och layout.

I Svenskbygden nr 1 ingick bland annat artiklar om det fusionerade förlaget Schildts & Söderströms och Axxells nybyggnad i Karis, samt intervjuer med Lasse Mårtensson och Topeliuspristagaren Minna Knus-

Galán. Nummer 2 lyfte fram nytänkandet inom biblioteksvärlden med Sello i Esbo som exempel, och intervjuade Ann-Mari Häggman samt Axxells nye vd Stefan Johansson. I Svenskbygden nr 3 intervjuades nye vd:n för Finlands Mässa, Christer Haglund, lärarutbildaren Benita Kavander samt Reinhold Enqvist, som gjort sig känd som forskare i språkkonflikten. Huvudintervjun i nr 4 utgjordes av ett porträtt av skådespelaren och koreografen Fred Negendanck, medan webbleverantören Kulturhuset och projektet för öppen data, Pondus, fick representera det senaste på nätfronten.

Flera av Svenskbygdens mångåriga frilansare och medarbetare fortsatte leverera intressanta artiklar till tidskriften. Gustaf Widén medverkade i varje nummer som kolumnist. Från nummer 3 gjordes en lätt layoutmässig ansiktslyftning bl.a. gällande rubrikstilarna.

Tanken på att återuppliva tidningens redaktionsråd sattes tillsviðare på is – redaktionen arbetade dock ihärdigt med att bygga upp en aktiv frilansargrupp i hela Svenskfinland, för att bättre täcka och bevaka de områden som SFV räknar till sitt kärnkunnande. Även framöver kommer tidningen att tydligare belysa olika projekt där SFV finns med, antingen som ägare, initiativtagare eller stödjare. Svenskbygden trycktes hela året på Oy Fram Ab i Vasa.

En nätbaserad läsundersökning lan-

serades i december. Syftet med undersökningen var att ta reda på hur läsarna ser på Svenskbygdens innehåll och layout, och hur bra tidningen lyckas bevaka de frågor som hör till SFV:s verksamhetsområden. Resultaten publiceras våren 2013.

I serien Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner utkom under våren som volym 192 Benita Ahlnäs bok om Litteraturkretsen i Borgå och dess 40-åriga historia.

Till Bokmässan i Helsingfors i oktober lanserades de två följande böckerna i SFV:s populärt hållna serie biografier över finlandssvenska kulturpersonligheter. Volym 193 i SFV:s skriftserie och biografi nummer 2 blev Marit Lindqvists Aleko Lilius – med äventyret i portföljen. Volym 194 och nummer 3 i biografiserien blev Eirik Hornborg – orädd sanningssägare och rättsskämpe av Anna Lena Bengelsdorff. Båda böckerna fick ett gott bemötande och sålde bra även under julförsäljningen. Biografiserien uppmärksammades även i medierna; biografigruppens ordförande Gustaf Widén och gruppens sekreterare Rabbe Sandelin besökte i november Radio Vegas Lördax-redaktion för att berätta om böckerna och serien.

I slutet av verksamhetsåret fanns avtal om ytterligare åtta biografier – utgivning- en väntas bli två volymer per år under överskådlig framtid. Medlemmarna i SFV:s biografigrupp var Gustaf Widén (ordförande), Berndt Arell, Ann-Mari Häggman, Anna Friman, Bo Lönnqvist, Catharina Gripenberg och Rabbe Sandelin (sekreterare).

SFV deltog för andra gången i Bokmässan i Helsingfors i oktober. I SFV:s monter såldes nyutgivningen i biografiserien samt andra böcker ur SFV:s skriftserie. Även medlemstidskriften Svenskbygden delades ut. Deltagandet blev en succé, SFV:s försäljning ökade med 108 procent jämfört med år 2011, och föreningen fick även 40 nya medlemmar. Under verksamhetsåret beslöts att SFV även deltar i bokmässan i Vasa i april 2013.

CAMILLA NORDBLAD och **RABBE SANDELIN** i SFV:s monter under Bokmässan i Helsingfors.

MARIT LINDQVIST, skrev SFV-boken *Aleko Lilius – med äventyret i portföljen*. Här intervjuad av **WIVAN NYGÅRD-FAGERUDD**.

ANNA LENA BENGELSDORFF skrev SFV-boken *Eirik Hornborg – orädd sanningssägare och rättsskämpe*. Intervjuad på bokmässan av **JANINA ORLOV**.

SFV:s kanal på videosajten YouTube.

Arbetet med att utveckla SFV:s närvaro på nätet fortsatte. All utgivning i serien Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner marknadsförs på den egna webbsidan, medan SFV-kalendern och Svenskbygden publiceras i sin helhet på nätet som elektroniska versioner. SFV återfinns sedan år 2010 på de sociala nättjänsterna Facebook och Twitter, vilka utnyttjas främst som informations- och marknadsföringskanaler. En egen YouTube-kanal möjliggör videorapportering från olika SFV-tillställningar.

Det redaktionella arbetet med den idag helt nätbaserade elektroniska versionen av Uppslagsverket Finland (uppslagsverket.fi) flyttades efter fusionen mellan Schildts och Söderströms till SFV. Olika alternativ för Uppslagsverkets framtid gällande uppdateringar och eventuellt nytt redaktionellt arbete är föremål för undersökningar. Tills vidare fungerar SFV:s redaktör Rabbe Sandelin även som uppslagsverkets redaktör.

Belöningar och hedersbetygelser

Det av kommerserådet Ane Gyllenberg 1965 instiftade Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond ”för väl utförd gärning Finlands svenska kultur till fromma” tilldelades vid utdelningsfesten den 28 mars 2012 professor Ann-Mari Häggman, Vasa. Prisets storlek var 15 000 euro.

ANN-MARI HÄGGMAN mottar Kulturpriset.

Folkbildningspriset, 10 000 euro, tilldelades filosofie doktor Roger Holmström, Åbo. Denna utmärkelse instiftades 1942 på initiativ av skolrådet John Österholm och bar tidigare benämningen ”Priset till folkbildningens trotjänare”.

ROGER HOLMSTRÖM, Folkbildningspriset.

SFV:s brobyggarpriis, 10 000 euro, som instiftades av SFV:s styrelse 2011, bör enligt statuterna tilldelas en person som med egna insatser har ökat förståelsen och toleransen för det svenska i Finland. Priset tilldelades direktören för Institutet för de inhemska språken Pirkko Nuolijärvi, Helsingfors

PIRKKO NUOLIJÄRVI, Brobyggarpriiset.

Christoffer Grönholms pris, 10 000 euro, som instiftades av SFV:s styrelse 2012, bör enligt statuterna tilldelas en svensklärare som utfört en kulturgärning. Priset tilldelades svenskläraren, lektor Asta Rauhala, Åbo.

ASTA RAUHALA, Christoffer Grönholms pris.

Den år 1962 instiftade **Folkbildningsmedaljen** med ett stipendium om 2 500 euro, tilldelades vid utdelningsfesten:

Staffan Bruun, för sina folkbildande historiereportage i Hbl

Georg Hannus, för sitt engagemang för anpassade boenden för äldre och återskapandet av prostens Aspegrens trädgård vid Rosenlund

Benita Kavander, för sina engagerande debattinslag, främst gällande skolfrågor och svenska frågor

Harriet Lindroth, för sina över 40-åriga insatser som ledare och regissör för Madrak

Fritz-Olle Slotte, för sin kreativa insats på kulturscenen i norra svenska Österbotten

Hagforsmedaljen, SFV:s 100-årsmedalj med ett stipendium om 2 500 euro, som av styrelsen utdelas för ”förtjänstfull svensk kulturgärning” tilldelades vid utdelningsfesten:

Rita Bergman, för sina insatser för musik- och kulturlivet i Östra Nyland

Viveka Bäck, för sin okuvliga kamp för svenskan på olika fronter

Torbjörn Engman, för arrangerandet av festivalen ”Visor så in i Norden”

Elisabet Fält-Grönqvist, för sina pionjärinsatser inom Ung företagare i skolvärlden

Ben Johans, för sin insats för den åländska litteraturen i synnerhet men även allfinlandssvenska bok-satsningar

Per Thomasfolk, för sitt engagemang i en mängd olika organisationer och föreningar.

Lillholmsstipendiet. Det av justitierådmanen Walter Backman (1886–1970) till föreningen donerade sommarstället Lillholmen i Västanfjärd, ett seglartorp från 1800-talet, används av föreningen som sommarhem för kulturarbetare, som under juni–augusti får förfoga över stället som ett särskilt stipendium för vetenskaplig, konstnärlig eller litterär verksamhet. Sommaren 2012 var författaren Fredrik Lång gäst på Lillholmen.

Bejarholmsstipendiet, med rätt till tre månaders vistelse på den av fru Birgit Ekberg (1899–1997) till SFV donerade Bejarholmen i Ingå skärgård, skall enligt donatorn ges till ett lärarpar. Sommaren 2012 var Annika och Jan-Erik Gustafsson från Karis Bejarholmsstipendiater.

Vid utdelningsfesten 2012 utdelades för tionde året i följd **stipendier till lärare i svenska vid finska läroanstalter**. Tio lärare erhöll ett stipendium om 2 500 euro var:

Marjatta Ahokas, Karihaaran koulu, Kemi

Marianne Autio, Tampereen yhteiskoulun lukio

Sirpa Frondelius, Joensuu lyseon lukio

Päivi Innala, Lappia, Tornéå

Oili Jokinen, Huhdin koulu ja Väinö Linna lukio, Urala

Arto Kalliokoksi, Seinäjoen lukio

Ulla Stenman, Tampereen Teknillinen Yliopisto

Anne Suontaus, Kunikaantien lukio, Esbo

Heli Vuorela, Muuramen lukio

Hillevi Österman, Kallion ala-aste

Topeliuspriset – det finlandssvenska publicistpriset, instiftat 1990 av SFV och Finlands svenska publicistförbund, utdelas på Topelius födelsedag den 14 januari. Med detta pris vill SFV dels lyfta fram Topelius journalistiska gärning, dels premiära dagens svenska journalistik. Journalisten Minna Knus-Galán tilldelades det tjugoundra Topeliuspriset. Priset om 5 000 euro överräcktes av SFV:s vice ordförande Lis-

bet Ruth och Publicistförbundets representant Magnus Hertzberg.

MINNA KNUS-GALÁN, MAGNUS HERTZBERG och **LISBET RUTH**.

Till årets **Fredrika Runeberg-stipendiat** utsågs prästen, journalisten och författaren Hilkka Olkinuora, som fick stipendiet för sitt förtjänstfulla arbete för att förstärka det nordiska samarbetet och kvinnans ställning i arbetslivet. Stipendiet om 8 000 euro överräcktes den 2 september i J.L. och Fredrika Runebergs hem i Borgå. I Fredrika Runeberg-kommittén är SFV, Svenska kulturfonden, Svenska kvinnoförbundet och Finlands svenska Marthaförbund representerade. SFV representerades av Lisbet Ruth och Catharina Gripenberg.

Arvid Mörne-tävlingen

Sedan 1986 utlyser SFV årligen en litterär tävling för finlandssvensk ungdom, Arvid Mörne-tävlingen. Föreningen har ansett det vara viktigt att på olika sätt främja den litterära återväxten.

SFV:s Arvid Mörne-tävling inriktas vartannat år på lyrik, vartannat på prosa (noveller). Arvid Mörne-tävlingen 2012 gällde dikter och samlade 126 deltagare.

I tävlingsjuryn satt Gustaf Widén (ordf.) Julia Tidigs och Maria Lassén-Seger.

Första pris, 5 000 euro, tillföll Emma Mattsson (f. 1986), Jakobstad, för diktsviten ”Sarkasmsporer från ett stymptat hjär-

Från höger: **EMMA MATTSSON** (1.pris), **SYLVIA JAVÉN** (2.pris), **VALTER HOLMSTRÖM** (3.pris), **EMMA MALMBERG** (hedersomnämmande), **SATU LAUKKANEN** (hedersomnämmande).

ta”. Här ges fräna och frasfria bilder från en vardagsverklighet bortom all idyllisering. Språket med sina finurliga ordsammansättningar har en häftig puls mot en naturnära frihetslängtan i en känslomässigt övertygande helhet.

Tredje pris om 2 000 euro tilldelades Valter Holmström (f. 1988), Helsingfors, för en välkomponerad diktsvit där gemenskapers möjlighet och samtalets flyktighet, bråddjup och fysiskt påtagliga karaktär utforskas på ett språk som på samma gång är starkt visuellt, ytterst koncentrerat och kontemplativt.

Ett hedersomnämmande tilldelades Satu Laukkanen (f. 1990), Åbo, för sin apokalyptiska diktsvit ”Askrosor” vars personliga mix av högstämndhet och mustig kroppsmetaforik frammanar diktjagets vision av kärlekens hetta och kyla.

Ett hedersomnämmande tilldelades Emma Malmberg (f. 1995), Enklinge, Åland, för en extatiskt klingande diktsvit, som likt en bön till universum beskriver människans livsdans över silverfrostiga berg under gåtfullt gnistrande stjärnor.

Solveig von Schoultz-tävlingen

Sedan 2004 anordnas Solveig von Schoultz-tävlingen, SFV:s skönlitterära tävling för personer över 30 år. Solveig von Schoultz-tävlingen följer samma koncept som Arvid

Fr.v. **KARIN ERLANDSSON** (1. pris), **LOTTA SANHAIE** (hedersomnämmande), **ANN-CHRISTINE SNICKARS** (hedersomnämmande), **KRISTIAN BRUNELL** (3. pris), **SONJA NYSTRÖM** (2. pris).

Mörne-tävlingen, varför 2011-årstävling gällde dikter. Tävligen samlade 97 deltagare.

Första pris, 5 000 euro, gick till Karin Erlandsson (f. 1978), Mariehamn, för en suveränt genomförd diktsvit om längtan efter bekräftelse och drömmen om försoning. Kring en älgjägare, som i sitt svajande torn förvandlas till fjärlissamlare, vävs en tät och mångtydig text, där metaforiken kring jägare och jagad ges existentiella undertoner. Andra pris om 3 000 euro tilldelades Sonja Nyström (f. 1954), Åbo, för en diktsvit som med små gester förmår skapa stor intensitet och röja ett dramatiskt händelseförlopp kretsande kring längtan, närhet och brist. Tredje pris om 2 000 euro tilldelas Kristian Brunell (f. 1975), Jakobstad. I Brunells hyperkompakta diktsvit "Hav av nebulosor" tas vi med på en hisnande kosmisk färd där metamorfosen är grundmodus klangbotten av mörk, nästan desperat humor.

Andra pris, 3 000 euro, tilldelades Sylvia Javén (f. 1988), Nagu, vars stramt hållna diktsvit skildrar en djupt personlig sorgprocess. Osentimentalt dråpliga strofer samsas med gripande sinnebilder av och det mest eteriska tar fysisk form.

Två hedersomnämnananden delades ut: det ena tillföll Lotta Sanhaie (f. 1981), Helsingfors, för sin gripande prosadikt om

att trotsa jantelag, likriktning, och vägra passa in, speglat i en mammas klivna för-tvivlan och tillit till sitt avvikande barn. Det andra hedersomnämmandet gick till Ann-Christine Snickars, (f. 1953), Åbo. I sina dikter porträtterar hon en åldrande människa, som lever bland minnen i väntan på färden över glömskans flod. Språket är enkelt, glasklart.

I juryn satt författaren Gustaf Widén, kritikern och litteraturforskaren Julia Tidigs och litteraturvetaren och barnbokskritikern Maria Lassén-Seger.

2.4 Stöd till utbildningsarbetet, stipendier och understöd

Vid sidan av den kulturpolitiska verksamheten och strävandena att fungera som serviceorgan för det finlandssvenska utbildningsarbetet är föreningens bidrag till föreningar och organisationer en viktig del av SFV:s arbete. Inom denna sektor är föreningens samarbete med övriga finlandssvenska stiftelser och fonder av stor betydelse.

Utöver de allmänna understöden till skolor och organisationer utgör understöden till finlandssvenska ungdomar för deras yrkesutbildning en väsentlig uppgift. Till de sektorer som SFV prioriterar hör också stöd för att upprätthålla den svenska skolan och skolbiblioteken, understöd till auskultanderande ämneslärare och startpengar till behöriga lärare på orter där de svenskspråkiga är i betydande minoritet.

Ur fonder för bestämda ändamål har understöd utbetalats i enlighet med gávourkundernas bestämmelser.

I stipendier, bidrag, understöd och priser har SFV under året beviljat 4,5 miljoner euro. Mottagare av dessa bidrag var 148 skolor, 134 daghem och eftisar, 250 föreningar och organisationer, 157 studerande, 121 lärare, 41 övriga privatpersoner. Antalet mottagare av understöd för speciella ändamål var 54. Antalet pristagare var 32.

Ur Professor Henrik Cederlöfs fond utdelades ett stipendium om 600 euro till studerande vid Yrkeshögskolan Novia.

Ur medel som styrelsen för Gustaf Alfred Hastigs stiftelse ställt till förfogande utdelade SFV:s styrelse sju stipendier om 500 euro.

3. DONATIONER och FONDER

Föreningen mottog gåvor och bidrag till tidigare fonder, tillskotten uppgick 2012 till 28 270 euro.

Stiftelsen för Åbo Akademi översände 251 205 euro, beloppet utgör 2/8 av nettoavkastningen av Ellen och Hjalmar Wase-lius fond, vars förvaltning handhas av Stiftelsen för Åbo Akademi.

Svensk minnesfonds och Svensk hyllningsfonds adresstjänst har under året antitats av en trogen kundkrets.

Övriga gåvor

Många gåvor utöver de nämnda har under året överlämnats till föreningen, bland annat gåvor till arkivet och boksamlingen.

För alla dessa gåvor och bidrag uttalar styrelsen ett varmt tack.

SLUTORD

Svenska folkskolans vänner har hela det svenska utbildningsfältet i Finland som sitt verksamhetsområde. Genom sin stora medlemskår och sin vittomspännande verksamhet är föreningen en folkrörelse. Att främja modersmål, kunskap och bildning har också under 2012 varit de viktigaste målen. Föreningen har aktivt verkat för att varje finlandssvensk på sitt modersmål skall kunna stärka sin personliga kompetens. Varje nytt år medför nya krav och nya utmaningar. Svenska folkskolans vänner vill verka som en flexibel och välfungerande folkbildningsorganisation som är beredd att möta framtiden. Nya genomtänkta lösningar eftersträvas, men den övergripande målsättningen att främja utbildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning förändras inte.

HELSINGFORS DEN 13 MARS 2013

PER-EDVIN PERSSON
ORDFÖRANDE

LISBET RUTH
VICE ORDFÖRANDE

VERONICA FELLMAN

STIG-BJÖRN NYBERG

WIVAN NYGÅRD-FAGERUDD

MIKAEL REUTER

MICAELA ROMANTSCHUK-PIETILÄ

GUSTAF WIDÉN

GUSTAV WIKSTRÖM

Svenska folkskolans vänner - Fondredovisning

Kapitalfonder

<i>Namn</i>	<i>1.1.2013</i>	Nils Göran Engströms fond.....	10 000,00	Hanna Holmströms fond.....	113 332,59	Målarmästare C. A. och hans hustru	
<i>Hanna Agnisbäckers fond</i>	<i>51 620,41</i>	Östen Engströms fond.....	39 810,92	Konsul Victor Hovings fond.....	2 821,69	Ulrika Charlotta Lindfors testamentsfond.....	70 841,09
Dir.cant. Emil Ahlsgogs fond.....	298 302,82	Thure Ertmans fond.....	23 602,65	Lennart Häggbloms fond.....	7 037,66	Henry och Ulla Lindfors fond.....	504 563,78
Gerda Ahlströms minnesfond.....	54 010,53	Fastighetsrådet Henrik Estlanders fond.....	20 000,00	Paul Häggbloms stipendiefond.....	4 761,54	Anna och Evert Lindqvists fond.....	326 918,14
Arthur och Aina Alléns fond.....	1 659,85	Hedvig Falckens fond.....	18 025,71	Marianne Häggströms fond.....	210 000,00	Göta och Erik W. Lindroos fond.....	265 581,85
Agnes Anderssons fond.....	15 336,72	Fallåker Teaters fond.....	70 706,00	Elin och Gertrud Janssons fond.....	1 659,85	Emil Arthur Lindroths fond.....	113 332,59
Dagny och Waldemar Appelgrens fond.....	149 617,23	Ax. Tor Federleys fond.....	7 070,79	Hilding Janssons minnesfond.....	2 987,69	Maj-Lis, Åke och Maj-Britt Lindströms fond.....	50 000,00
Arbetets Vänner i Wiborg fond.....	83 661,55	Viktor Federleys fond.....	45 047,45	Frank Jernströms minnesfond.....	7 105,00	Svea Lindström-Siréns och Sven Siréns fond.....	250 054,99
Elin och Hans Arrpes fond.....	66 392,86	Femte februari-fonden.....	12 614,60	Lärare Artur Johanssons gåva.....	2 423,42	Lovisa svenska köpmannaförenings fond.....	50 429,00
Charlotte Askolins fond.....	7 070,79	Erik och Sylvi Feldts fond.....	460 266,38	Oskar Johanssons fond.....	12 282,60	Selma Lundells fond.....	1 659,85
Anna Elisabet Backmans fond.....	19 287,12	Finlands Svenska Lokomotivmannafond.....	2 832,35	Sanny Johanssons fond.....	23 602,65	G. A. Lundenius fond.....	70 841,09
Justitierådman Walter Backmans fond.....	150 711,69	Karl Evert Finnbergs minnesfond.....	796,15	Johan Johnsons fond för kulturverksamhet.....	25 010,56	Sofia Lundqvists fond.....	18 058,84
Birger och Rakel Berglunds fond.....	350 666,59	K. Fr. Forsius fond.....	3 585,26	Ebba och Jaakko Juvas fond.....	134 622,96	Sofia och Jakob Lundqvists fond.....	558 496,27
Edith och Henrik Bergströms fond.....	244 719,66	Elna Forsmans stipendiefond.....	6 639,22	Elsa Karlssons och Inga Wiks fond.....	29 445,16	Svenska folkskolans i Lönnhammar fond.....	1 659,85
Jan-Henrik Björcks fond.....	88 330,38	Bo Fredrikssons minnesfond.....	251 401,00	Karl-Erik Karlssons fond.....	3 442,54	Kommerserådet Otto Malms donationsfond.....	31 005,44
Björkbacka skolas fond.....	37 246,39	Irene Frelanders fond.....	7 635,23	Kasaböle privata svenska folkskolas fond.....	92 069,65	Anna och Oskar Malmbergs minnesfond.....	70 841,09
Heinrich Otto Blanketts fond.....	106 892,51	Ivar och Aina Friemanns fond.....	41 445,71	Sigrid och Jacob Kaustells fond.....	5 875,81	Alfred, Olga och Agda Malmgrens fond.....	142 462,41
Frans Otto och Selma Catarina Blomqvists fond.....	1 659,85	Tekla Frostells minnesfond.....	15 535,86	Eva och Henrik Kihlms fond.....	2 093 910,43	Fru Anna Malmqvists fond.....	4 249,10
Johanna Alina Blomqvists fond.....	2 921,26	Föreningen Svensk-Finlands Vänner understödsfond.....	68 027,36	Lennart Kihlms donationsfond.....	14 141,75	Ebba och Ragnar Mannils fond.....	86 931,57
Nils Johan Blomqvists fond.....	10 355,00	Försäkringsbolaget Svensk-Finlands fond.....	28 172,49	Agnes och J. R. Korkmans fond.....	30 640,31	Ethel och Birger Marnilas fond.....	149 383,84
Ninno och Tage Blåfields fond.....	13 544,17	Familjen Gahmbergs barnträdgårdsfond.....	93 481,04	Helena Korvelas fond.....	52 685,05	Gösta Masalins gåva.....	1 659,85
Göran von Bonsdorffs fond.....	22 520,00	Karl Knut Galetskis fond.....	180 190,15	Ilmari och Nanny Kriegs minne.....	142 744,63	Lektor Signe Mattssons fond.....	55 637,24
Henrik Borgströms fond.....	12 017,03	General G. E. Galindos testamente.....	72 069,37	Ethel och Ragnar Krogius fond.....	24 034,22	Irina Matvejews fond.....	5 794,12
Hembygdsrådet Helmer W:son Bäckmans fond för den svenska saken.....	236 263,18	Carl Jacob och Nanna Gardbergs fond.....	43 571,85	Mimmi Kroijerus' fond.....	19 818,26	Runar Meinanders fond.....	21 544,54
Gunnar Bäckes minnesfond.....	13 663,13	A. G. Geitlins fond.....	8 996,20	Vaktmästare K. J. Kymlanders folkskolefond.....	3 020,82	Ulla och Ragnar Meinanders fond.....	11 584,37
Signe och Anders Bäckes minnesfond.....	10 625,08	Florentin Granholms fond.....	1 659,85	Kamrer Henrik Kåhlms fond.....	4 713,97	Minnet av 1918 års frihetskamp.....	38 275,54
Signe Böckermans fond.....	22 057,02	Rolf Grönbloms bildningsfond.....	63 070,47	Ebba Kåhlms fond.....	11 552,32	Kollegan A. W. E. Modeens fond.....	1 659,85
Friherre Bengt Carpelans fond.....	109 083,33	Frans Bruno Gröndahls fond.....	225 669,18	Nils Källströms fond.....	37 847,86	Referendarierådet Karl Modeens fond.....	188 920,79
Tor Carpelans fond.....	25 362,07	Maria och Frans Bruno Gröndahls minnesfond.....	3 286,39	Agnes och Robert Lagus fond.....	34 159,14	Systrarna Aina och Alma Nordbergs fond.....	2 821,69
Brita Cavonius fond.....	122 573,59	Ernfrid Grönholms fond.....	186 405,99	Nanna Medea Lagus fond.....	47 437,74	Valter och Ingrid Nordlings fond.....	228 291,73
Edvin Cavonius premiegåva.....	16 432,30	Ester Adèle Grönlunds fond.....	328 976,43	Lappfjärds folkhögskolas stipendiefond.....	14 220,00	Gustaf Viktor och Emilia Sofia Nordlunds fond.....	276 094,44
Tandläkare Walborg Cederbergs fond.....	24 631,79	Edmund Wilhelm Guerillots fond.....	279 679,70	Georg Lauréns fond för kulturändamål i Österbotten.....	19 818,26	Anna och J. A. Nordströms fond.....	10 622,92
Professor Henrik Cederlöfs fond, korrigerad 2011 till rättefonder.....	0,00	Filosofie doktor K. J. Hagfors stipendiefond.....	28 748,03	Lars Algot Laurents fond.....	2 821,69	Else-Maj Nordströms fond.....	233 035,63
Signe och Åke Dalbergs fond.....	8 896,64	Viva och Ragnar Hanssons fond.....	26 980,00	Frans Robert Leschs fond.....	8 996,20	Mathilda Nordströms fond.....	3 618,40
Sylvia Dahlmans fond.....	526 627,85	Otto Hartmans fond.....	5 643,38	Jenny Lesches minne.....	1 346 666,06	Vilhelmina Nordströms fond.....	48 665,85
Olivia Dahls testamente.....	5 610,24	Ester och Artur Heikkiläs fond.....	5 178,67	Oskar Jakob Less' fond.....	37 777,53	Hilma Nybergs fond.....	1 659,85
Birgit och Ivar Ekbergs fond till förmån för finlandssvenskt bildningsarbete.....	769 692,02	Skolföreståndare Georg Helmers fond.....	38 275,54	Ebba och Gerda Linds fond.....	132 785,55	Gerda Maria Nyholms fond.....	51 421,27
Hugo Ekhammars fond.....	17 195,70	Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond.....	1 700 000,00	Edit Lindbergs fond.....	162 928,02	Vilhelm Nyholms fond.....	28 847,59
Greta och John Ekholms minnesfond.....	85 005,36	Gust. Ad. Helsingius minnesfond.....	7 668,36	Gustaf Evert och Irene Lovisa Lindbergs minnesfond.....	5 676,51	Ernst Einar Nylunds fond.....	693,60
Gabriella och Evert Ekroths fond.....	488 306,27	Adèle och Martha Henrikssons fond.....	397 958,53	Edit Matilda Lindbloms minnesfond.....	3 000,82	Nina Nylunds fond.....	46 475,03
Elementarkursfonden.....	8 996,20	Vilhelmina Hisingers donationsfond.....	72 102,67	Anna Sofia Lindbäckes fond.....	76 019,77	Nyländska fonden.....	6 705,48
Ebba M. Enboms fond.....	1 659,85	Edit Holmbergs fond.....	15 469,59	Alice Lindebergs fond.....	108 452,62	Kerttu och Arvid Nymans fond.....	33 196,43
Hulda Rosalie Engbergs fond.....	293 389,88	Mårten Holmbergs fond.....	4 547,97	Johan Alfred och Charlotta Wilhelmina Lindebergs fond.....	5 676,51	Johan och Sofia Nyqvists fond.....	57 230,65
Mårta Engbloms fond.....	24 366,23	Elin och Karl Holmqvists fond.....	98 327,71	Astrid och Helmer Lindells fond.....	47 238,44	A. J. Nysteds fond.....	1 659,85
		Lärarinnan Maj Holmqvists fond.....	65 496,58	Tulluppsyningsman Lindéns fond.....	25 229,20	Karl-Edvard och Gunvor Nysténs fond.....	54 354,58
		Ann-Mari Holmströms fond.....	120 000,00			Stig och Maire Nyströms fond.....	62 850,00
						Tor-Erik Näsmanns fond.....	245 653,19

Axel Immanuel Olins fond.....	2 821,69
Hjördis och Hugo Olins fond.....	728 242,45
Bröderna Paqvalins fond.....	1 659,85
St Petersburg-Liedertafel-fonden.....	2 522,99
Publikationsfonden.....	47 979,32
Emil och Bertha Randéns fond.....	18 025,71
Åke och Wivan von Reehausens fond.....	284 592,81
Maria Renfors fond.....	253 188,93
Riihimäki svenska folkskolas fond.....	1 659,85
Överstelöjtnant Nils Roos fond.....	259 496,31
Johan Rosbergs och fru Lycka Rosbergs fond.....	21 710,37
Joel Rundts fond.....	7 303,22
Johan Sigfrid Rönnbergs fond.....	10 390,48
Johan Helmer Sandelins och Linnéa Backlunds fond.....	1 518 005,19
Ellen och Olga Sandholms minne.....	405 626,90
Karin Sandholms fond.....	31 702,58
Håkan Sandströms fond.....	22 960,45
Tom Sandströms fond.....	20 035,00
Estrid Schildts minne.....	9 029,51
Auda Schulmans fond.....	569 792,63
Astrid och Valter Siemssens fond.....	53 545,82
Wolter Simbergs fond.....	3 817,53
Helmer och Anne-Marie Sippels minnesfond.....	14 000,03
Sigward W. Sippels fond.....	14 000,03
Stig Sige Sippels minnesfond.....	14 000,03
Waldemar och Hjördis Maria Sippels minnesfond.....	14 000,03
Matilda och Johan Viktor Siréns fond.....	167 489,02
J. F. Skipparis fond.....	56 666,21
Kanslirådet Kaj Snellmans fond.....	74 426,35
Bergsrådet Seth Sohlbergs donationsfond.....	576 621,54
Evelina och Viktor Spjuts understödsfond.....	4 249,10
Anna Stenbergs fond.....	4 514,67
Anna-Lisa Stenbergs fond.....	6 041,81
Ellen Stenbäckers fond.....	6 705,65
Josef och Emma Stenbäckers minnesfond.....	1 659,85
Irene och Halvdan Stenholms fond.....	3 126 426,24
Agda Maria och Gigge Strandviks fond.....	28 914,03
Adhemar Strengs fond.....	2 854,82
Harry Waldemar Strömmers fond.....	174 281,21
Ester och Georg Ströms fond.....	23 071,52
Karin Ströms fond.....	18 589,98
Vivi Strömstens minne.....	25 389,40
Axel Stålströms fond.....	7 070,79
Ständiga medlemmars fond.....	57 529,35
Anders Gustaf Sundbergs fond.....	1 659,85
Jarl Sundborgs minnesfond.....	3 319,69
Anna Sundholms fond.....	70 841,09
Svenska Bildningens vänner i Brahestad fond ..	12 747,46
Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarna rfs hyllningsfond.....	310,15

Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarnas studiefond.....	761,60
Svenska kamratförbundets Vilohemsfond.....	1 643,65
Svenska Skolfonden.....	526 162,97
Svenska Studieandelskassans fond.....	24 152,79
Svensk-Finlands Musikfond.....	1 659,84
Syfoeringens Utbildningsfond.....	84 949,53
Kanslirådet Carl Synnerbergs fond.....	180 190,14
Eva och Bjarne Takolanders fond.....	72 102,66
Nina Tallbergs fond.....	6 606,08
Inga Tallqvists fond.....	222 099,20
Rosa Tammelanders minnesfond.....	3 817,52
Josef Emil Teirs fond.....	338 835,76
Rusthållaren Frans Tennbergs fond.....	94 443,73
Mathilda Thölgrens fond.....	61 977,76
Johan Fredrik Timpers fond.....	22 673,08
Karl Emil Tollanders fond.....	90 675,12
Vera Torkells minnesfond.....	26 590,34
Nikolaj August och Mathilda Maria Turdéns fond.....	17 295,27
Sigrid Vaenerbergs fond.....	8 597,93
Ina och Emil Wahlroos fond.....	519,50
Elsa Wasastjernas fond.....	9 460,91
Bröderna Oskar, Karl, Herman, Anton och Hjalmar Waselius fond.....	6 690 922,85
Aug. och Matilda Weckströms fond.....	108 120,62
Leif Westerbergs minnesfond.....	9 427,77
Christel och Hilding Westerholms fond.....	4 182,67
William Magnus Wickbergs fond.....	1 147 886,79
Einar och Ruth Wickströms fond.....	25 228,19
Lilly Wickströms minnesfond.....	4 713,97
Arkitekt Marita Wickströms fond.....	421 666,32
Justitierådman Tor Wickströms fond.....	3 186,82
Nanny Widerholms fond.....	2 821,69
Ruth och Paul G. Wiklunds gåva.....	2 052,57
Viks Småskolefond.....	7 435,92
Birger Rudolf Wikströms fond.....	78 310,32
Elin Wilhelmssons fond.....	119 507,11
Ane Winqvists fond.....	2 821,69
Hanna Winqvists fond.....	33 030,43
Lantbrukare Janne Winkvists fond.....	2 821,69
Västra Nylands musikfond.....	3 618,40
Robert Ådahls fond.....	3 618,40
Alexandra Åhmans fond.....	7 801,23
Viktor Öbergs fond.....	15 038,02
Östsvensk samling i Grankulla.....	1 973,18
TOTALT	38 757 222,76

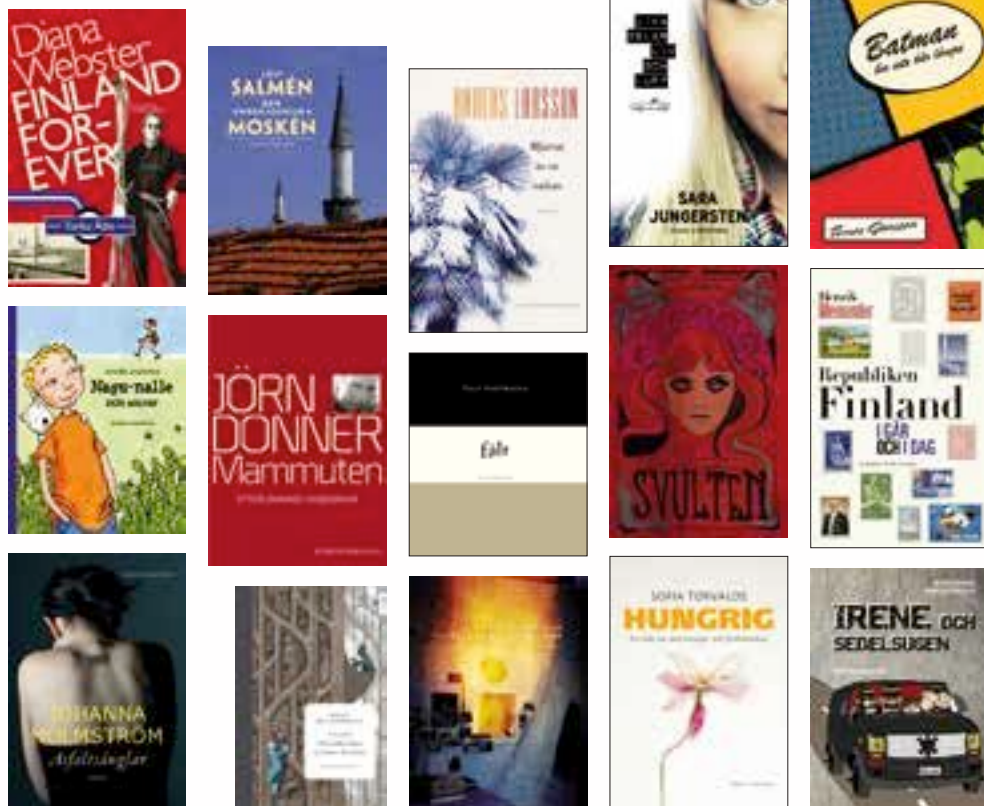
Räntefonder

<i>Namn</i>	<i>1.1.2013</i>
Handlanden K. G. Adolfssons fond.....	19 241,37
Bröderna Antells folkhögskolefond.....	2 962,97
Johan Askolins donationsfond.....	21 576,83
Aurorafonden.....	3 799,53
Läraren Gustaf Knut Backmans fond.....	137 408,69
Dagmar och Oskar Bergenströms minnesfond.....	107 326,60
Elin Bergstadi fond.....	1 742,93
Emil Björkells livräntefond.....	34 857,62
Syskonen Björkells fond.....	49 602,32
Kerstin Björklunds minnesfond.....	24 400,37
Napoleon Björkströms skolfond.....	5 333,24
Greta Blomfeldt-Lindroos och Eric Lindroos fond.....	42 830,20
Nadine von Bonsdorffs minne.....	1 742,93
Gösta och Gertrud Branders gåva.....	297 544,62
Karl Theodor Brobergs fond.....	8 951,49
Dipl.ing. Lennart Bromans fond.....	9 547,48
Ernst Mathias Calonius fond.....	4 712,27
Alfhild och Maria Castréns fond.....	117 365,57
Maria Castréns fond.....	98 612,28
Margit och Gösta Cavonius fond.....	30 988,46
Professor Henrik Cederlöfs fond.....	22 777,71
Professor Johannes Cederlöfs fond.....	40 147,43
Rafael och Viking Collianders fond.....	17 428,81
Carl Magnus Creutz stipendiefond.....	1 742,93
Anders Edvard Dahls fond.....	148 772,31
Ninni och John Dahls gåva.....	478 975,31
Axel Damstens fond.....	59 013,95
Jur.lic. Georg C Ehrnrooths fond.....	72 000,00
Eva och Caj Ehrstedts stipendiefond.....	30 522,16
Lärare Harry Ekholms minnesfond.....	6 483,48
Johan Henrik Eklunds stipendiefond.....	2 962,97
Alina och Emil Erlunds gåva.....	125 731,41
Fallåkers fond.....	428 879,21
Ida Federleys fond.....	302 738,44
Irene och Rosa Frelanders minnesfond.....	45 523,54
Kronofogden F. B. Fröbergers biblioteksfond.....	9 481,26
Föreningen Gabelsbergers fond.....	9 000,00
Eva Gardbergs fond.....	69 715,24
Stipendiefonden Gerkmans kamratskapspris.....	12 200,18
Vilhelm Grefbergers stipendiefond.....	20 321,98
Vivi och Åke Gulins fond.....	1 666 612,85
Ole Gustafssons stipendiefond.....	14 100,30
Signe och Ane Gyllenbergs fond*.....	740 031,19
Makarna Heikels idrottsfond.....	47 301,85
Eini Henrikssons fond.....	154 635,51
Ola-Hillevi och Rolf Herlers stipendiefond.....	6 971,56
Hertonäs-Degerö svenska småskoleföreningens fond.....	4 570,79
Anna och John Holmströms fond.....	31 506,08

Theodor Holmströms folkhögskolefond.....	338 118,95
Ester och Evert Huldéns minnesfond.....	10 669,19
Anna och Johan Höglunds minnesfond.....	11 021,09
Kerstin Inbergs minnesfond.....	437 358,28
Mårten Ingmans fond.....	2 997,78
Ingå Gillets minnesfond.....	45 017,52
Professor Jan-Magnus Janssons fond.....	85 988,00
Olof M Janssons fond.....	123 745,03
Paul Janssons fond.....	12 1273,11
Tove Janssons fond.....	100 000,00
Fingal Juslins minnesfond.....	3 311,45
Walfrid Juslins minnesfond.....	1 742,93
Kamratförbundet för Östra Nylands folk.sk st.fond.....	51 000,00
Ester och Naema Kantzens fond.....	20 252,35
Konstitutionella arbetarföreningens i Helsingfors bildningsfond.....	18 997,33
Beda och Felix Kreanders minnesfond.....	5 228,63
Kristinestads kulturfond.....	3 206,84
Kristinestads stads stipendiefond.....	42 500,00
Kvinnliga teologiestuderandes fond.....	2 522,82
Kyrkoby gamla syförening i Kyrkslätt fond.....	3 555,49
Alina Lagus fond.....	1 742,93
Carl Alexander Laurells biblioteksfond.....	2 962,97
Lars E. Lindfors stipendiefond.....	1 917,17
Roger Lindholms stipendiefond.....	2 753,74
Essi och Boris Lindstedts fond.....	9 264,79
Bonden Adolf Adrian Långstedts fond.....	27 752,94
Aina och E. V. Malmbergs fond.....	14 884,13
Folkskolläraren Maria Mangs fond.....	1 742,93
Henrik Wilhelm Mangströms fond.....	4 754,10
Marthaförbundets fond.....	35 310,72
Mataskärsfonden - Edvin Bergroths donation för nyländska bildningssträvanden ..	535 726,82
Björn-Erik Mattssons minnesfond.....	10 647,25
General C. O. Melåns biblioteksfond.....	10 422,44
Ellen Emilia Mélaris fond.....	22 308,95
Ernst och Elsa Montells samt Aune Josefssons minnesfond.....	27 642,02
Professor Anders Myhrmans fond.....	61 273,20
Petrus Nordmans minnesfond.....	43 920,60
Nordsjö-Botby skoldistrikts fond.....	55 902,13
Hovrådinnan Augusta Nummelins fond.....	9 097,79
Nybro folkskolas i Mörskom fond.....	7 320,04
Gustil och Artur Nygréns fond.....	12 409,24
Nylands svenska ungdomsförbunds Finns-fond.....	52 147,00
Adèle Ohlströms fond.....	92 268,06
Carl Alexander Palins fond för Estlands svenskar.....	101 770,97
Elin Palmros fond.....	54 552,26

SHOPPA LOSS HOS OSS!

Alla SFV-medlemmar får 30 % rabatt i Schildts
☞ Söderströms bokhandel på Bulevarden 7, 8:e våningen.
Våra öppettider finns på www.sets.fi. Välkommen!

GEORGS GATAN 18
WWW.G18.FI

G18

festsal mötesal konferens

Vår över hundra år gamla och pietetsfullt renoverade festsal på Georgsgatan 18 i Helsingfors erbjuder magnifika och ändamålsenliga ramar för olika evenemang. Sittande bord för 150 personer. *Valfri catering och egna drycker kan användas.*

Närmare information och bokningar:
Johanna Carpelan
09-678251
johanna.carpelan@g18.fi

Bulevarden 7, Helsingfors
09 684 18 60
info@sets.fi www.sets.fi

SCHILDTS & SÖDERSTRÖMS

Svenska studiecentralen

Tillsammans med våra 58 medlemsorganisationer är vi en inspiratör och möjliggörare inom det finlandssvenska föreningslivet. Vi erbjuder organisations- och kompetensutveckling. Från och med hösten 2013 finns vi på G18 i Helsingfors. Vi finns också i Vasa och i Åbo. Ta gärna kontakt!

Kurser och studiecirklar

Studiecentralen förmedlar statsbidrag för kurser som finlandssvenska eller tvåspråkiga organisationer ordnar. Vi ordnar även föreläsningar och kurser med aktuella teman. År 2012 ordnades 837 kurser (egna + samarbetskurser) med totalt 20 000 deltagare i hela Svenskfinland och 96 studiecirklar med 1000 deltagare.

Föreningskunskap

Studiecentralens samarbetar dagligen med föreningar och organisationer och erbjuder aktuell föreningskunskap, till exempel kring föreningsteknik och ekonomi. **Föreningsresursen.fi** har svar på det mesta och hittar du inte svaret där kan du ställa frågan direkt till våra experter.

Vill du starta en studiecirkel?

Studiecirklar ger gemenskap, kunskap och inspiration. Samla minst fem personer, välj ett tema och anmäl cirkeln på **www.studiecentralen.fi/cirklar** så har ni möjlighet att få statsunderstöd för era kostnader. Studiecirklar kan få 35 procent rabatt på böcker från både Schildts & Söderströms och från Scriptum.

Besök SFV på bokmässan i Helsingfors i oktober!

SFV var första gången med på bokmässan i Helsingfors år 2011.

I år (24–27.10) kommer SFV åter att vara med. Aktuella böcker är *Anna Bondestam – det röda Svenskfinlands röst*, samt Bo Lönnqvists biografi över *Alma Söderhjelm*, som lanseras på bokmässan.

Trängsel i SFV:s monter under Bokmässan hösten 2012, då Marit Lindqvist bok om Aleko Lilius lanserats.

Du kan lyckas

Med lite hjälp av Vännerna

SFV är en opolitisk förening, som i 130 år jobbat för bildning på svenska i Finland.

Kanske du kan uppnå ditt mål, eller förverkliga dina drömmar med lite hjälp av Vännerna?

Bli medlem! Årsavgift endast 10 euro.
SFV tar emot donationer och testamenten och ger gratis sakkunnig hjälp.

Lyckönska med en hyllningsadress från **Svensk Hyllningsfond**

Hedra minnen med en värdig hyllningsgård – en minnesadress från **Svensk Minnesfond**

Adresserna förmedlas av **Svenska folkskolans vänner**

SFV, Annegatan 12,
00120 Helsingfors
Tel: 09-684 4570

Anna Bondestam

– det röda Svenskfinlands röst

26 e

Som finlandssvensk författare i mitten av 1900-talet sticker Anna Bondestam ut. Hon kommer från arbetarklassen, är österbottning, aktiv socialdemokrat och kvinna – i en tid då de flesta finlandssvenska författare har en helt annan social bakgrund. Bondestam skriver epik och skildrar bygdernas människor under en period då modernism och självspjuling var i ropet.

Utåt sett går det bra för Anna Bondestam; hennes böcker trycks i stora upplagor, recensenterna är förtjusta och hon prisbelönas. Ändå känner hon sig som en outsider. Hon upplever att hon inte passar in, att hon inte hittar en roll som överensstämmer med hennes ambitioner och mål. Inom den finlandssvenska arbetarrörelsen hyllas hon för sin insats som dess historietecknare – men i salongerna upplever hon sin politiska hemvist som en belastning.

Fem bitar bildar stommen för bilden som Pia Heikkilä tecknar av Anna Bondestam: hennes lyskraftiga föräldrar, banden till Jakobstad, uppväxten inom socialdemokratien, den intellektuella läggningen och klassresan. Slutresultatet blir en livsberättelse som fascinerar, trots att Bondestams liv ytligt sett saknar spektakulära skeenden eller färgstark dramatik. I stället tolkas Anna Bondestams personliga utveckling mot fonden av de politiska och sociologiska förändringsmönstren i 1900-talets Finland.

Pia Heikkilä är född 1972 i Kristinestad och politices magister (1997) från Åbo Akademi. 1998 anställdes hon på Åbo Underrättelser där hon verkar som reporter, redigerare och nyhetschef. Detta är hennes första bok.

260 sidor, rikt illustrerad

Finns i väl sorterade bokhandlar. Eller beställ direkt från SFV:

sfv@sfv.fi, eller ring 09-6844570

Fler böcker i SFV:s publikationsserie: sfv.fi/publikationer

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

Svenska folkskolans vänner

Annegatan 12, 4 vån.

(PB 198)

00121 Helsingfors

09-6844 570

sfv@sfv.fi

www.sfv.fi